

Irodalmi tükör / szépirodalom

Keresztury Dezső: Határon -----	3
Szálinger Balázs: Ez itt pannón szonett -----	3
Gömöri György: Marcus Aurelius: egy Kosztolányi vers európai háttérrel -----	4
Kun Árpád: Absztinencia -----	8
Szegedi Kovács György: Az átkelés; Por-torzó; Miután -----	10
Méhes Károly: Felhőtlen május -----	13
Selmeci György: Tizedik tenger -----	16
Szeles Judit: Bohusláni boszorkák -----	23
Lackner László: Az utolsó vendég -----	26
Pusztai Zoltán: Visszabeszéd; Félcédulák -----	30

Esszé / Tanulmány / Kritika

Pomogáts Béla: Az „én” bizonytalansága és bizonyossága Somlyó György modernsége -----	32
L. Simon László: A szonettforma megjelenése a kortárs avantgárd kísérleti költészetben -----	35
Szemes Péter: A „Pokolból jövet”... (Utassy József Farkasodító c. kötetéről) -----	39
Lehota János: Pék Pál ötven éve az irodalomban Bakonyi István arcképvázlata -----	42
Tunyogi Csapó Gábor: Az „Átható csend”-től az „Éjbe szórt szavak”-ig - Saáry Éva költészetéről -----	43
Király László: Arcok és álarcok - Petrovics Emil önéletrajzi könyvéről -----	46

Múltbanéző

Ferencz e. Győző: Tükék és kokaslépések Hétköznapok Zalaegerszeg történetéből (1887) -----	49
Vass Pál: Leventetörténet (Részletek a naplóból) -----	59

Képzőművészet / Zene

Összeállítás a Lendvai Nemzetközi Művésztelep 33. évéről	
Bence Lajos: A képzőművészeti tábortól a művésztelepig, avagy a 33 év tanulságai, tapasztalatai -----	66
Péntek Imre: A Lendvai Nemzetközi Művésztelep évtizedei regionális műhely és kiállítási fórum -----	69
Janez Balažič: A lendvai művésztelepek kép- és szoborgyjűteményéről -----	73
Mario Berdic: Születésnap tárlat a lendvai Vár Galériában Ludvík Pandur újabb képei -----	
Novotny Tihamér: Múltunk örökön ráharap a jövőnkre Horváth Lajos festőművész és Diénes Attila szobrászművész kiállításáról -----	85
Varga Ferenc: „Kozmosz-közvetítők” Művésztelepi tárlat Zalaszentgróton -----	89
Kostyál László: New Age – Új generáció Az I. Zalai Ifjúsági Tárlatról -----	92
Cebula Anna: 12-ik Nemzetközi Textiltériennálé - Łódz 2007 -----	96
Király László: Szombathelyi Bartók Fesztivál, 2007 -----	98
HÍR-TÜKÖR -----	
Boncz Barnabás: Németh János keramikumművész kiállításai Erdélyben -----	100
Szerzőinkről -----	102
Következő számaink tartalmából -----	
	102

Címlapterv: Nászpáng Grafika

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a Pannon Tükör és egyesületi könyvekről

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László (Nagykanizsa)

Dr. Hóbor Erzsébet – Zalaegerszeg
Kiss Gábor – Zalaegerszeg
Papp Ferenc – Nagykanizsa
Nógrádi László – Lenti
Cséby Géza – Keszthely, Hévíz

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre – főszerkesztő
Szemes Péter – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – fómunkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre – vers, próza
Szemes Péter – tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán – képzőművészet
Király László – zene
Ferencz e. Győző – helytörténet

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK

Pék Pál – Nagykanizsa
Kardos Ferenc – Nagykanizsa
Tar Ferenc – Nagykanizsa
Lukács Zsolt – Ljubljana
Kabdebó Tamás – Newcastle, Írország
Makkai Ádám – Waianae, Hawaii, USA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége,
8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
www.pannontukor.hu

Kérjük szerzőinket, kézírataikat lehetőség
szerint e-mailben, CD-n vagy floppy-n jut-
tassák el szerkesztőségünkbe.

KIADÓ

Zalai Írók Egyesülete

8900 Zalaegerszeg, Európa tér 4.
E-mail: animator@zalaszam.hu
Telefon: 30/9562-303

Kiadóvezető: Lackner László

Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a kiadó címén igényelhető.
Az egyes számok ára: 300 Ft.
Előfizetői díj egy évre: 1500 Ft.

Számházszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg, 75500258-10809415

ISSN 1219-6886

Nyomdai munkák: Gura Nyomda Bt.

Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu
Telefon: 92/599-464

Előkészítés: Graffit Stúdió Bt.

Zalaegerszeg, Mártírok útja 52.
Telefon: 92/510-890
www.graffit.hu

Készült

Zala Megye, Zalaegerszeg,
Nagykanizsa, Lenti, Hévíz

önkormányzatának támogatásával.

További támogatóink:

NB Forsz
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax-92-510006

Szabolcs Péter: Figura

Keresztury Dezső

Határon

Ezek pannón szonettek: egy latin értelem bogozgatja bennük ész, hit rendtartó s követhető számvetésit, mit vérrel, titokkal borít a kin.

A végső kérdések! A kankalin, a fák, sziklák, hogy mit miért, nem kérdik: mint ő, tenyészni volna jobb, de én itt állok a kérdő lét limesein.

Verseim nem derűsek, s ezt a tárgy teszi, amelyről szólnak, tiszta aggyal figyelve a növő anarchiára,

honnan a barbár töri a határt; mert ha utat vág rajt egy pillanatban, új tébolyt gyújt fejünkre nomád láza.

Szálinger Balázs

Ez itt pannón szonett

Variáció Keresztury Dezső szonettjére

Ez itt pannón szonett, az elmebaj Legelső, szinte bájos stációja. Ma úgy tetszik, mint holmi férfitpróba, De ezt nem írtam volna le tavaly.

Jövő ilyenkor már a kankalin Lesz örömöm egy omlékony világban; Korcs kort emlétek, s hogy a régít láttam Elpárlani ennek sugarain.

Fölkínálom magamat nagyöregként, Akit lecsapnak majd, mint ronda repkényt A barbárok, kiket megjósolok;

Nem is történelem: egyéni dráma Csap át mind gyakrabban komédiába Egy limeszen. Nem olyan nagy dolog.

Gömöri György

Marcus Aurelius: egy Kosztolányi vers európai háttérrel

Marcus Aurelius római császár (i.u.161-80) nehéz időkben uralkodott. Gyakran kellett háborúznia a barbárokkal, védenie a birodalom határait, ugyanakkor fenntartani a római állam nyugalalmát, javítani alattvalóinak helyzetén. Uralkodása mégis kevésbé érdekelné bennünket, ha nem maradtak volna fenn „Meditációi”, amelyek miatt az utókor őt a „filozófus-császár” nével jutalmazta és némileg idealizálta. Jóllehet sztoikus eszményei valóban kihatottak uralkodói viselkedésére - példaadó módon, amikor egyik háborúja folytatásához pénzre volt szüksége, nem sarcolta meg a birodalmat, hanem saját arany étkészletének elárverezéséből szedte össze a hadviseléshez szükséges pénzt. Nem létezik vissza a hatalommal, nem lelte örömét az öldöklésben. Valószínűleg Pannonia területén halt meg, de ennek a ténynek csak a magyarok számára lehetett némi jelentősége. Viszont az ő alakja ihlette Kosztolányi Dezső egyik legszebb versét - mielőtt ezt elemeznénk, érdemes megnéznünk két korábban alkotó költő, a lengyel Mickiewicz és az orosz Merezskovszkij hasonló tárgyú verseit.

Az első olyan verset, amely Marcus Aureliust, illetve a császár emlékművét példaként említi, 1834-ben adta közre Adam Mickiewicz az „Ősök” (Dziady) c. drámájának harmadik részéhez csatolt „Függelék”-ében. Utóbbi versciklus, amelyben a Vlnóból 1824-ben orosz földre száműzött Mickiewicz itteni élményeit foglalja össze – ekkor már nyugati emigránsként (1829-ben sikerült távoznia Oroszországból). Ennek a versciklusnak az egyik legérdekesebb darabja a három részből álló „Nagy Péter emlékműve”(Pomnik Piotra Wielkiego), amelyben két költő beszélget két szoborról a cár emlékműve előtt: egy orosz és egy lengyel. Vagyis maga Mickiewicz, és egy olyan alak, akit a lengyel költő két jó ismerőséből, a dekabrista Rylejevából és Puskinből gyúrt össze. Ez a fiktív orosz költő először elmondja a francia E. M. Falconet (1716-91) emlékművének a történetét, amit még Katalin cárnő állíttatott. Ennek talpatát, egyetlen óriási sziklatömböt, komoly nehézségek árán hozatták Finnországból. Falconet szobrával a nagyhatalmú, központosító, Oroszországot „porosz” mintára átalakító cárt kívánta megeleveníteni, akit a francia felvilágosodás írói (pl. Voltaire) nagy uralkodóként tiszteltek. A cár bronzlova mintegy elrugaszkodik gránit-talpatatáról, fenyegetően emelkedik az előtte eltörpülő emberek fölé. A versnek a cári emlékművet tárgyaló részéből csak négy sort idézünk, Bella István fordításában:

„Röpül a Cárok Cézárja,
A római tógás kancsuka-cár,
Egyből a kőre rúgtat paripája,
Fölágaskodik, patája rúg, kapál”
(Mickiewicz 2000:265)

Lengyel eredetiben az idézett sorok közül a második így hangzik: „*car knutowladny w todze Rzymianina*”. Szó szerint a „kancsuka-hatalmú” vagy „kancsukával-uralkodó”, római tógába bújt, római császárt színlelő cár. Ez a meghatározás azért fontos, mert a vers 32-56. sorai Péter cár ellenpéldáját, Marcus Aureliust dicsérik! A filozófus-császár nem szorul besúgók hadára és korbáccsal engedelmességre kényszerített népre, ő a Kapitóliumon őrzi a békét, népe nyugalalmát. Ezért Mickiewicz őt ezekkel a szavakkal méltatja: „Szép, szelíd, nemes a homloka Neki / Rajta a népüdv szent eszméje ragyog. / Nagy méltósággal jobbát úgy emeli, / Mintha megáldana minden alattvalót” (Mickiewicz 2000:266). De ami még ennél is fontosabb az emlékmű egésze szempontjából, a császár lova nyugodtan emeli jobb mellső lábát, vagyis baktat, nem siet, nem fenyeget senkit. A különbség a felágaskodó paripa és a lassan lépkedő ló között ugyanaz, mint a népet tárgynak tekintő, s így maga alá gyűrő önkényes uralkodó, illetve a „Nép Atyja”, a népjárat szolgáló császár között.

Mickiewicz versében nem Marcus Aurelius a főtéma, ő csupán kontrasztja Nagy Péternek. Akinek alakjához, illetve az orosz földön létesített önkényuralomhoz a vers visszatér, amennyiben a harmadik részben az orosz költő-narrátor rámutat az emblematisz Falconet-szobor rejtett értelmére. Itt „Falconet paripája átváltozik a zsarnokság megfagyott kaszkádjává” (Przybylski- Mickiewicz 2000:367). Mihelyt felsűt „a szabadság napja”, ez a jéggé fagyott vizesítés is felolvad - a nép ereje elsöpri a zsarnokságot.

Adam Mickiewicz, mint ahogy Kosztolányi Dezső is, Marcus Aurelius szobrát még a Kapitóliumon látta – az eredeti mű azóta bekerült a Kapitólium szépen modernizált múzeumába, annak egyik különtermében van felállítva. Lehetséges, hogy Kosztolányi ismerte ezt a verset? Magyarul nem, de német vagy francia fordításban ismerhette. Jóllehet, mint látni fogjuk, nála a kontraszt nem annyira a „zsarnokság-szabadság”, mint a „római (nyugati) civilizáció-keleti barbárság” ellentétpárjaként jelenik meg, más körülmények közt, más interpretációs mezőben.

Ami talán inkább arra mutat, hogy Kosztolányi valahol olvashatta Dimitri Merezkovszkij orosz költő és író 1892-ben írt versét Marcus Aureliusról. Ez a vers a szerző *Szimbolü, pjesznyi i poemü* c. kötetben jelent meg Szentpétervárt és tartalmaz egy egész római versciklust, ami Merezkovszkij egy évvel korábbi látogatása során íródott. Merezkovszkij (1865-1941) jellegzetes alakja az első világháború előtti kornak, amit egy nevezetes tanulmányában éppen ő úgy határozott meg, mint az orosz szimbolista költészet „ezüstkorát”. Ebben az időben a szocialista és más népmegváltó eszmék mellett az orosz értelmiség egy részének a figyelme az antikvitás, pontosabban a latin kultúra és a korai kereszténységgel harcoló hellenizmus felé fordult - ennek egyik fontos epizódját Merezkovszkij is megírta *Juliánus Apostata* című, magyarra is lefordított könyvében. Ez a mű 1894-ben jelent meg, tehát nem sokkal a szerző római látogatása után, és már jelzi azt az igényt, amit Szerb Antal később így fogalmaz meg vele kapcsolatban: „kereszténység és hellén szépség összeegyeztetéséről álmodik, amelyben kultúránk nagy antitézise szintézisben oldódnék fel” (Szerb 1958:874). Nem kívánok itt foglalkozni Merezkovszkij későbbi műveivel, csak megjegyzném, hogy magyar olvasói közé számíthatjuk Babitsot (Babits-Juhász-Kosztolányi 1959: 104) és alighanem Kosztolányit is, bár utóbbi sem levelezésében, sem naplójában nem említi az akkoriban meglehetősen divatos szerzőt. Viszont Kosztolányi egy Juhász Gyulának írt leveléből tudjuk, hogy 1904-ben drámát kezdett írni Juliánusról, amit valószínűleg sohasem fejezett be. Itt a kereszténység ellen forduló császárt Kosztolányi ezekkel a szavakkal jellemzi: „A nagy ember nem érti meg korát... A pogány vallás reformálása nem sikerül neki. Költő és nem uralkodó”(B-J-K 1959:69). Kosztolányi Nietzsche akarta jobban érteni, ezért foglalkozott a Juliánus-dráma tervével.

Merezkovszkij negyvennyolc soros „Mark Avreli” c. versében (amit különben már összehasonlítottak a Mickiewicz-verssel, lásd: Frajlich 2003:425-36) egyszerre látja példamutató és tragikus hősnak a filozófus-császárt. A vers így kezdődik (a saját filológiai fordításomban közlöm): „A századok, amelyek romba döntötték Rómát / Téged nem érintve, átrepültek / emlékműved fölött / ó, halhatatlan Marcus Aurelius!” (Merezkovszkij 1892:221). Néhány versszakkal később arról olvashatunk, miért érzi az orosz költő rokon léleknek a római uralkodót: „Nehéz században élt, mint mi / Lázadókkal folytatott harc napjaiban / Leszállni készülő sötétségben / És reménytelen szomorúságban” (Merezkovszkij:1892:222). E szomorúság oka az, hogy a császár tudta „az apák Rómája elpusztul”, tisztánlátásához pedig az segítette hozzá, hogy már nem hitt igazán az ősök istenében: „Minél kevésbé hitt az istenekben / annál inkább hitt az igazságban”. A vers szerkezete azért érdekes, mert az első két versszakban Merezkovszkij még a császárhoz beszél, de a harmadiktól már róla, vagyis a szobráról, de mintha múlt időben; a tizenegyedik versszakban aztán visszatér a jelen időbe, a magyarázattól a látványhoz: „Most itt áll, magányosan / A kék ég alatt / A Kapitóliumon, mint egy isten / És világos szemmel //A jövőbe, a messzeségbe néz”(Merezkovszkij 1892:222/223). A korábban említett „szomorúság” még egyszer visszatér az utolsó versszakban, mint „szpakojnaja pecsalj”(nyugodt bánat), aminek paradox ellentéte az utolsó sor „nyezemnaja blagoszty”-ja, vagyis a „földöntúli boldogság”. Merezkovszkij voltaképpen ünnepli Marcus Aureliust, egy kicsit úgy, ahogy Sokratest ünnepelték némely európai filozófusok - íme egy bölcs pogány, aki megelőzte korát. Mickiewicz-csel ellentétben nem hangsúlyozza a „népüdv” elvét, sőt a már idézett sorok egyikében „magányosnak” festi a császárt, akit a plebs aligha értett meg. Vagyis a „jó uralkodó” mítosza mellett kiemeli a sztoikus gondolkodás arisztokratizmusát, a filozófusnak a néptől való elkülönülését. De ez az ő szemében inkább érény, mint hátrány - Merezkovszkij hőse ez időben Nietzsche.

Akit egyébként Kosztolányi Dezső is nagyra tart (BJK1959:67), sőt 1904-ben még bizonyos fokig kiindulópontjának tekint a világ megértéséhez, bár Juhász Gyulának azt tanácsolja, olvassa Plátonnal együtt. És egy „nietzschei” hőst próbál megírni a hitehagyott Juliánusról tervezett drámájában. Utóbbi sohasem készült el, de a római-hellenisztikus téma szüntelen kísértette Kosztolányit. Egyik legjobb regényét, a *Nero, a véres költő*-t az első világháború után írta meg, és ennek az 1922-ben kiadott könyvnek az időtlen érénye az, amit Juhász Gyula egy magánlevelében így fogalmaz meg: „a múlt örök jelenné varázsolása” (BJK 1959:215). Bár Kosztolányi képes megeleveníteni a kora császárkori Rómát, cirkuszaival, gladiátoraival, korrupt udvarával, és dilettáns költő-császárával, a kritikusok észrevették, hogy a mű nemcsak Neroról szól, pontosabban, hogy a könyv Neroja „Szabó Dezső elég világos karikatúrája”(Kiss-[Sötér]1965:313), és hogy benne Kosztolányi „ítéletet mond a maga korának elvadult viszonyai, a társadalom felett is, amely nemcsak eltűri, hanem kitenyészti a despotikus örületet” (Kiss-[Sötér]1965:313). Vagyis a Nero-korban elzüllött keresztényüldöző Róma felidézése összekapcsolódik azzal a Magyarországgal, ahol Kun Bélák 1919-es vörös terrorjára egy aránytalanul erősebb és jóval kegyetlenebb fehérterror válaszol (Cartledge 2006:331), ahol a „kurzus” mindenkit, akinek köze van a szocialista vagy liberális eszmékhez, eleve hazaárulással vádol.

Kosztolányi „Marcus Aurelius” című verse hét évvel a *Nero* után íródott, egy konszolidáltabb Magyarországon, ahol – bár a szociális kérdések korántsem nyertek megoldást - már és még újra lehetett vitatkozni az esztétikához kapcsolódó világnézeti kérdésekről. Maga a vers, ami a *Nyugat* 1929. október elsejei számában jelent meg, keltezése szerint Rómában született, bár Kosztolányi Dezső ekkoriban nem járt az Örök Városban (Király 1986:397). Ez volt egyébként az az év, amikor XI. Pius konkordátumot kötött Mussolinivel és Vatikán állam független lett. De a magyar közvéleményt ennél az eseménynél jobban foglalkoztatta az Ady Endre körül kialakult, már több, mint egy éve dúló vita: a Makkai

Sándor erdélyi püspök *Magyar fa sorsa* c. könyvét követő Kosztolányi-esszé „Az írástudatlanok árulása. Különvélemény Ady Endréről”, ami még a „Toll” c. folyóirat 1927/11-es számában jelent meg, és élesen különbözött az Adyt akár „nemzeti” alapon, akár baloldali értékek mentén értékelő írásoktól. Kosztolányi lényegében kétségbe vonta Ady Endre nagyságát, „pamfletköltőként” marasztalva el az „Új versek” szerzőjét. Ez a „különvélemény” azért volt meghökkentő, mert megközelítésében eltért a magyar kritika addigi hagyományaitól - kizárólag esztétikai alapon próbálta elhelyezni a szenvedélyesen politizáló, de halála után különböző politikai célokra felhasználható Ady Endrét.

Az Ady-revizió ügyében játszott szerepe miatt Kosztolányit számos bíráló érte. Ugyanakkor „Marcus Aurelius” c. verse nem csupán a népszerűbbek közé tartozik, de már több kritikus észrevette, hogy azt Kosztolányi voltaképpen az Ady-vita lezárásaként írta meg. Kiss Ferenc szerint ez a vers a sokat támadott költő „kétségessé tett önérzetének demonstrációja” (Kiss 1979:501). Rámutat arra, hogy a versbeli és a valóságos Marcus Aurelius nem azonosak, hiszen a császárt mindig „a megbékélés szándéka vezette”, Kosztolányi viszont őt „negatív háttérrel emeli... piederesztálra” (Kiss 1979:503). Ugyanakkor Kiss nem szentel elég figyelmet annak, hogy ebben a versben Kosztolányi nem annyira Marcus Aureliushoz, mint inkább a szimbólumnak tekintett lovas szobrához intéz rendhagyó ódát.

A „Marcus Aurelius” anapesztyuszokban és daktiluszokban írt 72 sorában Kosztolányi előbb a nap egy bizonyos szakában, naplemente előtt szembesül Marcus Aurelius lovas szobrával, majd párbeszédet folytat magával a császárral. Merezskovszkijhoz képest, aki csupán leírja (bár történelmi távlatba helyezve) magát a szobrot, a magyar költőnek sikerül „dinamizálnia” témáját. A vers színekkel kezdődik, az arany és vörös színekkel: „Sárgán hever itt a középkori Róma, / de lángol az alkony, / mint véres oroszlán” nem tudom, észrevette-e már valaki, hogy itt *vérről* és *aranyról* van szó, ami magyar olvasóban önkéntelen költői asszociációkat kelt. (Mint meg fogjuk látni, helyesen.) A második versszakban a császár „aranyzakállú”-nak van jellemezve, ami azt jelenti, hogy a lemenő nap sugarai rávetődnek a szoborra, s azt mintegy bearanyozzák. Ennek a szakasznak az utolsó sora adja meg a személyes élmény fiktív expozícióját: „s én állok előtted”.

Ezután a filozófus-császár jellemzését olvashatjuk mintegy tizenkilenc soron át. Ez jól mutatja Kosztolányi arisztokratizmusát, jóllehet a rangot a császárnak nem a társadalomban elfoglalt helye, hanem Marcus Aurelius „emberi nagysága” adja meg. Aminek háttere a „roppant pogányság / örök igazza” (igazsága). Ez a két sor már sejteti, hogy Kosztolányi idealizálja a sztoikus filozófiát – a kereszténység rovására! Mitől „örök” a latinitás igazsága? Mint később látni fogjuk, itt ugyanarról a „heroikus pesszimizmus”-ról van szó, amelyik Nietzsche írásait is jellemzi. De ez abból derül ki igazán, amit a „Marcus Aurelius” költője a vers 31-51. soraiban mond, ahol már túl vagyunk a császár erényeinek leírásán és maga a költő beszél önmagáról.

Egyelőre megtudjuk, mivel szemben lehet példakép a „Meditáció” szerzője: „Nem kancsal apostol, / nem zagyva keletnek elmebetegje” olvassuk a következő versszakban. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint az „apostol” szó meghatározása, ha azt nem Jézus tanítványaira vonatkoztatjuk, „valamely nemes eszmének, ügynek lelkes hirdetője” (MÉK 1972:48). Kézenfekvő, hogy a kortársak egy része a jelzősített főnév hallatán rögtön a szovjet kommunizmus ige hirdetőire gondolt. De a messianizmusnak Magyarországon voltak nem-bolsevik képviselői is: például Ady Endre, aki a demokratikus szocialista eszmékben kereste a magyar nemzeti megváltást: „Ezerszer Messiások / A magyar Messiások”. Csak nem Adyra gondolt Kosztolányi, amikor leírta a „kancsal apostol” kifejezést?

A továbbiakban ez az olvasatunk erősödik. Marcus Aurelius azért lehet „főnséges írótlár”, mert sztoikus és realista, továbbá, mert nem hisz a megváltásban, illetve az istenekben. Az „értelem égő / lámpájával kezében” megy meghalni. Éppen ezért amíg él, minden szavának, mondatának nagy a felelőssége. A 31. sortól Kosztolányi részletezi, mit és kit nem tud elfogadni „semmi, ami barbár / nem kell soha nékem, semmi, ami bárgyú”. De ezután az arisztokratikus, vagy csak racionalista kijelentés után még tovább megy: „Nem kellene nekik se, kik titkon az éggel / rádióval beszélnek, a jószok, a bonczok”- itt nem csak a miszticizmus híveiről és a szentekről, de gyanítom, általában a vallási kultuszok művelőiről, a papokról és prófétákról van szó. Megerősíti ezt, amit egy magánlevelében ír Komlós Aladárnak 1929. szeptember 19-i keltezéssel: „A latin műveltségen oly világnézetet értek, mely távol áll a zsidó-keresztény misztikától, a bibliától, mely számomra mindig idegen volt” (Kosztolányi 1996:585). Ez az idegenség látszik a „ferde vajkos” illetve „csürhe silányok” megbélyegzésében, akik „csalva, csalatva egy jelre lehullnak” - a „jelre lehullás” ismerős a Bibliából, amikor egy vízió hatására a zsidó Saulból Pál apostol lesz. A személyiség autonómiájának kinyilvánítása a költő által a messianisztikus világnézetek elvetését jelenti, legyenek azok bal- vagy jobboldali mázzal bevonva. Kosztolányi egyként irtózik a bolsevizmustól, a baloldali messianizmustól és a radikális jobboldali demagógiától. Király István ezt észreveszi és rámutat az emlékmű előtt álló egyén és a Vezér, vagy Messiás előtt „leboruló” tömeg kontrasztjára (Király 1986:398).

És a többi közt Kosztolányi ezért jelent be különvéleményt Ady Endréről. Az Ady-reviziót megnyitó szövegének figyelmes olvasásából kitűnik, amit legkevésbé szeret Adyban, az a költő (Kosztolányi szerint felületes) messianizmusa. Ady folyton a Holnapot szólólongatja, egyfajta Holnap-mítosz bűvöletében él - de nem tudni mitől lenne a Holnap jobb a Mánál, illetve a Tegnapnál. Kosztolányi szerint a huszadik században már nem nagyon lehet politikai költészetet

művelni - ha tartalmaz ez a költészet, akkor „művészileg lapos és unalmas”, ha meg csak általánosságban beszélünk céljainkról, akkor az jelszavassá, retorikus üresjáratúvá válik. Mi tagadás, Adynak számos olyan verse van, amelyik taszít modoros, ködös szimbolizmusával. Mégsem lehet politikai költészetét sommásan „olcsó, híg dudaszó”-ként jellemezni, ahogy azt közvetve Kosztolányi teszi a „Marcus Aurelius” 53. sorában. Itt az önmeghatározás kényszere igazságtalanságra készíti a különben jó ítéletű költőt.

A vers 52-72. soraiban a magyar költő már bizonyos értelemben azonosul példaképével. Nem egy, ha kell, több szerepet is játszik, vállalja az igazmondásért járó támadásokat: „s járok mosolyogva, / tanulva a túrést, / a hosszú alázat gögös erényét, / szenvedve a mocskot, rejtve riadtan /rongyokra szakított, császári palástom”. Az utolsó versszakban a „limeszekben” őrködő, tehát bizonyos „pannon öntudattal” rendelkező (Kiss 1979:506) Kosztolányi még egyszer hitet tesz az antikvitás, s benne a filozófus-császár eszméi mellett, ezért végződik a vers ezekkel a szavakkal: „Jaj, / hadd emelem föl mégegyszer a szívem / testvéri szivedhez, / Marcus Aurelius”. Ebben a versben a bronzfejű cézár szobra életre kel, maga a császár úgy jelenik meg, mint a heroikus pesszimizmus korán felülemelkedő hőse, aki egyszerre lehet a *homo aestheticus* példaképe és megértő beszélgetőpartnere. Azé a Kosztolányi Dezső, aki ebben a versében hátat fordít a tömegmegváltó valláspótlékoknak csakúgy, mint a magyar partikularizmusnak, és veretes retorikával vallja: „dél és nyugat között csapong az én lelkem, / mindig szabadabban”.

Idézett művek jegyzéke:

Babits-Juhász-Kosztolányi (BJK) 1959: *Babits-Juhász-Kosztolányi levelezése*, szerk. Bella György, Akadémiai Kiadó - Az MTA Irodalomtörténeti Intézete, Bp., (Új Magyar Múzeum, 3.)

Cartledge 2006: Bryan Cartledge, *The Will to Survive. A History of Hungary*, Timewell Press, London

Frajlich 2003: Anna Frajlich „The Contradictions of the Northern Pilgrim. Dmitri Merezhkovsky”, T. Soldatenko-E. Waagemans (szerk.) *For East is East. Liber Amicorum. Wojciech Skalmowski*, Orientalia Louvaniensia Analecta, Louvain, 2003, 425-36

Király 1986: Király István, *Kosztolányi. Vita és vallomás*, Szépirodalmi, Bp.

Kiss-[Sőtér] 1965: Kiss Ferenc tanulmánya Sőtér István (szerk.) *A magyar irodalom története, V.*, Akadémiai Kiadó, Bp. kötetében

Kiss 1979: Kiss Ferenc, *Az érett Kosztolányi*, Akadémiai kiadó, Bp.

Kosztolányi 1996: Kosztolányi Dezső, *Levelek-Naplók*, Osiris, Bp.

MÉK: 1972, *Magyar Értelmező Kéziszótár*, Akadémiai, Bp.

Merezskovszkij 1892: Dimitri Merezskovszkij, *Szimbolü, pjeszni i poemü*, St Petersburg

Mickiewicz 2000: Adam Mickiewicz, *Ősök*, ford. Bella István, Beza BT, Bp.

Pryzbylski-Mickiewicz 2000: Ryszard Pryzbylski, „A babiloni fogság”, ford. Pálfalvi Lajos, Mickiewicz, *Ősök* c. művében, Beza BT, Bp.

Szerb 1958: Szerb Antal, *A világirodalom története*, 2. kiadás, Bibliotheca, Bp.

Kun Árpád:

Absztinencia

1

Annyi idősen járom az éjszakát,
amennyit kamaszként sose jószoltam
magamnak. Azt hittem, ennyi
évet úgyse merek majd leélni.
Nem is mertem. Csak egyszeri
öngyilkosság helyett, feltűnés
nélkül többször meghaltam kicsit.

Ahogy lépek, kocsikulcs csörgi
a zsebemben, hogy biztonságos
az életem. Persze egy ilyen
kulcs sok nyelvet ismer. Itt északon
máshoz norvégul beszélne.
De csak magyarul csörögget,
mert nem találkozik senkivel.

2

A norvégok mind otthon ülnek,
egyetlen társaságuk a második
énjük. Barátságosak vele, pedig
alig ismerik, mert fontos kérdést
feltenni egyiküknek sincs gusztusa.
Öntik magukba literszám a kávénak
felfőzött gleccservizet. Tudják,
bár sose mondanák, hogy
Délen mindenki hülyén hal meg,
aki nem tudja kandallótűz előtt
ropogtatni a mogyorós csokit.

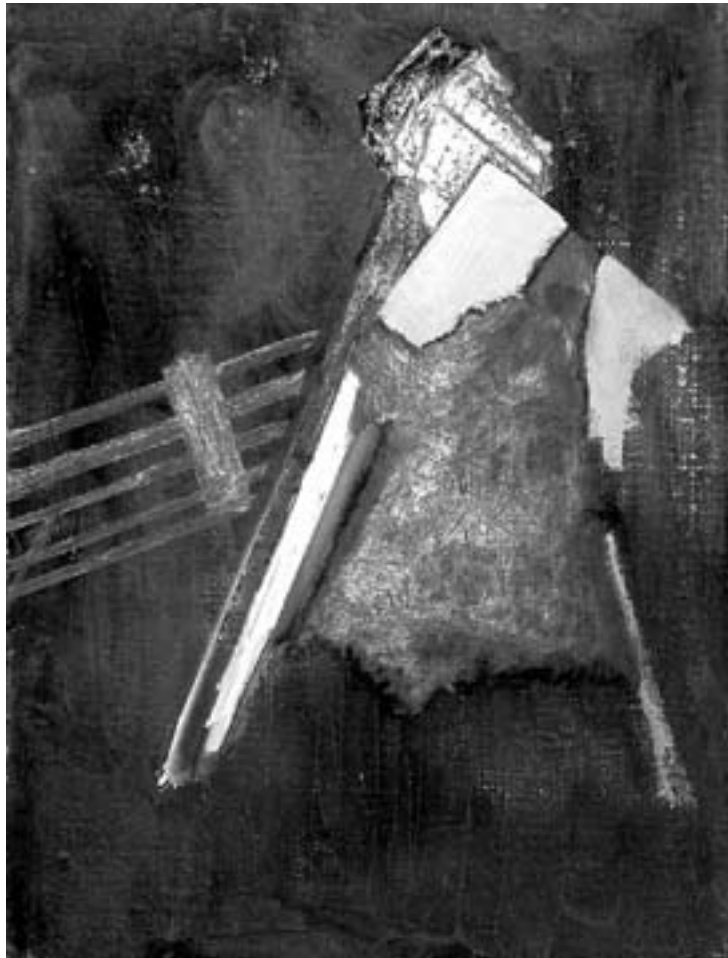
Leszerepelni sötét, harmadik
énjüket küldik ki az éjszakába,
aki csak csetlik-botlik a lemű-
trágyázott birkalegelőn.
Súlyos kételyek gyötrik embertelen
identitásával kapcsolatban.
Mámortalan alkoholistaaként
seggrészezen vagy seggjőzanul
hol óriást, hol törpét játszik.

3

A norvég luxusautókat nem
hagyja aludni a lelkiismeret.
Restélik, hogy benzinnel élnek,
szívesebben fogyasztanak
tobozt vagy feketeáfonyát,
és egy alvázukra telepedő taplóért
odaadnák fél légszákjukat.

Az egyik kiszimatol az éjszakába,
hosszá akarja nyomni orrát egy
rénszarvaséhoz, de csak a
zsebemben csörgő kulcsot
hallja meg. Felzümmög és hazavisz.

Szentgróti Dávid: Babaruha

Szegedi Kovács György

Az átkelés

(Egy kép a retróból)

A sorompó csukva, s gyönyörű
tanárnóm még a túloldalon.
Nem tudni, mióta tolatnak, akár
húsz percig is eltarthat. Csak

ilyen vastag combú nőt veszek
el, úgy is. Lesz neki kontyára
föltolt napszemüveg, cigirágó,
miniszoknya. A sorompó végre

nyit, s tanárnóm megkezd az
átkelést azokon a furi vágányokon,
a nagy töltésköveken, magas sarkú
cipőben, miniszoknyában, a világon

egyedül, csak most. Többen is
indulnak, de engem csak ez az
egy versenyző érdekel. Mindjárt
az első lépéseknél becsúszik a

sín közé a túsarok, azonban
kettészakad a miniszoknya. A cipő
ráncigálása közben le is fújja a szél.
Amikor a következő sín közé szorul

a másik túsarok, szakad a bugyi
és az is lehull, tovalibben.
Jönnek a kövek, a feszes póló
jól tartja magát, de egy

hirtelen karmozdulattól az is
szakadni kezd. Először a háton
végig, majd a jobb hónaljnál.
Ekkor a mell hirtelen kikukucskál,

mélyen a szemembe néz, én elpirulok,
s édesen visszabújik. De a szél
egyetlen rántással leszakítja a
pólót is. A cipő és a napszemüveg

fennmarad, tanárnóm, ha nehéz-
kesen is, végül átkel a sorompónál,
s jön a szokásos dicséret: „Te olyan
rendes vagy, hogy mindig megvársz engem,

és hozod a táskámat." És indulunk
mi együtt az iskolába, sugárzó
arccal, segítőkész úttörőként, mint
példamutató nyócadikos. Csak

rövid az út innen a bejáratig,
ahol a szél mindig visszafújja az
elcsent ruhadarabokat hiánytalanul,
meg néha hiányosan is,

mert bizony nincs két egyforma
nap rövid és eseménytelen
életünk során, amikor olyan üde
minden, és bájosan gyönyörű.

Por-torzó

„Ott sziget van,
rajta egy hegy,
előtte vannak azok a
kicsi dombok.”

„Szerintem egy panda,
mögötte kukucskál
a kicsinye.”

„Inkább az egy szamuráj,
most csapja le
ellenfele fejét.”

A poros üveglap előtt beszélgető
gyerekek fölé hajolok én is,
szemükben kíváncsi csillag:

„Mindenütt tenger,
ott lejjebb apró sziget,
ül a homokban valaki,
csak maga elé néz.”

Miután

*"Akkor azt mondjuk: szeretlek.
Azt mondjuk: nagyon szeretlek."
(Pilinszky: Mielőtt)*

A végítéletet magad előtt látod,
mégis tudsz mindent a jövőről.
Mezítelenség, felmagasztalás,
a részletek már kit érdekelnek,
amikor a sokaságban
nem keressük a másikat.

A mindenséget is fölszabadító sírásunk,
a nagyonszeretlek önti el a lelkünk,
s én tülekednék az asztal közelébe,
de még csak el sem érhetlek.

Talán ha küldenél,
abból a tüzesből
ide le,
egy pohárral.

Tóth Vera: Szorító

MÉHES KÁROLY

Felhőtlen május

Meglátta a polgármestert, pont olyan aprócska, mint volt. Csak a pocakja lett nagyobb. A tévében valahogy mindig úgy tetszik, kimagasodik az őt körülvevők közül.

Gabner most kihúzta magát, végigtúrta a haját. Készült a borbélyhoz, ami megint elmaradt, pedig megérlelődött benne a nagy elhatározás, hogy teljesen letolatja a sérót, ezt a Kis Hablegényben be is jelentette, csak aztán még nem jött össze, a tüntetések miatt, sok lett a dolog.

Helló, Tibi, lépett oda a tömegben a polgármesterhez, aki erre elhúzta a száját, sebtiben megfogta a kezét, Üdvözlöm, mondta, és látszott, már menne tovább. Tibi, mibe, hogy nem ismersz meg... Hát együtt nyomtuk a gépipariban hetvennégytől... A Gabóca, bőkött magára Gabner, így se? A polgármester homlokán végigfutott egy ránc, de kivágta már magát ennél súlyosabb helyzetekből is, így újból mosolygott, Hát persze, cimborá, felelte, mizújs örülök, hogy látlak... Te, majd leülünk és beszélünk, de látod, mi folyik itt, helyzet van, érted... Ezzel intett, és továbblépett, egy feltupírozott, piros hajú nő rántotta magához, és két oldalról megcsókolta.

Gabner elégedetten vakarta meg a vállát. Érdekes módon, ott szokott viszketni, ha izgalmi állapotba jön. Hallotta, amint a hangszóróból a női hang felhőtlen ünnepet kívánt a szakszervezetek hagyományos seregszemléjén. Két napszemüveges férfi állt előtte, elvált autóstáskát fogtak a kezükben és a másikban műanyag poharas sört. Fellestek az égre, Feri, hát tényleg nincs egy szaros felhő sehol, ezeknek minden összejött ma. Vihogtak és ittak a sörből.

Gabner is szomjas volt, de amióta a professzor úr kifejezetten kérte tőlük, hogy ne igyanak egy kortyot se, ne mondhassa rájuk senki, hogy részeges csöcselék, amelyek csak üvöltözni tud, tartotta magát. Buborékos víz és ice tea, ez megy. A Kis Hablegényben kétszer röhögtek, harmadszorra pedig szó nélkül tette ki elé a Béla néni a füles korsóban a zöldteát, és már osztották is a lapokat.

Elballagott a sátrak előtt, nézte, hogy már nyolcféle ízben lehet kérni vattacukrot. Hatvanhatban kapott egyszer az apjától, felvonuláskor, és akkor a nyakába vette az apja, ott eszegette a vattacukrot. Aztán olyan szél kerekedett, hogy lefújta a cukorfelhőt a pálcikáról, egyenesen az apja arcába. Rátapadt, mint egy messziről ideröppent fátyol, amit az idők végezetéig nem lehet fellebbenteni. Most is hallotta, a harsogó fúvószenén át szűrődve az apja káromkodását, ahogy mindennek elmondta, mintha ő tehetne róla, hogy fújta a szél és a vattacukor repülni akart.

Mézeskalácsos, puszedis. Ruhaárus. Látta a vállfákon ringatózó piros pólókat, amiknek a közepéről Kádár János nézett szúrósan a hömpölygő tömegre, és ha valakinek nem lett volna elég beszédes a tekintete, szóban is ott állt, amit gondolt, Emlékeztek még rám?

Gabner elfordította a szemét, harákkolt kettőt, hármat, de olyan sokan jöttek szembe, hogy nem volt hova köpjön.

Tett egy kört a tavacska körül, visszaért a placra, ahol a zenekar fújta. Épp felálltak a majorett-lányok, fehér lakkcsizmában, piros miniszoknyában, kivágott aranyszín blúzban. Csákót viseltek, kezükben nikkelpálca. Gabner az első sorban találta magát, amikor felzendült a pattogó ritmusú zene, és a lányok táncba kezdtek. Nem a produkciót nézte, a mozgásukat, hanem a testüket. A kezüket, ahogy eldobták, aztán megint megkaparintották a levegőből pörögve visszaérkező fémrudacskát. Ahogy nyújtózkodtak a magasba, látszott, mindegyiknek ki van borotvált a hónalja. Az egyiké vörös volt, szinte lila. Még így is átütöttek a bőrén az erős szőrszálak. Ennek alaposabban megszemlélte az arcát is. Messze ő volt a legcsúfabb. Pufók képe tele ragyával, mintha csak színben is passzolni akarna, a hegek közepe lilásan játszott, az orra töve erekkel átszötteen virított, mint a vén iszákosoké. Kissé elnyílt a szája a végtelen igyekezettől. Míg a többi szinte mind mosolygott gyakorlatozás közben, ennek a lánynak az arcán feszült figyelem, sőt inkább erőlködés tükröződött. Amikor masírozni kellett, a pálca egy ízben leesett, a gumis végére koppanva ugrott egyet a betonlapon, és Gabner lába elé gurult. Felemelte, és az ijedten odakapó lány felé nyújtotta, aki kirántotta a kezéből, majd visszalépett a helyére.

A mikrofonos hölgy bejelentette, hogy Szárhegyi Nándor karnagy erre az alkalomra polgármesteri indulót komponált, ezt szeretnék eljátszani a polgármester úr tiszteletére. Mindenki a betonemlévény felé nézett, ahol Tibi állt, aki most körbélógatott és integetett. Megint szólt a zene, és a lányok a pálcát a hónuk alá vágva léptettek körbe, az emlévény előtt tisztelegtek, mint a tévében az államfői fogadásokon szoktak a katonák.

Gabner tett még egy kört. Megállt, amikor látta, hogy egy négyéves forma kölkök fahalat horgászik egy lavórból, de a botocska végébe fúrt kampót sehogy sem tudja beakasztani a hal görbített szögéből lévő szájába, az mindig elúszik előle. Strandpapucsos, fukszós férfi várt mellette, és nógatta, hogy igyekezzen már. Nem igaz, mit össze tudsz bénázni, Beni. Dugd már be annak a kurva halnak. Szétfolyok itt a napon, fiam. Ne bassz ki apáddal ennyire. Mutasd ide..., horkantotta a férfi, de a kisleány elrántotta a kezét botostul. Épp ez kellett csak, a horog beakadt egy másik halba, és már kint is volt a fűvön. Sikerült!, rikoltotta a gyerek, és a zsákmányt odaadta a horgászatot üzemeltető melegítősnak, aki

elismerően biggyesztette az ajkát. Kilences, kishaver, király vagy, mondta, és hátrafordult, ahol egy műanyagkosárban mindenféle plüssállat hevert, két másodpercig szemlélte a kínálatot, majd felkapott egy Spongya Bobot, a fiúcska kezébe nyomta.

Gabnernek eszébe jutott a Mazsola, amit az anyja varrt neki egyszer a születésnapjára, ma is ott van az ágyán, néha a feje alá dugja, ha elalvás előtt olvas egy kicsit. Mert a professzor úr azt is meghagyta, hogy ne teljen el nap úgy, hogy nem olvasnak néhány verset a Bibliából. Így mondta, verset.

A színpad mögött már ott álltak a majorettek, kipirulva, izzadtan pihentek. Rögtön meglátta a lila ragyásat. Kicsit nézte, amikor aztán a lány megérezte, hogy bámulják, és odakapta a fejét, közelebb lépett.

Jó voltál ám tökre, mondta és kitétte előre a jobb lábát, a fejét kissé oldalt billentette.

A lány nem felelt, egy bogarat hessintett el a válláról. Meleg volt, már április elejétől szinte nyári időjárás, szaporodtak a mindenféle döngicsélők.

Látom, kiizzadtál, ez azért kőkemény meló, mondta Gabner, és elvigyorodott, mint aki tudja, amit tud.

A lány vállat vont, amit úgy is lehetett értelmezni, Hát bizony, igazad van... De szólni nem szólt egy szót sem.

Nem jössz, megiszunk valamit, mondta Gabner, és a fejével hátrafelé intett, ahol az italos sátrak álltak. Egy lónyálat, tette hozzá, hogy teljesen egyértelmű legyen a meghívás.

A lány is arra nézett, de továbbra sem felelt, csak összezárt ujjú kézfejével legyezte magát.

Nagydarab, vörös nő tűnt fel a lány mögött. Az összes szemöldöke ki volt tépdesve, a helyére lila ceruzával húzott egy félkörívet.

Ez meg kicsoda?, kérdezte Gabnerre nézve.

Senki, felelte a lány. A hangja olyan volt, mintha hordóból beszélne.

És mi a túrót akar?, firtatta tovább a vörös hajú nő.

Semmit, felelte megint a lány.

A vörös nő úgy nézett Gabnerre, mint akit egy poccintéssel akar eltüntetni a szeme elől. Gyorsan megfordult inkább, és odébb ment. A fűzfák alól nézett vissza, látta, amint a vörös nő indulatosan magyaráz a ragyás arcú lánynak, és végül hosszú, vörösre festett körmű mutatóujjával mellbe böki.

Megint előre ment, ahol az italt árulták. De most nem érzett igazi szomjúságot, egyedül nem is akart inni. Talán, ha a Tibi előkerülne, és mint mondta, majd leülnek beszélni, vele elszopogatna egy pohár valamit. A polgármestert nem látta semerre, hiába nyújtogatta a nyakát. Fura srác volt már akkor is, a gépipariban, a műszaki rajzokat csodálatosan meg tudta csinálni, de amint szerszámot kellett fogni, teljesen leledmedt, semmiféle gyakorlati érzéke nem volt a szerencsétlennek. Aztán, tessék.

Mégis a pult elé tolakodott, és amikor az eladó kérdezte, mit kér, mondta, hogy szódat. Szóda nincs, csak üveges ásványvíz. Savast vagy menteset? Savast, még jó. Akkor háromszázötven pénzt kapok, mondta az árus, és az orra elé tartotta húsos tenyerét.

Letekerte a kupakot, kortyolt kettőt. Túl hideg volt az ital, a szénsav szúrta a nyelvét.

Hát te meg...?, ezt hallotta a háta mögött. Hogy nézel ki, baszd meg?

Ósz hajú férfi állt ott, a hajában nyilegyenes választékkal. Zöld kockás zakóját a piros Kádár-pólóra húzta fel. Sörösüveget tartott a kezében.

Fater, mondta Gabner.

Ne faterozz itt. Mi ez a nyilas cucc rajtad?

Miről beszélsz?

Hát erről az ótvar fekete hacukáról, meg ez a turul, vagy mi a faszom.

Mi van ezzel? Azért mert magyar vagyok?

Mi az, hogy magyar vagy? Ki az, aki nem magyar? Én nem vagyok tán magyar, meg ez nem volt magyar?, és az ingére bökött a hüvelykujjával.

Hagyjuk ezt most, fater.

Hagyjuk? Csak ennyit tudsz mondani, hogy hagyjuk, mi? Na, annyit mondok, húzz el innét, te szerencsétlen kis patkány.

Ne ítélj, hogy meg ne ítéltesz.

Prédikálj csak, baszd meg, de ne nekem! Micsoda mázli, hogy idejében megszabadultam tőletek!

Gabnerbe belenyilallt a régi pillanat, már nem tudta visszaparancsolni magába, ami kikívánkozott belőle.

A vattacukros május egyre emlékszel, fater?

Mi a bajod?

Amikor a nyakadban vittél, tudod, és az arcodba fújta a szél a vattacukrot.

A zöld kockás zakós öreg egy pillanatra elhallgatott. Összehúzta a szemét, így méregette egy ideig. Aztán halk, sziszegő hangon mondta végül, Most aztán tényleg eltakarodjál.

Azzal elfordult, és mire Gabner észhez tért, ő tűnt el a tolakodó tömegben. Rettenő meleg volt. De amikor felnézett az égre, csodák csodájára ott látott egy felhőt, majdnem olyan alakút, mint a Nagy-Magyarország, ami egy perccel később szép komótosan ráúszott a napra.

Dienes Attila:
Extázis

Dienes Attila:Metafizikus kompozíció I.

Selmeci György

TIZEDIK TENGER

(naplónázlatok)

Köszönöm Barbarának és Juliennek ezt a nyolc napot, mely tenger, nap, hullámozás, étel és a dél bora volt...

Vila Joiosa, Alicante mellett, 2005. június 5-12.

Első nap, 2005. június 5.

(Genf Cointrin)
(Easy Jet)
(Barbara szíve)

(La Méditerranée)
(Alicante Elche)
(És majd az idegen ház)

Borpecsét

DIEU EST ICI

És alant az utak kicsiny világa terjeszkedő mértana az emberi gondolatnak

A lenti hullámmilliók mint rugalmas kék bőre az ÁLLATNAK (Poszeidon eleven pajzsa)

Felhők

A távolban a tenger és az ég fölött a sztratoszféra sötét ultramarin sáv
Akár a Barbara és Julien látta Lac Uyuni

Óránként 800 kilométeres sebességgel halad a GÉP (szinte mozdulatlan)

NEM TUDOM MIVEL ÉRDEMELTÉM KI EZT A CSODÁT
MEGHÍVTÁL TEMPLOMODBA ISTENEM

Második nap, 2005. június 6.

(én) (az érzékelés középpontja) (miért?)
(la plage)
(les hirondelles)
(les vagues)

A tenger ma
Hordalékokat hozott
Hullámok lágy zöldes üvegében...
Érzed ahogy tested egy hullám tárgyává válik?
Hagyatkozz a Törvényekre...

A bor amit iszok: Primitivo Luiles

Hal

La Méduse

Ugye megkegyelmezel NEKÜNK, URAM?

A fekete Hold

Harmadik nap, 2005. június 7.

Ez a felület adott: tele kell írni!

Felgyorsult a Hullámok frekvenciája
 Sűrűn követik egymást ütlegek fehér robbanások
 A Tenger egy kék GÉP élnek benne
 Millió rejtett élet
 Millió forma: Élő létező és Halott maradvány
 Mozgás és sodródás
 Egy csillagóra rettentő és fenséges szerkezetében

A Nap

A Szél

A Hullámozás

Az Étel

A Bor (Rioja)

És a pihenés mikor nem létezel

Negyedik nap, 2005. június 8. (szerda)

Léted az örök ütem folytatása
 Hullámokon éreztél a lelkek végtelenjéből
 De utad jelentése elveszett ...
 Most megdöbbsz egy parányi kagylóhéj VALÓSÁGA
 És a sajátod is mely a MA tükreiből érkezett a PARTRA
 Hullámok elé kozmikus jelenésre...

Feltört piramisok lebegnek az IDŐ áramában (egy-egy hullám)

(autoportrait aux vagues)

Ötödik nap, 2005. június 9. (jeudi)

Vila Joiosa égboltja szürke felhőket kínál
 A TENGER önkívületbe esett
 Hullámainak szörnyű és ártatlan gépezete mániákusan működik
 Az Állat kék bőre remeg
 Hosszú hullámok követik egymást
 Nem létezik a SZÁMJEGY nincsen már jele
 Csupán az Ismétlődés törvénye beszél...

Láttam a PART embereit piacnap volt üvöltöttek
 Zenéltek a PÉNZ és a túladagolt TÁRGYAK kaotikus örvényeiben
 Önmaga drámáját harsogta a TÖMEG
 Míg ötven lépésre tőle a Tenger közönyösen mérte tovább az Időt

Jelenésünk ritmusát...

(pyramide)

Áthaladok a hosszú tükrön
Aztán nem tudom mi történik

Egy ismeretlen Isten

Hatodik nap, 2005. június 10. (vendredi)

A medúzák sodródó térhajók
Idegen kultúrák
Néma civilizációk titokzatos küldöttei

A Nap tükörképe a tenger felszínén lakik
Eltűnté mágia halála minden éjszaka

A tenger halpalota haltemető
Milliárd éves lány múzeum

Évezredek mélységeibe tűntek
Atlantidák ibérek
Emléküket kutatom
A tenger lebegő homokszemcséiben
(pyramide)
Nézó vagyok

És úszom

Hetedik nap, 2005. június 11. (napjel a tenger felett)

Hullám volnék magam is
Mikor anyaggá válok az a Lét
Holtamban pedig alámerülök
Így a kerek Titok végül is bezárul...

(A Holdra gondolok amit hét napja nem láttam)

(quatre pyramides quatre vagues)

(MINDEN BOROK DÍCSÉRETE)

Az elsöre amire emlékszem
A tihanyi muskotály
Szőlejét a Balaton szelíd istenei szüretelték...
Aztán a Trákia Bulgáriában és a Gamza
Mindkettő már tengerlűktetés...
Vad és vadabb vidékek borai
Mint a Valais jégvéste völgyének kemény ízes nedűje
És Languedoc bora majd a Rioja
Azután itt Alicante a Dél nyugalomba húzó mély itala...
Istennel poharazok
Szemben van Észak emelte arcommal fehérek szemeimmel
A bor vérvöröse határvonal közöttünk
De rítusa mindkettőnkre vonatkozik
A Teremtő és Teremtett ünnepe a Lenni győzelme a Semmi felett...

(ezen a napon tombolt a Tenger
sodort-lebegő-ugráló-merülő bábuja voltam
valami félelmen túli állapotban Kérdés és Elfogadás)

Lények az Árnyak országában

Nyolcadik nap, 2005. június 12. (sikátorokon át a Tengerig)

(SIKÁTOROKON ÁT A TENGERIG)

Az utolsó reggelen

Színes sikátorokon

Át

A Térbe oldódó

Hullámokig át

A Tengerig mely

Fölfoghatatlan kegyelem

Még színekben izzó házakat látsz

Rejtélyes embereket

Szűk utcákat

Az ünnepi Dél labirintusát

Agyadban felidézed az Óváros tervrajzát

Amely utadon valósággá lesz

Tapintható falakká válik

SZEM-érezkelte ősi színekké

És hív

A már közeli morajlás

Majd az utolsó ház az utolsó pálmák után

Feltárul a Tenger

Úgy érzed: hátad mögött a megismert világ semmivé foszlik...

(AZ ÉG TÖRVÉNYEI)

Fenn vagy az égben

Alattad lassan eltűnik a Cabo de la Nao

A nap perzselte hispán föld

És csak a lenti tenger marad

Meg a GÉP fölött a feketekék Kozmosz

A Föld felhőpajzsán túl

Valami mágikus nyitottság

ISZONYÚ KIHÍVÁS

TEJES SZABADSÁG

VÉGTELEN TARTALOM...

A Gép halad

Felülről látni a felhőket

A szigetek atlasz-ábráit

Majd újra a kontinens fölé érsz

A felhők élesen ragyogó fehér szobrokká változnak

És megszűnik félelme

Az utazó embereknek

Nemsokára megérkezünk

Jó véget ér a repülés...

(VIZONTLÁTÁS)

A Hullámok között is

A Napban is

A Percben is

Az agyamban ketyegő Idő

Összes szobáiban is

Barbara és Julien

És Bereniké és

A 13 éves kutya arca lángolt

Őket akartam viszontlátni

A Teljes Út

A Navigálás után...

És testükben tündöklő lelkük

Ott várt rám

Cointrin üvegfalán TÚL...

(Vila Joiosa - Marin, 2005. június 5 – 17.)

(Selmeczi György szövegét az író -képzőművész műveivel illusztráltuk.)

Szeles Judit

Bohusläni boszorkák

Lisbeth Steen

(Ősz)

Lisbeth prűd

Fehér gyapjúharisnyát visel
hogy a léptei alapján is
azt higgyék: anyalka
anyali léptekkel
hogy alig is érinti a földet
lépked kicsit mindig fölöttünk
röpköd örködik
szerepel
fiús szőkeszürke haja alapján sem
lehet megmondani
hogy nem angyal
kicsit idősebb mindannyiunknál
fölöttünk jár-röpköd az idő
a védikus idők
kerepel
mint valami árjaangyal
hangja lágy
gyapjúharisnyája puha
haja szürke
szeme kék
szárnyai libatollakból
szanaszét állnak
tollait rendezgeti
mint egy lúdanyó
akit a babonás népek
már nem egyszer
angyalnak néztek

Lisbeth milyen prűd!

Ebbe a fehér
tollas hacukába bújt el
tisztta jószág
jéghideg csapvízben
kéz kezét mos
hagymát vág
darát főz
babot
egy csokor menta
csombor macskagyökér
finoman keresi pulzusom
kis Jézuska anyukája csecscén

lóg bekeretezve a falon
 azt mondja
 lomha a szívverésem
 nem ugrik mint a béka
 csak vánszorog
 elnyúlik akár a tészta
 ezt leírja
 gágog tovább
 a dara elfő
 az idő vánszorog

Lisbeth milyen prűd!

Befűtött jól a kisszobába
 meztelen testemen kotorász keze
 ujjai alatt feléled
 az illóolaj
 az illó olaj
 a masszázspont
 a testem a béka
 két meleg tenyere között
 ébredeznek a békaseregek
 megérinti fejtetőm
 ornyergem arcom a fülem mögött
 két oldalt a nyakamon
 mellkason hason combon
 térdkalács és talp alatt
 illatfelhő övez
 s dunsztba tesz
 nagy nehéz tolldunyhába
 angyalszárnyakkal befed
 festetlen ajka egész közel
 színeket látok:
 fehérét
 vöröset
 tarkát
 felszakadok kezei között
 a dunyha a szoba
 csupa toll
 azt mondja: *ibolyát látok*
testi szerelmet jelez
 azzal kimegy
 a teavíznek valót...
 hátrahagy
 engem
 és egy félig angyali mosolyt

Lisbeth prűd

Hangja gyapjú
 haja len
 kacag
 gyógyít
 segít
 őriz

őrizkedik
valami fátyol üli
valami finom ayurvédikus por
angyalpor
rizspor
molyirtó
liszt
nagy örömömre
meztelen férfiak szaladgálnak a tévében
hogy a pöcsük ezerfelé lóg
spongyákkal dobálódznak
lándzsákat ráznak
kacagnak
kergetőznek
testük fényes sima
tollazatuk rendezett
pulzusom ugrál
Lisbeth rémült arccal
keresi: *Jézusom, hova lett?*
azt sem tudja, hova nézzen
mindenütt élet
éles harsány és vad
Lisbeth sír és elszalad
Lisbeth sír és elszalad

Lisbeth sír és elszalad

Gazdag Ágnes: Barbibaba

Lackner László

AZ UTOLSÓ VENDÉG

Hajszolom a rogygyant, lepusztult autót; kopogva, nyegegve vergődik a szűk, hóolvadási erdei utakon, és még mindig nem tudom, hogy mi a megveszekedett fenének igyekszünk egy isten háta mögötti hegyi szállodába ilyen kutyadermesztő időben? Parttalan duzzogásaimra az asszony egyre hajtogatja:

- Csak ne türelmetlenkedj, majd meglátod!

Jégbordás, meredek kanyar után kisebb csődülethez érünk; két személyautó frontálisan egymásba rohant, a közönyös arcú ápolók éppen egy rongybabává roncsolódott fiatalembert emelnek be a mentőautóba; az arca felismerhetetlen, alsó lábszárán nyílt törés.

Lassan kiúszunk a gyűrűből – mi közünk hozzá!- , sápadtan bámulok előre, de alig érzékelem az utat, szemembe visszavetődik a szörnyűség, a felzaklató látvány borít be mindent. Hallgatunk.

- Csak ne rohanjunk - mondja alig hallhatóan a feleségem, és melle előtt összefont karjával szorosan öleli magát, mint aki védekezik.

- Te siettettél annyira - válaszolom.

- Jó, jó..., de nem ennyire.

Kettős kanyar után váratlanul kiérünk az erdőből, jobb oldalon enyhe lejtő fut a keresztirányú völgy mélységei felé.

Itt még végtelen, kristályos formában mutatja magát a táj, a nap erőtlen, lassan olvasztó fényében.

- Ó, istenem - szakad ki belőle. - Milyen gyönyörű.

- Otthon is láthatsz ilyent - dobom oda. Nem szól vissza, úgy tesz, mintha nem is hallaná, mintha figyelmét lekötne az egyszéri, a megismételhetetlen látvány.

- Ott van - kiált fel erőltetett, kislányos lelkesedéssel, és idegtépően kacarász hozzá.

Végigborsózik a hátam a hangjától.

- Azok ott, lehet, hogy mind meghaltak - mondom kimérten. - Te meg itt vihatsz. Hogy lehetsz ennyire lelketlen?

Ezzel hallgatásba döngölöm, és amíg a szálló bejárata elé nem érünk, feszengve ülünk egymás mellett, mint süketné-mák egy vidéki jótékonsági hangversenyen.

Lassan, kelleetlenül kikászálódok az ülésről, hátra megyek, felnyitom a csomagtartót, kikapokodom a bőröndöket...és morgok:

- Azt hittem, hogy legalább vár bennünket valaki.

Türtözteti magát. Más alkalommal ennél kisebb tüskére már robbant volna, most belekap az egyik utazótáska fülébe és meglódul vele befelé, mozdulatai lendületét az elfojtott indulat gerjeszti, én, két óriási bőrönddel kényelmesen ballagok utána.

A hallban nincsen senki, a recepció zsalutábláit becsukták, csak egy félig feldíszített karácsonyfa sejteti, hogy azért mégsem vagyunk egészen egyedül.

Szikár, borostás arcú aggastyán bújik elő az egyik oszlop rejteke mögül, házikabátban, plüsspapucsban; csomókban álló ritkás ősz haja égre mered, mintha most mászott volna ki a meleg ágyból.

- Kit keresnek? - kérdezi halkán, és hol rám, hol a feleségemre kapja ijedt, vibráló tekintetét.

- A Szabó urat - válaszol a nejem helyettem is.

Az öreg lepillant a lábunk elé, a bőröndökre.

- Jaj, de jó, hát mégsem leszek egyedül Karácsony szent estéjén?!

- Hol van a Szabó úr? - kérdezi most már türelmetlenül a párom.

- Ja, a Szabó úr?! Persze! - paskolja meg a kobakját röstelkedve az öregúr. - Lement a faluba gyertyáért, meg csillag-szóróért. Tessenek leülni, itt van szék, ott meg fotel.

Cszogva, zörögve bevonulunk a szobába. Megkönnyebbülve leejtem a két hasásra tömött bőröndöt, és lerogyok az egyik heverőre; nejem az ablakhoz libben, kinyitja az erkélyajtót és kilép. Jól hallom tüdejének húzós tágulását.

- Gyere ide gyorsan! Lábunk előtt az egész Király-völgy. Valami fenséges.

- Gyorsan?! Szusszanok egyet, majd azután élvezkedem - motyogom duzzogva, és hanyatt vetem magam. Nézem a plafont, a mennyezeti sarkokat. - Három pókháló. Hm, holt idenyben ennyi kimondottan méltányos. - Behunyom a szemem, és elernyedve, minden porcikámmal mély alvást mimelek.

- Ugye emlékszel? Nevetve ölbe vettél a szoba közepén és kirohantál velem a havas erkélyre... A szél felkapta a sálamat és messzire röpítette...

Igazán nem bánám, ha el tudnék aludni, de nem megy, pedig erőltetem is. Ő nem merne megmoccanni, álldogálna

az ablakban, vagy leereszkedne a másik ágy szélére, és elképzelem, ahogy zavartan rám-rám kapja a tekintetét, vagy éppen bámul maga elé: Mit tegyen? Szólhat? Nem bírom sokáig, tíz perc sem telik el hirtelen felülök.

- Ugye nagyon elfáradtál a vezetésben? - szólít meg. Azt illene mondanom, hogy: Igen, de...

- Nem! - dobom oda.

- Fáj valamid? - folytatja kedveskedve.

- Nem.

- Nézz körül! - sóhajt fel, és nagy lendülettel körbemutat a szobán. - Mi jut eszedbe?

Bambán felnézek, elhúzom a szám sarkát, és újra becsukom a szemem.

- Régen volt festés.

Hallom, hogy feszegeti az erkélyajtót, mint aki kívülrre szeretné verekedni magát.

- Gyere ide, csak egy pillanatra! Mindjárt magadhoz térsz.

Arcon legyint a hűvös, párás levegő, kimondottan jól esik a túlfűtött szobában.

- Beteggé akarsz tenni, csukd már be - kiáltok rá. - Még az hiányzik, hogy megfázzak.

Majd elengedem magam, és daczból elalszom, pedig tudom, hogy felcserélődnek a nappalok az éjszakákkal, felborul körülöttem minden, de érzem, hogy így kell lennie...

Mint egy doboztető felpattan a szemhéjam, idegen lakásszag, szokatlan éjszakai világosság; az ablak előtt a Hold tányérja, aztán ismerős neszezés, a feleségem sípolós szuszogása. Ideges leszek, akkor már inkább horkolna rendszeren, annak legalább van értelme.

Fordulok egyet jobbra, aztán balra, olyan friss vagyok, hogy akár izomszaggató hegyi túrára is indulhatnék. Végigmérem magam, sötétszürke nadrág, fehér ing, zokni; oké mehetek sétálni.

Kóválygok az éjszakai folyosó félhomályában, kinézek az egyik végén, aztán a másikon; félig-meddig havas táj, amely akkor lenne szép, ha a fehér paplan mindent egyenletesen betakarna. De a Nap belekóstolt, így olyan most, mint a félig megkezdett torta.

Komótosan leballagok a hallba. A sötét oszlopok mögött sejtelmesen megmozdul valami, felszálkásodnak az idegeim, megtorpanok. Újabb árnyjáték, vibrál a félhomály, kísérteties neszek, végül előlép a hálókabátos, ősz hajú úr. Megnyugszom.

- Mit ijesztget - dörrennek rá. - Elállt a szívverésem.

Odacsoszog elé, rám néz vérágas, tág szemmel.

- Maga most világcsúcs születésének a tanúja - mondja. - Bent leszek a Guinness-ben. Uram, én öt hónapja nem aludtam.

- Na, ne izéljen, és ki fogja ezt hitelesíteni?

- Hát, a Szabó úr.

- És hol van a Szabó úr? - nézek körül kétkedve.

Sárga, viaszos ujját a szájára helyezi.

- Pst! Most nála van az állatorvos felesége, de a stopper megyen, az be van indítva.

- És ki ellenőrzi, hogy maga az oszlopok árnyékába bújva nem bóbiskol-e?

- Hát, a feleségem - válaszol mosolyogva. - Ő velem van.

- A felesége - ismétlem meg. - Hol van, nem látom?

- Meghalt nyolc éve, de a halál csak egy nagy humbug, nekem eliheti, azóta is együtt vagyunk minden éjjel.

Kába szédelésemben kezd szórakoztatni a dolog, ő pedig látva szótlan érdeklődésemet belelkesedik.

- Tudja, mindenfélét összehordanak rólunk, hogy veszekedtünk, bántottuk egymást. Ne higgyen nekik, az emberek gonoszak. Az én feleségem egy angyal.

- Minek magának világcsúcs?

- Mindig azt mondta szegény kicsikém, hogy nem vittem semmire - mondja sóhajtva. - Hát, most megmutatom neki.

- Na, sok sikert - intek a fejemmel, és elindulok fölfelé.

Belépek a szobába, a feleségem zihálása tölt be mindent. Kitárom az ablakot, végigvágódom az ágyon, villanyt gyűjtök, és olvasgatni kezdek. Megunom, bekapcsolom a rádiót, alig találok elviselhető adót; mintha mindenütt érzélgős olasz dal szólna, szakadthúrú, gyantás gitárkísérettel.

- Úristen, mi van itt? - ül föl, aztán feltornássza a szemhéját, és kábán, megütközve néz rám. - Mi történt?

- Reggel - mondom nyersen, sértődötten.

- Megfagyok, álmos vagyok...Ki akarsz készíteni?

- Az ember nem aludni jön egy ilyen helyre.

Dúl-fúl, aztán felugrik, és eltűnik a fürdőszobában. Most már én is kezdek fájni, de az ablakot nem csukom be.

Másnap, szent Karácsony estéje. A kis, vézna karácsonyfát az álmatlan öregember díszítette fel, olyan volt, mint egy szakszervezeti szimbólum, kevés szaloncukor, sok ezüstszál. Az ágai össze-vissza álltak, ilyen fa alá normális ember nem

pakol ajándékot. Lesétáltunk és megnéztük, a feleségem vihogva tessékelt valahová: - Menj addig ki az udvarra, aztán tied a terep! – mondta, és én boldogan menekültem. A fenyőfák között fázósan gubbasztottak a madarak, csontig hatolt a szél, a Nap már rég átbukott a horizonton, csak a távolban bógott egy magányos szarvas – de lehet, hogy ezt már kiszolgáltatottságomban képzelődtem – és minden porcikámban vacogtam.

- Lehet – tirádázta ismételtelmenten, infantilis hangon a feleségem és félrerántotta a függöny szárnyait. Mosolya olyan volt, mint egy tál tökök-mákos rétes a faluvégi lakodalomban. Öntudatos és mélységesen népies.

Tisztelettudóan betámolyogtam és megálltam a fa előtt, tudtam, hogy most következik kikerülhetetlen megaláztatásom keserves pillanat.

- Bontsd ki a csomagodat, kedvesem! – vezényel lelkesen a

feleségem, aki biztonság kedvéért óriási betűkkel rá is írta a terjedelmes csomagra a nevem.

Odalépek, feltépem a fényes, szívós csomagolópapírt, kibuggyan belőle egy sötétzöld síruha. TESCO villan be, ott árulnak leárazva ilyesmiket. Bámulok rá, mint eszelős gyerek a komputerre, aztán a feleségem felé kapom a fejem:

- Mi ez? – tör ki belőlem őszinte indulattal.

- Sí ruha – mondja szinte gagyogva. – Mindig ilyet

szeretnél volna, nem?

- Én? – nézek rá, és gombóc sűrűsödik a torkomban.

- Te! – erősködik. – Sokszor meséltél gyerekkori, Lentihegyi élményeidről.

- Jó, de azok... - fakadok ki. – Csak amolyan...

Ott állok egy izléstelen, csíkos kínai síruhával a terem közepén, mint egy tehetségtelen, alkalmi bohóc, velem szemben tétova feleségem, reménykedve, várakozón mered rám, megbiccenti a fejét, mintha biztatna, hogy örülj fiam, örülj!

- Nem ismeresz engem – próbálok menekülni és leejtem a csomagot a földre. – Látod ezért nem vettem neked semmit Karácsonyra. Mert nem ismerjük egymást. Mit tudom én minek örülnél?!

Oldalt a fa alatt az álmatlan öregúr ücsörög, agyába visszahúzódo, kökény szemével, egy huzat nélküli, koszlott párnát szorít magához és a feleségével beszélget: - Mind neked vettem. Neked, drágám – suttoja egy megkövült szaloncukrot szorongatva a markában.

Másnap reggel elnyűtt, 60-as években gyártott bútorok között szótlánul üldögélünk az étkezdében, az asztalunkon ételfoltos, szakadt abrosz, az edény felemás, az egyik sarokból a kis öregember öblös horkolása hallik. Belibben egy kissé éltes hölgy, és szervóznia kezd; a szeme alja karikás, kiszúrom, ő lehet az állatorvos felesége. Becsörtet Szabó úr is, szalad egy esetlen kört körülöttünk, mint aki úgy felpörgött, hogy képtelen leállni, és úriembert játszva bárgyú mosolyra kunkorítja a száját. - Milyen volt a Karácsony este? – kérdi és a választ meg sem várva széttárja a karját.

- Hát, így vagyunk nagyságos asszonyom, már valójában nem is működünk, eladott minket a vagyonyügnökség, a jövő héten jön az új tulaj, és átveszi a házat. Én ezt ugye közöltem, de önök ragaszkodtak a helyhez. Természetesen mindent megteszünk, hogy az utolsó vendég jól érezze magát, aztán jöhetnek az újak. - Itt erőltlenül szusszan, majd fájdalom sugárzó arccal folytatja. - Elfekvő lesz ez kérem, öreg, ágynak esett németeket hoznak ide, meghalni. Mi pedig mehetünk, a nagyvilágba.

Befaljuk a reggelit, aztán felballagunk a szobába, és anélkül, hogy megbeszéltük volna, mindketten nekilátunk a pakolásnak.

Már gurulunk le a hegyről, amikor megszólalok.

- Mit akartál ezzel az egészszel?

- Arra gondoltam - kezdi halkán és már belefásultan a választ -, ha itt ebben a szállóban olyan nagyon boldogok tudtunk lenni harminc évvel ezelőtt, akkor talán most is...

- Valamiről megfeledeztél. Az a két ember már nem mi vagyunk.

- Miért mondod ezt? - szegezi nekem a kérdést.

- Mert akkor imádtalak, de most megőrülök attól, ahogy fújod az orrod, a hajad festékszagát ki nem állhatom, a nyafogós hangsúlyaidtól borsódzik a hátam, ha közeledni próbálok, ellöksz...

- Azt hiszed, hogy én imádom, ha dől belőled a sörszag? - támad vissza. - Egész este elvonulsz, egy szót sem szólsz az emberhez, olvasol, vagy bámulod a tévét. Böfögsz az asztalnál, napokig nem mosol lábat...

- Ez az, erről van szó - lendítem tovább. - Utáljuk egymást, és kész.

- El akarsz válni? - kérdezi közönyösen és sápadt arccal, meredten néz előre.

- Elválni? És akkor mi van? A másfél szobás lakást nem fűrészelhetjük ketté.

A tegnapi baleset helyszínéről a kocsikat eltakarították. A nyomok, a mély, gyilkos árkok feketén tátongnak a vékonyka hórétég alól. Szótlánul, sunyin tovább húzunk, egy aprócska örömmel a szívünkben: élünk.

Székó Gábor: Csillagvizsgáló

Pusztai Zoltán:

Visszabeszéd

(farsangi előzetes)

hangomat jogellenesen hallattam,
nem csoda hát, hogy szálkát és kukoricát
számlált a félhomályban térdem e dalban,
s hogy foghegyről kaptam: hogyan jövök
ahhoz, hogy egyáltalán akármí, bármi
szikrányi szavam legyen a nevem, ha kuss,
(kézenfekvőnek tűnt, kusitákról valószínűleg
halovány dicsérő szó se lesz) és amúgy is más
papírt kíván a rovásírás – hiba, ha látványosan
ágaskodik tövis karcolta versből a vessző,
fülsértő, halotti csendből (!) a felkiáltójel,
akár a szög, s főleg, ha vért köhögni merészel
a keresztkérdésre (mi az, hogy magyar?)
falfehéren a farsangi lapra, akinek lapot se
osztottak bizonyos magaslatokban még,
és nem jelenik meg nagypénteken az élet
forrását bizánci méreggel mételyező folyóirat
divatos hasábjain olyasmi verslábakon soha,
fél sora se, miben is íjat szkíták helyett
(veszett ügy előjele, ha túlon túl meditatív
az ív) célzóvizet kortyolva például Ámor
feszít, s marcipán szívek tükrében terelget
bárányfelhőket, távol a céllövölde novemberi,
vérpíros fogószínpadától föl és alá a szél,
ezüstös foncsor fölött fodrozva brüsszeli
felszínt és csipkét, időmértékesen,
mint bölcsőnek címkézet, tépett röpcédulákkal
behintett ravatalon halottkém fakó angyalhajat,
hol égi eredetet, égi ígét tagadva harsog
naponta szedett-vedett szavakról esti mesét
a Tudatszűkítő Intézet frontembere,
s nyelvét a sok ezer éves jelekre Tordoson,
Tatárlakán kameleonként ölti (míg áporodott
szagot leplez a kölni) a hamiskás sakálvokál,
és laboredénnyel kezében kollaborál ez és amaz,
díjazva hasonszőrűt: hiénát, ölebet, veszett kutyát,
míg *túlélőt* védőbeszédnek álcázott vád
vezényel sötét sarokba hajnaltól napestig itt,
ha túlon túl magyaros húrokon pendít ma dalt,
s ha nem hajlandó, miként azt kérték: kihalni még,
jövöbe olvadó jégtáblán evezve, összejtekig,
vérig sebezve se, és nem hajlik gerince, akár a nád.

Félcédulák

befutott késve, de miféle végre?
a villát (a nagyobbacska, az aprót)
a csontnyelű falatba fúrta és szúrta,
s a kurta korcsmában sörét a pultra
koppanó álomszuszék
fejekbe befészkelte még
néhány, amíg a viperás zsandár
átgázolt, akár egy szandál
télien a téren a jégen,
tisztán és hollófehéren,
és nem is habozva, akár a sör:
a kocsonyás vértócsán nyugat felől.

körmével dércsípte szőrszálakat
lőhalálában hasogatva lohol a vad
kalandor horda elől irháját mentve,
fejvesztve, akit a rendre
ferdehajlamú vazallus oktat,
hol torkon akad a szó és a mondat,
mint vadásból alumínium
kanállal halászott gombóc,
mielőtt lámpaoltás után
takarna kóchajat paplan vagy pokróc,
és szögön a zebracsíkos darócruha
álmodna gyűrötten március idusa

után pár héttel kezekbe kardot,
vagy élőhalott ajkára fináncsáb
helyett mézédés csókot csupán,
és hálóba pók helyett aranyhalat –
a talán egy pillanat
alatt foszlik ma szerte,
zúgja egy konzervdobozt
görgetve a Vérmező utcában
kísértetként föl és alá a szél,
mintha a van és a volt között
szemernyi idő se lenne,
csupán egy fekete lyuk,

hová is eleven kérdőjelként zuhan,
gömbülve magányos órán, akár a tér,
lét és a nemlét határán
bámulva ráncot és nyálcsíkot,
előbb a tükörben később a párnán,
(többnyire úgy, mint aki fél
leszületni leszegett fejek közé,
életfa lehántott kérge alatt
megbúvó rovarhadat becézni)
ki már csak másnak remél,
névtelenül a kényszerzubbonyból,
tébolyult sorok között: szabadulást.

Pomogáts Béla

Az „én” bizonytalansága és bizonyossága

Somlyó György modernsége

A modern költészet gyakran tesz - játékos vagy filozofikus – kísérletet arra, hogy felbontsa, megsokszorozza és kiterjessze az alkotó személyiségét. Nemcsak a játék ösztöne, nemcsak az idegen stílusok iránt érzett nosztalgia indítja meg ezeket a kísérleteket. Nagyon leegyszerűsítőnk a folyamatot, ha mindebben pusztán a formaalkotás játékos-kísérletező vágyát fedeznénk fel, a személyiséggel folytatott kísérletek sokkal tudatosabbak és elszántabbak ennél. Inkább a nyugtalanság dolgozik bennük, a végső ismeretre vágyó elme kíváncsisága, amely tudni szeretné, vajon mi az ember, mi az emberi személyiség, mi az „én” szerkezete. Ez az ismeretelméleti nyugtalanság kiegészül egy ontológiai kérdésfeltevéssel, pontosabban a szűkös, esetleges, mindenképpen körülhatárolt emberi lét váratlan és céltudatos kitágításának kísérletével, amely az emberi élet intenzitásának megnövelését tűzi ki céljának magá elé.

A személyiség felbontása és lehetőségeinek számbavétele a modern költészetben vált általánossá, magát a személyiség belső magjáig hatoló kérdést azonban korántsem a modern irodalom fogalmazta meg. Éppen Somlyó György utalt rá, Weöres Sándor *Psychéjének* elemzése során, hogy e kérdés már az antik mitológiában: a Narcisus- és Teiresziász-mitoszban, illetve a görög filozófiában: Platón *Lakomájában* is megjelent. De megjelent Baudelaire-nél, aki *A tömeg* című prózaversében a következőket jelentette ki: „A költőnek megvan az a páratlan kiváltsága, hogy kedvére lehet ő maga és másvalaki.” Vagy Rimbaud-nál, aki a modern költészet problematikus személyiségfelfogásának alapvető tételét szögezte le: „Je est un Autre”. Ezt a tételt visszahangozta Paul Valéry dialógusa (az *Eupalinosz vagy az építész*), Gauguin naplója, Mondrian esztétikája, Apollinaire és Eliot költészete, Fernando Pessoa személyiségváltó lírája, vagy éppen Weöres Sándor *Psychéje*, amelyben Somlyó sem játékos költői travesztíát lát, hanem a személyiségváltás és –sokszorozás „végtelenig ismétlődő tükörsorát”.

A tükör az arcot mutatja, de kinek az arcát? És mi van az arc mögött? A „tükörkép”, mint a személyiség bizonytalanságának jele, nemcsak esszéiben kísérti meg Somlyót, hanem versben is. „Mind olyanok vagyunk minden pillanatunk olyan / mint az arc a tükörben / látni bár nincs és soha többé / nem lesz / csak a tükör van csak a tükrök tükreinek / mindent elnyelő diluviális tengermélyei / naponta elmerülő örökre fölhozhatatlan arcaink” – ol-

vassuk a *Tükör intarziát*. Az arc naponta váltja színét, a tükörkép naponta változik. Ezek szerint nincs is állandó, folyamatos emberi személyiség, amelynek sajátos szerkezete, belső magja volna, amely mindenkor önmagával azonos volna. Például Somlyó György *Épp ez* című, 1976-ban megjelent kötetének versei, illetve ezt követő költői művei mintha ezt sugallanák. A különféle „stílusnosztalgia”, amelyek révén a költő nagy művészi bravúrral idézi meg a görög és a japán költészetet, Horatiust és Ovidiust, a Pléiade egy „ismeretlen csillagát”, a magyar középkort, felfogásában a személyiség a modern költészetben nem összeszűkül, hanem kitágul, ha e túlásban, persze, el is veszti azt a látszólagos integritást és tényleges konkrétságot, amivel klasszikus szemlélete rendelkezett. Nem látszólagos egysége török azonban darabokra – ahogy klasszikus nézőpontból látszhat -, hanem valóságos összetevőire hasad szét, és azokból áll össze sokrétűbb egységgé. Egy fiktív zártságot és bizonyosságot vált fel egy bizonytalanabb, de önmaga új meg új fejleményeire mindig nyitott alakzattal.

A személyiség, Somlyó szerint, megvalósult lehetőségek nyitott rendszere, amelyet meg nem valósult lehetőségek holdudvara vesz körül. S a költő feladata talán éppen az, hogy e meg nem valósult lehetőségek képzeletbeli megvalósulására tegyen kísérletet. Somlyó György Paul Valéryre hivatkozik, akinek egyik dialógusában Szókratész vet számat ilyen értelemben az emberi személyiség valóságával és lehetőségeivel: „Mondtam már neked, hogy több személynek születtem, de egyetlenegyként haltam meg. A világra jött gyermek egész sokaság, amelyet az élet meglehetősen hamar egyetlen egyéniségre szorít vissza, arra, aki kifejlődik és meghal. (...) És mi lett a többiekéből? – Eszme. Megmaradtak az eszmék állapotában. Bebocsátást kértek a létbe, de megtagadták tőlük. Én megőriztem őket kételyeim és ellentéteim képében...” „Ebből a szempontból – kommentálja Somlyó Valéry dialógusát – azt is lehetne mondani, költő (vagy művész) az, aki nem képes belenyugodni abba, hogy csak egy személy éljen és haljon meg abból a sokból, akinek született; hogy személyiségének (és mindnyájunkénak) vele született többi része, *másik énjei* megmaradjanak >>eszme<<, >>kétyelek<< és >>ellentétek<< lebegő, léttelen állapotában. Meg akarja őket valósítani a maga és mindenki számára; testet akar adni nekik, az élethez hasonló, sőt, annál is tartósabb életet”.

A személyiség „vele született” karakterének és ennek alkotó elemeinek kibontakoztatása, megvalósítása azonban mégiscsak feltételez valami magot, valami belső centrumot, amely rendező elvként szolgál, s amely vonzásában tartja a költőileg megvalósítható személyiségrétegeket. Máskülönb az ember valóban pusztán „tükörképpé” válik, sőt „tükörré”, amely bármiről futó reprodukciót képes készíteni, hogy azután a pillanat múlásával maga a reprodukció is elenyésszen. Ez magát az emberi személyiséget és lényegét kérdőjeleznél meg. A

reprodukció ugyanis csak pillanatnyi létet kaphat, vagyis egyáltalában nem kap valóságos életet. Felvillan és eltűnik, mint a parányi anyagrészcékék: a „mezonok”. A személyiség ilyen módon nemhogy kitágul és megsokszorozódik, hanem ellenkezőleg, végképp elveszíti önmagát. Az emberi személyiség szerkezetéről és lehetőségéről kialakult újabb tudományos vagy művészi elképzelések tehát nemcsak új költői távlatokat nyitnak, nemcsak kísérletezésre csábítanak, hanem *küzdelemre* is kényszerítenek. A költő élhet azokkal a lehetőségekkel, amelyek megnyíltak előtte, meghódíthat új meg új birodalmakat, ám arra vigyáznia kell, hogy közben ne veszítse el önmagát. Hogy ne váljék olyan „tükörrendszerre”, amely pusztán szerepek vagy pszeudo-személyiségek egymásba átfolyó bizonytalan vonalrendszerét mutatja meg. A mögöttünk lévő két-három évtizedben Somlyó György verseskönyvének bizonyára legizgalmasabb sajátossága éppen ez a *küzdelem*. A küzdelem, amely a lehetőségek képzeletbeli megvalósítása, a megpillantott horizontok mohó meghódítása, a felfedezett ismeretlen birodalmak bejárása közben folyik.

E küzdelem persze feltételezi azt a hitet vagy bizonyosságot, hogy a személyiség rétegei és lehetőségei mögött mégiscsak van valamilyen központi mag, van valamilyen kohézió, amely egységbe fogja azt, amit hagyományosan „én”-nek nevezünk. Az „én” reális voltát megkérdőjelezheti a kétely, a kétely mögött azonban ott áll a filozófiai meggyőződés, amely az „én” létét tételezi: „hogyan lehet / hogy épp ez a valaki lettem *én* / hogy épp *én* lettem ez a nem mindegy / ki? akárki bárki *valaki*” (*Kondor Béla két sorozatához*). Az „én” ezek szerint egyszeri és megismételhetetlen jelenség, amelynek meghatározott időben, térben, körülmények között kell léteznie, amelynek története van, s amely semmi mással össze nem téveszthető. „...senki más nem látta / és soha senki nem fogja látni többé / MOST ÍGY EZT ITT” – hangzanak az imént idézett vers záró sorai arról, hogy a „világ” és az „én” között kialakult kapcsolatnak egyszeri jelentése, személyes értelme van. A személyiséget fel lehet bontani, meg lehet sokszorozni, ki lehet tágítani (persze csak bizonyos határok között, s valljuk meg, ezek a határok sem olyanok, akár a gumi), csak éppen valóságát nem lehet megszüntetni anélkül, hogy meg ne szűnjön vele az is, amit „embernek” nevezünk.

Somlyó György a személyiség válsága és a személyiséggel folytatott (nem is mindig költői) kísérletezés idején tudatában van annak, hogy a személyiség *reális létező*, nem pusztán absztrakció. Sőt, ahogy verseiből kiolvasható, arra törekszik, hogy megragadja azokat a hatóerőket, tényezőket, komponenseket, amelyek az egyszeri és megismételhetetlen emberi személyiséget kialakították. Ez a törekvése például *Részletek egy megírhatatlan versesregényből* című művében ölt alakot. Nem véletlenül, hiszen a „versesregény” műfaja mindig is egy emberi személyiség kialakulásának, gazdagodásának és kiteljesedésének történetét beszélte el (ez a személyiség természetesen lehet

magának a költőnek a személyisége is!), éppen ebben kapott az epikai forma lírai erőit és a líraiság epikai megalapozottságát.

A versesregény hagyományos: Byronra, Puskinra vagy Arany Jánosra utaló formavilága persze jelentékeny mértékben átalakult az idők során, és az az ironia, amely a műfajtól korábban sem volt idegen, most magát a személyiség fogalmát is kérdőjellel látja el. „Magam én én magam még sose voltam (...) Hogy dalolhatnám azt, ki nem is voltam?” – olvassuk Somlyó versesregényének bevezető sorai között. Maga a versesregény mégis a személyiség önazonosságát és szerves kontinuitását tanúsítja. Ennek a szerveségnek a forrását éppen abban a tudatos választásban látom, amely Somlyót a szülőföldhöz, a nemzeti történelemhez és kultúrához köti. A vállalt sors és a vállalt történelmi közösség egyben személyiségformáló erő. Az emberi személyiség végül is a belső adottságok és a külső tények bonyolult összjátékából, kölcsönösségből, esetleg küzdelméből születik. Ha valaki: a költő vállalja ezt a személyes „én”-t, amelyet a születés, a történelmi sors és a személyiség mélyvilágába befogadott kultúra közös erőrendszere meghatározott, sőt vállalja a küzdelmet ennek az „én”-nek a megismeréséért és kibontakoztatásáért, nem mondhatjuk, hogy feladta volna autentikus önmagát.

A személyes „én” megismerésében és kibontakoztatásában az eszmélet küzdelmének van meghatározó szerepe. És ennek a küzdelemnek természetesen a költészet a terepe, egyszersmind fegyvere. A költészet nemcsak az egyszeri személyiség megsokszorozásának, hanem az egyszeri személyiség megőrzésének is eszköze. Kétarcú létező, kettős feladat: egyrészt felbontja és megsokszorozza az emberi személyiséget, másrészt felkutatja és érvényre juttatja ennek a rétegzett személyiségnek a belső magját, amely nélkül az ember ltsen híres hagyományához válik hasonlatossá: ha lefejtik róla a szerepeket, mint a hagyomány rétegeit, nem marad semmi sem. Költő és vers között sajátos, ellentmondásos viszony jön létre. Leginkább kölcsönösségnek nevezhetnők ezt a viszonyt. A költő alkotja meg (csinálja meg) a verset, és a vers alakítja ki (csinálja meg) a költőt. Ez a kölcsönös viszony ellentétes a költészet hagyományos „mítoszaival”. Az első „mítosz” a költőt helyezte előtérbe, az alkotó személyiség primátusát hirdette. „Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolga” – hangoztatta Ady. A második ellenkező értelemben járt el, a művet tekintette visszahatólag is meghatározónak, s a költőt csak mintegy a vers médiumának, aki átengedi idegein a megszületni akaró műalkotást. „Nem az énekes szüli a dalt: / a dal szüli énekesét” – vallotta Babits. Az első magatartásban még a költői személyiség királyi önérzete dominált, a másodikban már valamiféle modern válságtudat, amely kételyekkel eltelve figyelte a korábban integernek és autonómnak tekintett emberi személyiséget.

Somlyó György mintha hangsúlyosan, sőt felfokozottan a második felfogást képviselné. Egész versciklust – *Ember és lant* – szentel annak a tételnek, amely szerint

nem a költő tartja kezében a lantot, hanem a lant a költőt. A költő és a lant különleges, paradox viszonyának mégsem pusztán mitikus értelme van. Nem csak arra utal ez a viszony, hogy a „lant” alakítja ki, sőt teremti meg a költői személyiséget, és hogy a „lant” játszik a költő „én”-jén, felzendítve ennek az „én”-nek ezernyi lehetőségét és változatát. A költő és a lant összeforradása és teremtő kölcsönössége megint csak a küzdelemre utal. Arra, hogy a költő számára, ha meg akarja ismerni a világot s önmagát, nincs más eszköze a megismerésnek, csak a

„lant”; a költészet. A költészetnek, általában a művészetnek kell megtalálnia és kifejeznie „egyetlen létünk millió hasonlat”-át (*Még egy talizmán – Színész*). A költészet lehetősége millió, az adott emberi lét azonban egyetlen, s a költészetnek nemcsak az a feladata, hogy a millió lehetőség színes kaleidoszkópját teremtsen meg, hanem az is, hogy az egyetlen lét és az egyetlen személyiség igazabb megismerésének, teljesebb megvalósításának a médiuma legyen.

Horváth Lajos: A végső pillanat

L. Simon László

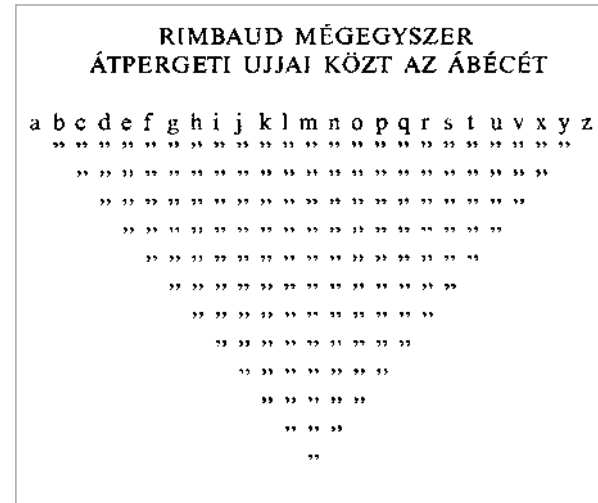
A szonettforma megjelenése a kortárs avantgárd kísérleti költészetben

Az elmúlt évtizedek magyar avantgárd irodalmában a szonettforma érdekes szerepet kapott: a múlthoz, a klasszikus irodalmi hagyományhoz való viszony kifejezésének szimbólumává vált. A nyolcvanas években, valamint a kilencvenes évek első felében a vizuális költészetet a magyar irodalomban kanonizálni igyekvő Magyar Műhely című folyóirat alapító szerkesztője, Nagy Pál szinte valamennyi a kísérleti költészet mibenlétét feszegető személyes megnyilvánulásában, de több interjújában is a maradiság, a meghaladandó formaközpontúság jelképeként használta ezt az igen gyakori, sokféle változatban meglévő versformát. *Avantgárd költő nem ír szonettet* – foglalnánk össze azt a már megmosolyogatóan harcias avantgárd ars poeticát, amit Nagy Pál egész vizuális költészeti tevékenységével megpróbált alátámasztani, ám mindeközben több sajátos ellentmondás tanúi lehetünk: a nyolcvanas évekre a Magyar Műhely körében megerősödött kísérleti irodalom formabontó törekvéssel fellépő képviselőit éppen kiüresedő formalizmusukkal szembesítették az avantgárd irodalmat nem kedvelő pályatársak. Arra is többen rámutattak, hogy miközben a Magyar Műhely akkori köre görcsösen fellépett a zárt formák alkalmazása és az általuk műfajközpontúnak tartott irodalom ellen, aközben az alkotóközösség zárttá válásával párhuzamosan egyre zártabbá vált a nyelvi-vizuális kifejezési módjuk, s nem egyszer éppen műfajteremtő, műfaj-meghonosító szándékkal léptek fel. Sajátos paradoxon az, hogy míg a folyamatos újat teremteni akarás avantgárd programja jegyében az irodalmi előzményekhez való viszonyulásnak, annak vállalhatatlanságának a jelképe lett a szonett, addig nem egyszer éppen ennek a formának a megújítási kísérleteiből, a szonettel való játszadozásból születtek a kortárs avantgárd irodalom izgalmas darabjai. Ezek közül veszek sorra pár példát.

A nyelvi folyamatokat, a saját magát tárgyául válasszó költészetet a hetvenes-nyolcvanas években megvizsgáló Tandori Dezső konkrét versei között is találunk a szonettformára utaló, vagy azt konkrétan felidéző játékok, kísérletet. A konkrét szöveg Tandorinál is „élő és változó szervezet, nyelvi szövedék, mely elemi nyelvi műveleteken alapul, s melyben a nyelv általános és objektív folyamaton megy át, helyesebben ő maga a folyamat”.¹ A formálható, átalakítható nyelv, és az ebből építkező szöveg, a konkrét mű az alkotás folyamatának befejezésére, a mű

belső terébe való belépésre ösztönöz. *A Rimbaud még egyszer átpergeti ujjai közt az ábécét*² című műben olyan jel jut „főszerephez”, amely csak az írott nyelv része: (a macskakörömként használt) idézőjelek.

Az ábécé betűi elfogynak, az írás alkotóelemei semmivé foszlanak a kezünk között. Tarján Tamás szerint

„a fogyó homokóraidő sugallatához az elfogyó irodalom sugallata társul. Rimbaud mint homokra mered a tenyérből kipergő ábécére. Csak az ismételhető, csak a jel macskakörmözhető, betűből csak betű lesz, az is egyre kevesebb.”³ Egyébként hasonló lebontó folyamatra Tandori számos európai kortársánál találunk példát, elég csak Ernst Jandl vagy Emmett Williams munkásságára utalnunk. De a nyolcvanas évek magyar lírájában Petőcz András a *non-figuratív* című kötetének *Egybegyűjtött non-figuratív (tyroclonista) költemények* című fejezetében közölt vizuális, minimalista verseivel gyakorlatilag a Tandori idézett versében is meglévő költői szándékot tudatos programmá tette, s ezt a művek kísérőszövegében meg is fogalmazta. Szerinte a non-figuratív költészet „személytelen, »költői-etlen« költészet. [...] a költészet vagy az irodalom akkor non-figuratív, ha nem ábrázol: a személyiség, az ember eltűnik, a »figura« kilép a költészetből, a szöveg »nem-figuratív« válik; magam is csupán közege (médiummá), közvetítő elemmé lettem, közvetítő az öntörvényű szöveg és a külvilág között. [...] A non-figuratív költészet a szó (pontosabban: a szöveg) jelentését háttérbe szorítja, feleslegessé teszi, annak csupán formáját – mint kezelhető és hasznos anyagot – veszi tudomásul. Ugyanakkor nem vizuális lettrizmus, nem kifejezetten látványra törekszik, nem célja megmutatni a beszédétől és szövegtől elidegenedett nyelvi jelek vizuális (vagy pláne fonikus) jelentéshordozó funkcióját. A non-figuratív költészetnek nem célja továbbá a szociális kommunikatív feladat betöltése sem (pedig végül is ez az irodalom), egyszerűen a szöveget és

a szót, a nyelvi jelet vizsgálja, annak alakulását és változását, annak létezését.

A non-figuratív költészet csupán önmaga folyamatait mutatja meg: ez és ez történik a szöveggel, így és így alakul. A jelentés, ha nevezhetjük az egyes »műegész« »mondanivalóját« annak, az, ami a folyamatból szemmel látható. Példát és »ihletést« a képzőművészet olyan munkái adtak számomra, mint Malevics *Fekete négyzete* vagy Duchamp *Palackszárítója*. Az irodalom »palackszárítói« akarnak lenni ezek a szövegek. Jelentésük jelentésnélküliségükből fakad.”⁴

Tandori *Rimbaud mégegyszer átpergeti ujjai közt az ábécét* című verse is a saját folyamatait, a szöveg alakulását mutatja meg, s közben ezt az önmagát építő vagy éppen lebontó verset akár szonettnek is tekinthetjük, bár látszólag csak tizenhárom soros: a tizennegyedik sorra éppen elfogynak a jelek – egy üres sorral zárul a mű, így teljesedik be a művön végigkövethető folyamat.

Míg Tandori ezen művében az ábécé betűinek felsorolásán túl a nyelv által csak fogalmi szinten megjeleníthető írásjel volt a költői kifejezés legfontosabb eszköze, a művek építőeleme, addig az *Egy talált tárgy megtisztítása* című könyvében megjelent, a szonettforma megújítására példának hozható konkrét szonettje a versforma rímképletével játszik el. *A szonett* című versben⁵ a sorokat jelölő rímképlet betűjeleit csak két, az írás nehézségeire utaló zárójeles megjegyzés szakítja meg.

Tarján Tamás szerint „hogyan a költő mennyire végiggondolta a szonett matematikáját és mértanát, azt

A SZONETT

a
b
b
a

a
b

(Ennél a sornál megakadt.)

b
a

c
d
d

c
d
c

(aztán mégis folytatta és befejezte.)

számos szöveges bizonyítékon kívül *A szonett* című képverse, versképlete is illusztrálhatja. [...] Ez a mű vagy kétsoros, vagy tizenhat soros – bár persze könnyűszerrel lehetne tizennégy is.”⁶ Petőcz András 1996-ban megjelent *Az utazó búcsúja* című kötetében is van egy hasonló, általam megkésettnek tartott konkrét szonett, melyben Petőcz meg is számozza a sorokat, amelyek egyébként egy másik lehetséges rímképlettel játszanak el.⁷

A költészettől eltávolodó elektrografikus Zsubori Ervin sajátosan közelít a szonetthez. Mint azt a konkrét

Konkrét szonett

1 --- első sor --- a
2 --- második sor --- b
3 --- harmadik sor --- b
4 --- negyedik sor --- a

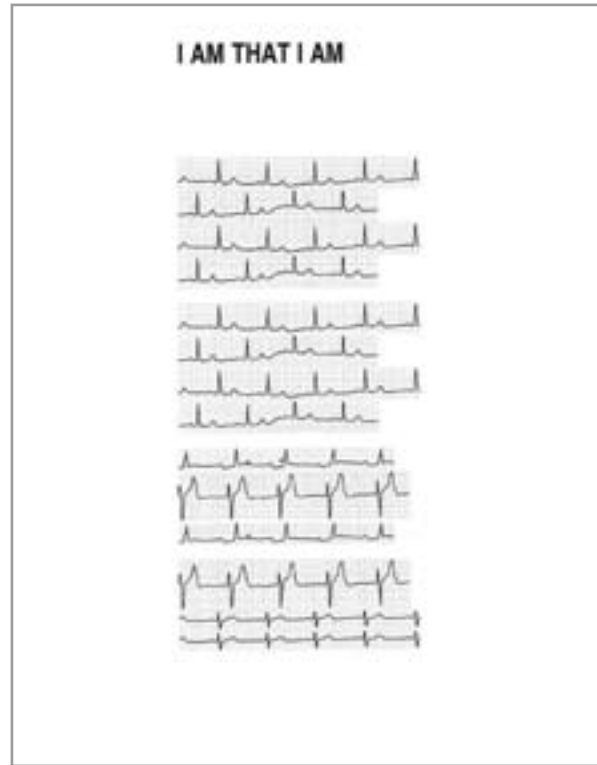
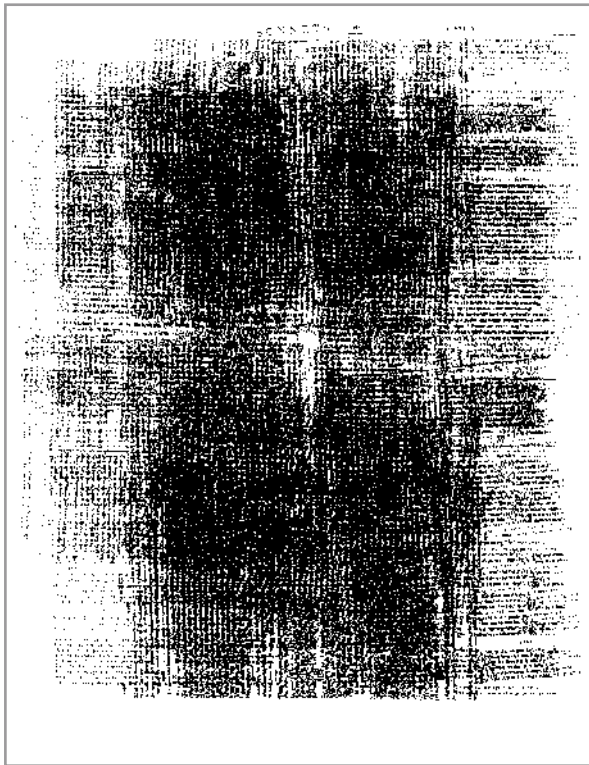
5 --- ötödik sor --- c
6 --- hatodik sor --- d
7 --- hetedik sor --- d
8 --- nyolcadik sor --- c

9 --- kilencedik sor --- e
10 --- tizedik sor --- e
11 --- tizennegyedik sor --- f

12 --- tizenkettedik sor --- g
13 --- tizenharmadik sor --- g
14 --- tizennegyedik sor --- f

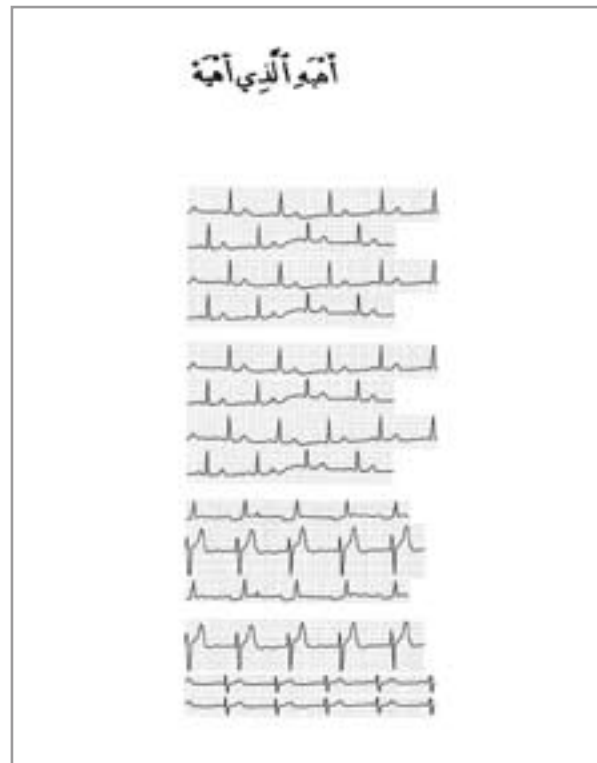
költészetet feldolgozó tanulmányomban már kifejtettem, „*Shakespeare's sonnets* című,⁸ fénymásolóval készült művében Shakespeare összes szonettje egyszerre látható, ugyanis Zsubori mindet egymásra másolta.

Mivel állunk szemben? Képvesssel, konkrét költeménnyel vagy jól megkomponált, irodalmi témájú elektrografikával? Amennyiben elfogadjuk, hogy a konkrét vers csak lineáris sorokból épülhet fel, abban az értelemben ez nem konkrét vers. Technikai kivitelezését tekintve elektrografika. Tartalma, mondanivalója, jelrendszere alapján költeménynek is nevezhetném. Az egymásra másolt szonettek egyetlen művé, Zsubori Ervin költeményévé állnak össze, egy metaforává, önálló konkrét alkotássá, amely

elgondolkodtat: kell-e napjainkban máshogy szonettet írni (létrehozni)? Vajon meg lehet-e még tölteni korszerű tartalommal a hagyományos formákat? Esterházy Péter, fejet hajtva Ottlik előtt, egyetlen papírlapra lemásolta kézzel az Iskola a határon című könyvet az első szótól az utolsóig. A két papírlapon látszólag ugyanaz valósult meg: egy-egy könyvnyi szöveg egymásra másolva látható (olvasni csak a forráshelyén olvasható). Esterházy műve gesztus, tisztelgés a mester és alkotása előtt, Zsuborit azonban nem a példaképnek járó tisztelet, hanem a formabontó kísérletezés foglalkoztatja.”⁹

A kilencvenes évek második fele óta a másfél évtizeddel korábban oly divatos kísérleti irodalom, a vizuális és a konkrét költészet gyakorlatilag teljesen háttérbe szorult. A színvonalas, irodalmilag is értékelhető játékos kísérletek száma minimális lett, éppen ezért hatott üdítőleg Szűgyi Zoltán *Vagyok aki vagyok* című kötetének 2006-os megjelenése.¹⁰ A kötetben 77 darab olyan egyforma szonett van, amelyeknek sorai nem betűkből, hanem a saját szívritmusát rögzítő EKG-jának feldarabolt, sorokra tördelt grafikonjából állnak. Ez a négy szakaszba rendezett 14 soros grafikai objektum a betűk hiánya ellenére is egyértelműen az írást mint akciót, mint a költő számára legfontosabb önkifejezési formát jeleníti meg. Ugyanakkor az EKG-rajzolatok az elképzelt mondatok, verssorok modalitásának is lehetnének a leképezései.

A kötet címe Mózes második könyvének egyik legismertebb jelmondata, amit Isten mondott Mózesnek, amikor ő az Úr nevét firtatta, azt kérdezve, miként nevezze meg Istent, amikor visszatérése után majd beszámol a találkozásról az övéinek, Izrael fiainak. *Vagyok aki vagyok* – hangzik a válasz az első teljes magyar bibliafordításban, Károli Gáspár 1590-es vizsolyi kiadásában. Persze Szűgyi használatában ez nem istenkáromlás, hanem éppen az alkotó művészen meglevő isteni teljesség kifejezése, az Isten által saját képére teremtett ember utalása a teremtés szándékára és képességére, még akkor is, ha az ember által teremtett világ teljessége csak az Isten által teremtettnek egy kis részlete, s ha az emberi teremtés aktusa az isteni korlátok közé is van beszorítva. Én vagyok az, aki vagyok, a szívverésem az én sajátos, egyedi, megismételhetetlen ritmusom, lüktetésem a világegészben. A szívverésem nélkül nem létezem, hiszen a szív, az élő szervezet központja, miként a Nap a naprendszeré, Isten az egész világe. A mikro- és makrokozmosz szakrális párhuzama ez. A szív egyébként a keresztény felfogásban a lelki élet székhelye, a belső ember szimbóluma, az érzelmek, az érzékenység helye, ami nélkül nincs művészet. A szív a Megváltó, a Szabadító jelképe, Isten országa, s egyben a szeretet attribútuma. *Vagyok aki vagyok* – mondja tehát Szűgyi, akinek nem marad más, csak a teremtés, az alkotás, a költészet ereje, ami benne van minden szívdobbanásában, sőt ettől dobban a szíve. Akkor mégis miért kell ez a monoton, a könyv egészén végigfutó ritmus? A szonettforma sulykolása? Mert éppen a kötöttség, tehát a betű, a szöveg eltűnése, azaz a formabontás mögött is meglevő meghatározottság az, amely az alkotó ember korlátozott szabadságára, nem a szabadságának korlátaira, hanem a korlátok által is biztosított szabadságra utal. Éppen a legtöbbet használt, leginkább elhasznált, de po-raiból mindig feltamadó, újra és újra átértelmezett forma használata teszi egyértelművé Szűgyi ragaszkodását a költészethez, az irodalomhoz. A 13. század első felének szicíliai udvari költészetében keletkezett versformának a szigorú kötöttségeihez még abban is hú a szerző, hogy

a sorok képével és hosszúságával utal a forma eredetileg meghatározott szótagszámára, ritmusára, valamint rímképletére, bár nem az *abab abab cdc dcd* változathoz, hiszen nála az utolsó szakaszban a *dee* variációval találkozunk.

A kötet cím egyben a „versek” címe is, de mind a 77 darabnak más nyelven van lejegyezve a címe, a sok száz lehetséges hivatalos Biblia-fordításból a számára valamiért fontos 77 darabot választotta ki. Mintha a nyelven beszélés csodálatos isteni adományát kapnánk meg, amiként az apostolok, amikor eltöltötte őket a Szentlélek, s a Jeruzsálemben összegyűlt tömegben mindenki a saját nyelvén hallotta a megszólalásukat. Mi, mindannyian, e hetvenhét nemzet fiai megérthetjük Szűgyi Zoltán üzenetét: szembesüljünk saját magunkkal, saját életünk, lényünk legbelső lényegével!

A számválasztás sem véletlen, a hetes a kultúrtörténet leggyakoribb numerikus szimbóluma, amely az isteni tökéletességet, a teremtés befejezettségét jelenti. A szerző által megidézett Bibliának is leggyakoribb numerikus szimbóluma: a teremtés hét napjától kezdve, a hét szűk és bő esztendőn át egészen az utolsó ítéletben megnyilvánuló isteni akaratot tartalmazó lezárt könyv hét pecsétjéig, a Jelenések könyve számos szimbólumáig. De folytathatnánk a sort a hét főbűnnel, a hét szabad művészettel, az európai mesékben visszatérő hetes számmal. Nekünk, magyaroknak a keresztény hagyományon túl is különösen fontos a hetes szám, kezdve a hét honfoglaló törzzsel, a hét vezérünkkel, a meséink hétfejű sárkányai-val, a hét próbatétellel, a hetedik országgal, a mesebeli hétágú fával; mindezekre számos példát találhatunk Illyés Gyula *77 magyar népmeséjében*. Ám mindez már túlmutat Szűgyi Zoltán új, a kísérleti irodalom tárgykörébe is sorolható kötetén, csupán jelezni akartam, hogy milyen gondolati, asszociációs távlatokat képes nyitni a tárgyhöz és megjelenéséhez türelemmel, megértő szándékkal közeledő befogadóban.

1 SZOMBATHY Bálint, *A konkrét költészet útjai II.*, Új Symposion, a 147–148. számok melléklete, 6.

2 A vers forrása: TANDORI Dezső, *Egy talált tárgy megtisztítása*, Magvető, Budapest, 1973.

3 TARJÁN Tamás, *Matt, három lépésben: Tandori Dezső „sakk trilógiájáról”* = *Uő.*, *Egy tiszta tárgy találgatása*, Orpheusz Könyvek, Budapest, 1994, 18–19.

4 PETŐCZ András, *non-figuratív*, Magyar Műhely, 1989, 85.

5 A vers forrása: TANDORI Dezső, *Egy talált tárgy megtisztítása*, Magvető, Budapest, 1973.

6 *Uő.*, 18

7 PETŐCZ András: *Konkrét szonett*. A vers forrása: PETŐCZ András, *Az utazó búcsúja*, Bibliotheca Hungarica, Magyar Írószövetség – Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1996.

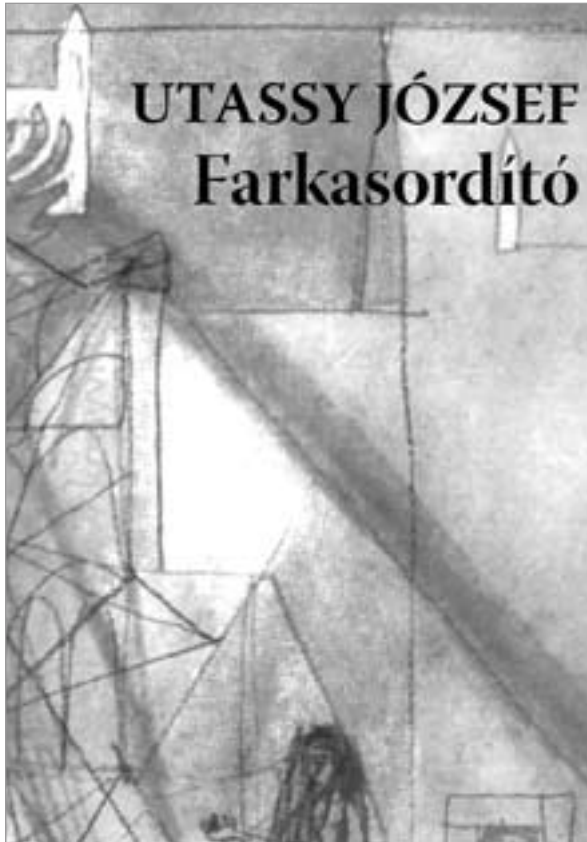
8 A mű forrása: *vizUállásjelentés, irodalmi antológia*, szerk. L. SIMON László, Magyar Műhely, 1995.

9 L. SIMON László, *Konkrét költészet – konkrét vers* = *Uő.*, *Hidak a Dunán*, Ráció, Budapest, 2005, 129–132.

10 SZŰGYI Zoltán, *Vagyok aki vagyok*, Új Mandátum, Budapest, 2006.

Szemes Péter:

A „Pokolból jövet” ...

Újabb, *Farkasordító* című kötetében az utóbbi években megélt szenvedések párlatait vegyítette különleges esszenciává Utassy József. A tartós betegség, a sors által ráért csapások sora (talán mind között fia elvesztése a legsúlyosabb) meggyötörhette testét, lankaszthatta életvágyát, de nem olthatta ki az alkotó szellem tüzét, nem vonhatta el a „szabadság énekesét” – ahogy pályatársa és barátja, Péntek Imre nevezte – felelősséggel, ugyanakkor örömmel is teljes feladatától. Amint a 2001 és 2006 között keletkezett költeményeinek jelen válogatása elé beemelt hitvallás-igényű, *Mindenek ellenére* című versében írja:

„Sietni én sosem siettem.
Gondoltam, megvárnak a dolgok.
Hiába volt sorsom kietlen:
boldog voltam, boldog és boldog.

Ezer dalnak életet adtam,
véremet adtam ezer dalnak:
pacsirtáljanak a magasban,
örömére ifjúnak, aggnak.”

A kín élményének – részben az önpusztító életmódnak (*Magam gyilkosa*) köszönhető – személyes megtapasztalása: a test kálváriája (*A Golgotán*), a tépett idegek zenéje (*Pokolból jövet II.*), a lecsupaszított lélek elhagyatottsága (*Aki elandalítana*) – a végtelen magány érzését hívja életre. Ezt pedig sem a szinte vegetatív létre kárhozottatott sorsársak (*Ének Bázakerettye betegeiről*), sem a néma Isten (*Nem vagy te sehol*) nem oldhatják fel. Előbbiek nyilvánvalóan adott élethelyzetük, jelenlegi létállapotuk, utóbbi a benne való hit megrendülése, egyáltalán az Én számára létének kétségessé válása miatt. Mégis bizonyos értelemben a szakralitásban talál vigasztalót Utassy József. Mégpedig éppen a keresztény Isten megtagadása, az ateizmus felvállalása által – emlékezhetünk Voltaire *Filozófiai ábécéjére*, ahol az ateisták hitének mélysége, megismerésüknek mélyebb mivolta mellett érvel a szerző. S valóban: kritikai alapállása ellenére a szeretetre, gondoskodásra vágyó szubjektum minduntalan a „szent” szférájához tér meg. Az ő „legfőbb lénye” azonban nem a vallás dogmái által nyer igazolást, hanem a meghaló és feltámadó Vegetációhoz kapcsolódik. A benne való hit ősi, valahonnan a Jung által kollektív tudattalannak, vagy objektív pszichének nevezett rétegből fakad, s az ember igazi lényegét idézi meg. A folyton változó Természet jelenségei formálják az egyén életét, alakítják a költő kedélyét. A kötet korpuszát képező versekben Tél és Tavasz/Tavasz és Tél – valamint természetesen az általuk testesített, bennük kivetített kétfajta létállapot – „különböződik el” markánsan.

Az elmúlás évszakának pokoli fagya, „farkasordító” hidege a lét kiüresedésének érzését, a haláltól való félelmet kelti fel. A halálösztön munkájának nyomait láthatjuk a *téli versek* negatív képeiben – a „megszálló fagy terrora” vág le minden biztos menedék nélküli létezőt a *Decemberben*, ennek konkretizálásaként „tél tizedeli” az utcán állatként elhulló hajléktalanokat (*Hajlék hajléktalanoknak*), akik hiába futnak a „farkasordító éj” jeges hóhéra elől (*Farkasordító*), s a fedél nélkülieket képletesen testesítő, magányba vetett költőt is megérintik a Halál hideg ujjai:

„(...)
Didergek. Fázom.
Bázakerettye
poklában nyögök:

asszonyom várom.
Tűnj el, fagyhalál!
Fázik a fülem.
Fogam vacog. Fáj.”
(*Fázik a fülem*)

A szenvedések elviselésében, a téli pokol kínjainak túrésában a közelgő Tavasz, a kikelet eljövételének reménye ad erőt. Az élet diadalmas előtörése, a Vegetáció megújulása az Én életösztöneit is megerősíti. Ebből fakad a *Tűntén a télnek* dionüszoszi felkiáltása:

„Evoé, május, én májusom!
Ütközik immáron a vadzab.

Erdőn, mezőn barangoló úton
Kamillaillat, penetráns bakszag.

Üdvözlégny május, én májusom!
Mindenható vagy. Isteni magzat.”

Az újraéledő életvágny a szerelem, a mellette mindig hű társként kitaró hitvessel összefonó természetöl szentelt kötelék ismételt megerősítését, új tanúságtételét kelti. Jóllehet az egység testi kinyilvánításának lehetőségei a költő számára korlátozottakká váltak (*Hatvanon túl, Sláger I.*), az érzés intenzitása nem kopott – mindössze minősége módosult, amint a *Sláger II.* szép, erőteljes sorai kinyilvánítják:

„Világgá engemet ágyunkról ne kergess!
Már nem vagyok beléd többé hősszerelmes.
Ám szeretlek és szeretlek és szeretlek.
Ne vess ki érte, Kedves, de jaj, ne vess meg!
Szeress engem Te is!!! Testvérként szeress meg!!!
S ágyunkról világgá engemet ne kergess!”

A kikelet serkentő hatása emellett emlékek sorát is megidéz. A múltba veszett gyermekkor, a beiskolázás élménye elevenedik fel egy pillanatra az *Irány a líceumban*, a keresztény vallás tanításaihoz való még gyermeki viszonyt testesíti a *Mese, mese, mátká*; a felnőttkor kapcsolódó megéltségét a jövendő Messiásban – s nem mellesleg a fentiek tükrében a magunk megváltásában – való hitet a *Golgotán* rögzíti. Az elmúlt szerelmeknek állít emléket – a tervezett *Ave Éva* kötet mellett – korábról az *Osztálykirándulás*, majd *A tovatúnthöz* c. vers, míg ennek ellenpontjaként az *Intettek engem* éppen saját végleges választásának jogosságát igazolja. S valóban: a várt gyermek születése, a családi boldogság meglelése a döntés helyénvalóságát bizonyította. Ebbe a megtalált édenbe hasított rettentő csapásként a fiú elvesztése, ami megindította a szenvedések sorát. A boldog apa előbb még örvend az örökös világra-jöttén – mintha az életet teljesítő műalkotás lenne – (*Kispalóc*), majd a jóval később bekövetkező tragédia immár egész életét árnyékba vonja. Az égig ér panaszló jaj-szava (*Jóskám!*, *Négysoros*) – ekkor döbben rá, hogy vele fog kihalni majd a családfa egy ága (*Kipusztulóban*), s a név továbbadásának lehetőségéről is le kell mondania (*Álomi unokámhoz*). Ekkor szakít végérvényesen a keresztény Istennel és tér meg hitében a Természethez (*Pontosító*). A természeti jelenségek, képek konkrétsága, a való élet sokszor kegyetlen mivolta – különösképp a halál, az elmúlás idézése (*Ragadozó*, *A verebekhez*, *Isa pur*), s ezen belül hangsúlyosan a családtagok elvesztése (*Isten!*, *Az első gól után*, *Tavasza a hadiúton*, *Zümmögő kórus*) – az isteni jelenlét hiányát emeli ki.

A költő számára egyedülként megmaradt támasz, az örök társ, a szenvedésekben osztozó feleség maradt. Közössé lett, összefonódott sorsukról vall a hűség, az együvé-tartozás két csodaszép versében (*Te Kedves!*, *Az én asszonyom*) – utóbbiból citálva, a következőképpen:

„És nem félt senkitől. Én sem féltém őt.
Úgy ismerjük egymást, mint a temetőt.

Ő árva már szintén,
Mint én.

Nincs az a kincs, amiért odaadnám!
Ha egyszer elhagyom: csak Sohanapján.”

A kedves támogató szeretete és a megerősödött alkotás-vágy emelték felül Utassy Józsefet a betegség tetet és lelket megnyomorító örvényein. Megtért a pokolból, sorsa és kedélye – remélhetően – immár örök kikeletbe fordul. A *Farkasordító* c. kötet, a legnehezebb napok lenyomatával ezt a tisztulási folyamatot készítette elő. A kimondott/leírt szavak mágiikus, katartikus ereje gyógyította meg. A vers-teremtő munka, az „ércnél marandandóbb” emlékmű építésének tudata, az „aranyisakos toll” jóleső érintése adtak neki erőt. A megfáradt, elgyötört testet a szinte gyermeki frissességű szellem mozditja mindig tovább a kritikus pontoknál (*Hagyjátok játszani*). Ennek termékeként pedig a dalban koncentrálódik az energia, ami át- és túlelem a halálon – a dalossal eggyé vált dalban (*Népdalt, ha lehet!*); ezért az alkotásra determináltság (*Pereg a dob*, *Ideköti a szó*, *Dolgom van itt*), így nyer a költő örök életet:

„Van hitem. Van hatalmam.
Én a Teremtő nélkül is
feltámadok a dalban:

„föltámadok a dalban!”
(*Teremtő nélkül*)

Magasabb rendű, s szebb cél a halhatatlanság elnyerése az örök értéket hordozó műalkotás világra segítése által, mint a mulékony földi javak halmozása – rögzíti a *Hazadzs* című versben. Fialat alkotó-társainak ezért csak egy tanácsot adhat:

„Ragyog rátok ritmus és rím,
fényt a dalba gondolat hoz:
írjatok hát, barátaim,
most, míg ifjak, üdék vagytok!”
(*Üzenet*)

A természeti-népi motívumokból épülő, „csak tiszta forrásból” merítő poézis (*Népdalt, ha lehet!*), s a klasszikus költő-szerep (a Múzsák papja) érvényesítése mellett emel szót, elvetve mind a felesleges modernkedést („Bizony hogy írhatnék / én is posztmodernül. / Ám bölcsőbb munka vár! / A levesem elhűl.” – *Bizony hogy*), mind az irányzatos költészet felvállalását, a hatalom birtokosai ízlésének való megfelelés igényét (*Válasz Veres Miklósnak*).

Különös értékkel bírnak emellett a kötetbe válogatott alkalmi költemények. A barát és ugyancsak kiváló költő, Kiss Benedek (szintén a Kilencek csoportjának tagja) balatoni nyaralójában tett látogatás élményének megörökítése (*Vendégségben Kiss Benedeknél*), a Pege

Aladárnak szentelt írás (*Pege Aladár*), az ünnep szellemiségétől erkölcsileg eltérő ismerős karácsonyi jókívánsága (*Szenteste*), a könyvek kivételével mindent elhordó rablók látogatása (*Rablók*), vagy a pénztárca elhasználódásának és kiürülésének szomorú konstatálása (*Öreg bukszámbhoz*). A természet jelenségeire fogékony, a tájban élő ember szemével láttatja az alkonyi tópart szépségét (*Ámulat*), a balatoni vihart (*Zivatar készül*), akárcsak az égen áthúzó sólyom királyi röptét (*Turul*), a tavaszi kert virágzását (*Tavas van, kikelet*), az ott szorgoskodó rovarok munkáját (*Zümmögő kórus*).

Utassy József *Farkasordító* című verseskönyve jól reprezentálja azt a gazdag, szerteágazó költői életművet, amely egyik legfontosabb tartóoszlopa, a hivatalos honi művészetpolitika kanonizációs törekvései ellenére is, megkerülhetetlen pillére a kortárs magyar irodalomnak. Emellett – amint Mezey Katalin fogalmaz – „érett, magasrendű költői teljesítmények foglalata” - alkotói gyónás, sajátos világlátás, a táj és a hitves iránti szerelem szép vallomása egyúttal.

(Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2006.)

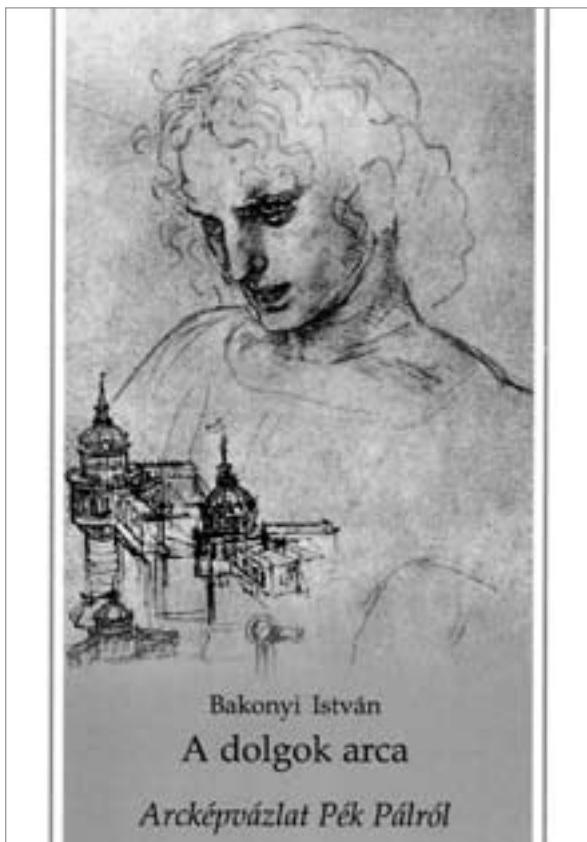
Fischer Judit: Cím nélkül

Lehota János

PÉK PÁL ÖTVEN ÉVE AZ IRODALOMBAN

Bakonyi István arcképvázlata

A dolgok arca címmel Bakonyi István írt kismonográfiát Pék Pál költői életútjáról. A könyv a Pannon Tükör Könyvek kiadásában az idei könyvhétre jelent meg. Bakonyi István az elemző-értelmező kritika azon művelője, aki – Péntek Imre szavaival – sokat tett a mai alkotókért, hogy helyüket, rangjukat értékük alapján kapják meg az irodalmi életben. Tamás Menyhértről, Bella Istvánról, Takács Imréről, Sobor Antalról írt monográfiái után Pék Pál félévszázada indult pályáját összegezte Arcképvázlat alcímmel. Egyetérték Péntek Imre értékelésével, amikor azt írta, hogy Bakonyi István A dolgok arca című kötete azért is kiváló szakmai teljesítmény, mert hozzásegíti az olvasót Pék Pál költészetének mélyebb megismeréséhez.

A könyv végigkíséri Pék Pál irodalmi útját az indulástól napjainkig, egyben gazdag irodalmi életet mutat meg a háttérben, ahol Pék Pál is elnyerte létezését.

Bakonyi István propozíciószerűen megjelöli mindazokat az akadályokat, amelyeket Pék Pálnak le kellett győznie, hogy az elismertséghez eljusson. „Csöndben építette életművét” – írja a költőről, és ily módon valóban nehéz ismertté válni a harsányság és üresség közegeiben. A „zalai végekről küldte lírai ismereteit” olvashattuk tovább, ami azt az Adyt idézi fel bennem, aki keserűen mondta, hogy a költőnek Magyarországon egy egész élet munkája kell ahhoz, hogy igazságát meghallgassák, nálunk ugyanis ehhez sokaknak előjoguk van. Márpedig az Ady Endrés kemény hangot sohasem szerette az a hatalom, amelyik elsősorban dicsértetni szerette magát, ugyanakkor a nemzet is szívesen sütkérezett a dicséretben. Így hát nem csodálkozhatunk azon, hogy Pék Pálnak is hosszú küzdelmes út jutott, hiszen nem „kegyekért könyörgött” hanem mindkét irányba osztotta csapásait. Én is idézem 1999 októberében született gondolatát: „... hangtalan kushadunk egy ezer éve hitványodó hatalom csapdáiban, hogy az otthon, az áhított haza csak éjbemosott világ, hogy ma falánk korhoz juhászodunk, olyan korhoz, melyben a forradalmak hite paradoxonná lett...”

A könyv rávilágít a magyar történelem és Pék Pál személyes sorsának összefüggésére, ezáltal a versek világa is kitárulkozik előttünk. Bakonyi István számos verselemzéssel mutatja meg azt, hogyan válik „egyre meditatívabb, egyre filozofikusabb” Pék Pál költői világa. A cseppkő lasan építi alakzatát, és nem szórja szét a maga matériáját. Kevesen építkeznek így cseppkő módra az író emberek közül. Pék Pál kötetével is egyetlen cseppkő-alakzatot épített fel az ötven év alatt, és bizonyos vagyok benne, hogy azt építi tovább. Így érthetjük meg, hogy magányos is maradt abban a magyar irodalmi életben, amelyben szörnyű sokan és szörnyű sokat írnak, főként verseket. De magányos maradt azok körében is, akik ösztönözve támogatták, szerették. Szeretik. Ez viszont már olyan titok, ahová nem szabad „belesni”.

A kilenc kötet a Semmi felé vezető út körébe, bugyraiba visz le bennünket. Pokolban élünk. Pokolban élünk. Lesz-e, lehet-e ebből megtisztulás, feltámadás? Magyar költészetünk Zrínyi Miklóstól kezdve a „mégis” hitének költészete, Vörösmarty, Madách, Ady, József Attila, Illyés Gyula, Nagy László, Pilinszky János után Pék Pál is a „mégis” hitét vallja. Magát is erősíti, minket is biztat: „Mégis hiszem, hogy létünk önmagát teremti újjá, s a rom fölé új ég borul”. Bakonyi István pontosan érti Pék Pál belső drámáját, ami első verseskötetétől – Rapszódia a reményről – kezdve végigkíséri, ugyanakkor finom érzékenységgel időz el a költő hagyományokat is őrző képein. A negyedik kötetről – Az idő metszetei – így minősíti Pék Pált: „Egyre inkább úgy láthatjuk már, hogy műves és érett költészet ez.”. Rámutat legfőbb motívumaira, amelyek körkörösén visszatérnek: a szülőföld tája, az otthon és család, a Biblia képei. Értelmezi, hogy ezek miképpen hordozzák a költő sokak által emlegetett „fájdalom – és termékeny pesszimizmusát”. A kilencvenes években született

gazdag irodalmi terméséről – Havak tánca, a Bárány kiűzése – megállapítja, hogy „saját egyéni” útján nem mondott le a „klasszikus értelemben vett szépségeszményről”, ami a Nyugat folyóirat ízlésvilágát idézi fel. Megjegyzem, hogy ez Pék Pál hagyományörző tanári műveltségének természetes velejárója. Bakonyi István részletesen elemzi a költő hetedik, egyben gyűjteményes kötetét: Arcokkal a Semmi-nek. Igazat ad Szirtes Gábornak, aki a következőket írta: „Egy alaposan megszenvedett életutat mély intuícióval és nagy kifejezőerővel felmutató költészet ez, melyben az egyén szenvedései és küzdelmei hitelesen fonódnak össze, és egymást erősítően visszhangzanak a közösségi megpróbáltatásokkal, egy egész nemzedék sorstragédiájával.”

A történelem mindig áttételesen van jelen Pék Pál költészetében. 1956 forradalma számára egyszerre dicső tett, de személyes és nemzeti tragédia is. Életét és költészetét meghatározó élelménye. Bakonyi István külön kiemeli három verset a kötetből, a Hontalant, a Stációt és a ciklust záró Emel és ejt című műveket. Én az utóbbi egyik emlékezetes részletét idézem: „S mint akasztottak / nyelve a jaj feszíti/tépi a szánk / egy falánk korhoz / juhászodva emel és / ejt a pillanat.”. Bakonyi István is költői szintre emelkedik, amikor így ír: „Korunk kegyetlen mivoltának elszenvédője, s persze időnként boldog részese az ember és a költő.”. A reményt szüli meg ez a helyzet, amit a költőnek kell ápolnia: „mégis”. Ezt teszi Pék Pál is.

Az arcképvázlat, ahogy az alcím is mutatja, csak vázlat, de Bakonyi István így is megmutatja Pék Pál sokoldalú munkásságát. Megismerjük a tanárt is, aki szeretett tanítani, és akit tanítványai is nagyon szerették, megismerjük a rádióst, az újságszerkesztőt, az irodalomszervezőt, a Pannon Tükör egyik alapítóját és első főszerkesztőjét. Megismerjük az Embert, aki magányos útján is mindig másoknak segít. A nyolcadik – Szodoma – és a kilencedik kötet – Szélcsönd és újra szél – igazolják a költő „belső erejét” és „romolhatatlan hitét”, és Bakonyi István joggal mondhatja, hogy Pék Pál legyőzi az elmúlást rejtő „szárnyas időt”, és költészetének lesz folytatása.

Tóth Norbert: Humán N° 7

Lehota János és Tunyogi Csapó Gábor kritikája

Tunyogi Csapó Gábor

Az „Átható csend”-től az „Éjbe szórt szavak”-ig

- Saáry Éva költészetéről -

Szinte magam sem hiszem, mégis igaz: immáron éppen harmincöt éve, hogy Tollas Tibor kezembe nyomott egy köteg verset azzal, hogy „Gabikám olvasd el, mondj róla véleményt!”

Ó, ó! Kiségyámoltalanul bámultam a papírcsomóra. Nem szerettem az ilyesmit. Mint Karinthy a humorban, én a lírában nem ismertem már akkor sem tréfát, mindent legnagyobbjainkhoz mértem, magamat is, tudván, hogy meg sem közelítem azokat a magasságokat, melyekben ők járnak: Babits, József Attila, Pilinszky, Weöress... Akik után talán már nem is lenne szabad magyar verset írni, így aztán

mindig kicsit rossz lelkiismeretem volt – van még ma is –, ha egy-egy költeményszerűség szinte akaratom ellenére kigyötörte magát belőlem. Mivel nem szerettem soha megbántani embertársaimat, meglehősen fanyalagva vettem át a kéziratot, amelynek első oldalán nem állt név, csak az alábbi sorok:

egyre mélyebben
a z
aszaló gyehennában
egyre közelebb
a
hetedik pokol
harsogó ézengéséhez
egyre mélyebben
egyre mélyebben
önmagamban

Hoppá! Egyszerre én is hallottam a hetedik pokol harsogó ézengését.

- Kinek a versei? – kérdeztem kíváncsian.

- Nem mondom meg. Csak, ha jónak találod őket. Ha nem, felejtsetek el – válaszolta Tibor.

A kedves látogató távozása után lázas érdeklődéssel kezdtem olvasni a kéziratot. Verseket általában egyenként olvas az ember, külön ízeletgétvén minden sort. Ezúttal azonban egyhuzamban végigolvastam az egész gyűjteményt, és mire letettem az utolsó lapot, már beszivárgott az ablakokon a hajnali derengés.

Hogy miért? Nos, erre a kérdésre talán legjobb válasz, ha idézem teljes egészében azt a méltatást, amelyet a később megjelent kötetéről írtam a *Nemzetőr*-ben:

A józanság varázsa

- Saáry Éva „Átható csend”

című verseskötetéről –

Mit kezdjen a költő, aki – József Attila ma már bizonyára klasszikusnak nevezhető meghatározása szerint – „az adott világ varázsainak mérnöke”, mit kezdjen, mit kezdhet, ha nem adatott számára világ, amelyben varázssok mérnökeként tekinthet szét, s megszerkeszthetné – ha akárcsak önmagában is – a harmóniát?

Lehet persze öngyilkos, miért ne lehetne, de a semmiből a még üresebb semmibe futamodni egyrészt értelmetlen dolog, másrészt – ki tudja miért – valahogy nem emberhez méltó. Marad tehát, mint az emberi magatartás utolsó lehetősége, a befelé fordulás, a megkapaszkodás az egyetlen, már annyira amennyire konkrétan érezhető valóságban: önmagunkban. S aki azt hiszi, hogy ez a lét fullasztó leszűkülését és elszegényedését jelenti, az bizonyára nem olvasta még **Saáry Éva** „Átható csend” című verseskötetét.

„Egyre mélyebben az aszaló gyehennában, egyre

közelebb a hetedik pokol harsogó ézengéséhez, egyre mélyebben, egyre mélyebben önmagamban”... Bizonyára nem véletlen, hogy éppen ezek a szavak vezetik be ezt a minden szempontból rendkívüli verseskötetet. S a hetedik pokol e harsogó ézengésétől a címadó „átható csend”-ig nyaktörő út vezet: a „nappalok meredek falán”, „állandó borzadályban”, „a költészet purgatóriumán” át, a „fegyelem vashordójába” zárva, „liliputi erők” rabjaként, a „kerékkötő igazság” lerázhatatlan terhével a nyakunkban lépkedünk versről versre, ezerszer meggondolt, mértani pontossággal eleve megszerkesztett lépésekkel; megbotlani nem szabad, nem is lehet: „a józanság mindent feltérképező neonfényében” szertefoszlik gyöngeségeink féltve őrzött álarca s minden apró önámítás a halálos bűn árnyékát veti.

Kegyetlen, hideg világ; e versek a végső elvonatkoztatás szóképletei s éppen ezért létünk csontvázat mutatják, nem elszórt csontokat, hanem a tudományos pontossággal felépített teljes csontvázat. S talán e szinte aszkéta-szigorúságú megszerkesztettség a kötet egyik legnagyobb érdeme; s ugyanakkor talán egyetlen hibája is, mert lehetetlenné teszi a szeszélyes csapongást. Nem, ebben a kötetben nem lehet felelőtlenül kóborolni, aki nem versről versre halad, soha nem fogja felismerni, hogy ez az egész kötet egyetlen, hatalmas költemény, amelyben nemcsak minden vers, hanem minden szó is kettős értékkel rendelkezik, mint a tízes számrendszerben a számok; s aki ezt nem ismeri fel, úgy áll e kötet előtt, mint aki a remekbe készült mozaikban nem a képet csodálja, hanem az egyes kövek mesterei csiszoltságát.

E mozaik-technikával összerakott magasabb egység teszi minden szempontból indokolttá a kötetet jellemző formai egyöntetűséget; de szerves részei ennek az egyöntetűségnek a fedőlap s az illusztrációk is, ezek a meglepő szemszögből felvett, művészi fényképek, amelyek egy pillanatra sem engedik elfelednünk, hogy Saáry Évát eddig elsősorban festőnek és grafikusnak ismertük, s a kötetet grafikai műalkotássá is teszik. Az olvasó legszívesebben lapokra szedné a könyvet, hogy az egyes oldalakat egymás mellé ragasztva lássa maga előtt az egész kompozíciót: s ebben az összefüggésben egyszerre értelmet s értéket nyernek az illusztrációk hátlapját képező, fényes-fekete négyzetek is. S itt nem lehet dicséret nélkül hagyni – bár ez talán szokatlan dolog egy verseskötet ismertetésénél – a kétségtelenül nagy műgondot és sok fáradságot igénylő nyomdatechnikai alakítást, amely az egyes versek képét harmónikusan e grafikai össz-kompozíció szolgálatába tudta állítani.

Saáry Éva verseskötetének megjelenése kétségtelenül a magyar irodalmi élet jelentős eseménye, s nemcsak az emigrációban. A kötet olvasása maradandó élményt fog jelenteni a mélyen szántó gondolati líra minden kedvelőjének. Az olvasónak azonban nem könnyű a dolga: rejtjeles költészet ez, nehéz, zárt, önmagáért való. Azokhoz szól, akik értik, tudják és el tudják viselni, hogy létünk

egyedüli titka a megfajthatatlanság és egyedüli értelme a megfajtés keresése.

Reménytelen költészet? Minden bizonnyal az. De hiszen nem is reményt akar adni. És kérdés: akar-e egyáltalán adni valamit? E kérdésnél sokkal fontosabb azonban az, amit ad, akarva-akaratlanul: erőt s hitet a reménytelenség tudatos hordozására és a csak önmagára számító, önmagának számot adó ember totális felelősségérzetét, amely közüggé avatja a legelvontabb képet s a legszemélyesebb vallomást is.

Átható csend: a dolgok időn és téren felüli rendjének csendje. Saáry Éva versei: e csend hieroglifái az önámítás mákonyát nem ismerő, szigorú lélek tükörlapján.

(*Nemzetőr*, 1973. július augusztusi, 280/281. szám, 7. old.)

Ezek után csak kissé félénk meghatottsággal tudtam közelíteni Saáry Éva legújabb verseskötetéhez, s azzal az aggódo izgalommal, amellyel az ember kedvenc élsportolójának legújabb fellépését várja: tudja-e azt nyújtani, amit eddig? Esetleg felülmúlja önmagát? Vagy – ne adj Isten – elmarad korábbi teljesítményei mögött? Tudom, tudom! Nagyon profán hasonlat. De nem tehetek róla: az izgalom ugyanaz...

Nos, nagyon hamar megnyugodtam: az átmenet szinte zökkenő mentes. Az „Átható csend” versei 1965–1972-ből származnak. Az „Éjbe szórt szavak” költeményeit az 1974-től 2001-ig terjedő idő versanyagából válogatta össze kiváló érzékkel **Péntek Imre**, tehát az időbeli „eltolódás” is minimális, ez a válogatás egyenes folytatása az elsőnek, sokkal inkább, mint a közben megjelent kötetek (*Százféle szerelem*, 1984, *Luganói tavasz*, 1987,

Káprázatok, 1987, *Tüzes Tarló*, 1988). Az „Éjbe szórt szavak”-ról tehát voltaképpen elmondhatnám ugyanazt, amit harmincnégy évvel ezelőtt elmondtam az „Átható csend”-ről, minden szó igaz és helyén való benne. De: nem lenne elég.

Mert hogyan is mondja a latin bölcsesség? Tempora mutantur et nos mutamur in illis, azaz: változnak az idők s velük változunk magunk is. Ami nagyon szépen hangzik, jó is lenne, ha így lenne, de vannak dolgok és emberek, amelyek/akik nem változnak, és a változatlanság éppen a heves és gyors változások sodrában egyre nagyobb, egyre mélyebb jelentőséget nyer. Így Saáry Éva költészetének változatlan aszkéta-szigora, mélyhűtött formai fegyelme, szavainak kettős értékűsége ma valahogy még többet mond vagy sejtet. A szavak közötti hézagok mintha szakadékokká szélesedtek s mélyültek volna, a szavak felszínén simán sikló olvasó pillanatra sem tud szabadulni attól az érzéstől, hogy kifürkészhetetlen, halálos mélységek fölött hajózik egy halk, de rendkívüli gazdagsággal zengő szimfónia tengerén, amelyben – ez a meglepetés – gyakran felcsendül az ebből a költészetből eleddig száműzött rímek triangulum.

Nem szabad, nem is lehet említés nélkül hagyni Péntek Imre szerkesztői érdemeit. A válogatás teljes egészében az ő műve, és nem hiszem, hogy – talán a szerzőn kívül – bárki is jobban meg tudta volna oldani ezt a feladatot. Így jött létre újra egy a maga nemében egyedülálló kötet, amelyet persze csak azoknak lehet ajánlani, akik érzékelik, hogy a nyomtatott szavak csak kapaszkodók a szakadékok szélén, amelyekbe mindenkinek magának kell leereszkednie, s akik ismerik a szellemi élvezet gyötrelmét és e gyötrellem élvezetét.

Tóth
Veronika:
Geometria
szabadon

Király László

Arcok és álarcok

- Petrovics Emil önéletrajzi könyvéről -

Önarckép - álarc nélkül címmel jelentette meg a szerző és az Elektra Kiadóház Petrovics Emil visszaemlékezéseinek első kötetét (1930-1966). A cím utal a komponista *Négy önarckép álarcban* című fiatalkori csembalódarabjára. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a memoár-irodalom jelentőségét, különösen egy olyan korban, amikor a politikai érdekek oly mértékben manipulálják a tényeket és ezáltal a köztudatot, hogy történész legyen a talpán, aki 50-100 év múlva hiteles képet tud rajzolni a mi évtizedeinkről. Különösen érdekes egy ilyen visszaemlékezés, ha olyan jelentős személyiség tollából lát napvilágot, mint Petrovics Emil, aki zeneszerzői és közéleti tevékenységével kitörölhetetlen nyomot hagyott a 20. század második felének magyar kultúrtörténetében. Milyen jó lenne, ha az Elektra Kiadóház (vagy más kiadók) rá tudnák venni

Petrovics generációját visszaemlékezéseik megírására. Öt-hat-nyolc-tíz, vagy még több ilyen önéletrajzból megkapnánk a kor valódi rajzát, amely valószínűleg hitelesebb lenne a médiában fellelhető híradásoknál, s forrásmunkát jelentene a jövő történészeinek kutatásaihoz.

Mielőtt rátérnék a könyv ismertetésére, el kell árulnom az olvasónak, hogy Petrovics Emil zeneszerzés-tanárom volt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, Szervánszky Endre betegsége idején. Ez életem legszomorúbb és legkiszolgáltatottabb másfél éve volt – különböző egyéb okokból is – s ekkor Petrovics Emil szinte pótapaként vigyázott rám. Szakmai tudásom nagy részét is neki köszönhetem, s pályám elindításában is sokat segített. Mindezekért hálaival tartozom neki. Az alábbiak tehát pozitív elfogultságom fényében olvasandók.

A több mint 500 oldalas könyvet – érthetően - szinte egy ültő helyemben olvastam végig. Számos történetet már ismertem a Tanár Úr elbeszéléseiből, mivel órái nem csak a zenéről szóltak, életpasztalatainak egy részét is átadta nekünk. Érzésem szerint azonban a családi és egyéb történetek nem mindegyike tarthat számot közérdeklődésre, legalább is nem ennyire részletekbe menően. (Más kérdés, hogy a kor kutatói számára ezek is fontos adalékokkal szolgálnak.) Érti ezt a szerző is, mivel egy helyen arra biztatja az olvasót, hogy ha nem érdekli a téma, bátran ugorja át a fejezet azon szakaszát. Apropos fejezetek: a szerző többször ironikusan utal az ilyen típusú önéletrajások - sablonos - fejezetcímeire, így ezeket ő elhagyja: számok helyettesítik a címeket. (Pedig a fejezetcímek megkönnyítenek a visszakeresést /s nem csak a recenzens számára/. Név- és tárgymutatót is örömmel találtam volna egy ilyen terjedelmes könyv végén. Nem ártott volna egy szerkesztővel konzultálni, aki egy kicsit feszesebbre húz/át/ta volna a könyv sokszor csapongó, időben előre szaladó, majd visszatérő cselekményvezetését.)

Ezzel együtt igen sok érdekes dolgot tudunk meg az 50-60-as évek világának történeteiből, művészeti életéről. A szerző hitelesen érzékelteti a kor nem mindig vidám – az 50-es évek esetében kifejezetten nyomasztó - hangulatát. Különösen a mai 20-30 éveseknek tanulságos ez a könyv. (A mi 50-es generációnknak részben ismerősek a történetek: minket is faggattak különböző szigorú elvtársnők a felvételen, igaz már nem a politikai álláspontunkra voltak kíváncsiak).

Rendkívül fontosnak érzem, hogy a szerző sok olyan személyiségről is említést tesz, akit a mai fiatalság már nem ismerhet. Így pl. András Béla zeneszerző-karmesterről, a hírhedt – felakasztott - nyilas államtitkár, Endre László testvéréről, aki – Petrovics szerint - „névét nem csak taktikai okokból, hanem mély meggyőződésétől indítva módosította András Bélára.” Nem tudom mikor történt a névátváltás, mindenesetre arról értesültem, hogy a két testvér már a háború előtt sem volt jóban. Egyikük bal-, másikuk jobboldali meggyőződésű volt. Hasonló esetre találunk példát a 20. század magyar történelmében: a Sík

testvérek egyike, Endre kommunista, míg Sándor római katolikus pap-költő lett.

Valószínűleg meghaladná lapunk egész terjedelmét, ha minden olyan személlyel kapcsolatos történetre reagálnék, akiket a könyv említ, s akiket ismertem, illetve akikről én is ismerem a történetet, de esetleg másként.

A most következő sorokat rendkívül szomorú szívvel írom le. Ugyanis Petrovics Emil, számomra döbbenetes módon, úgy jellemzi egyes - nála nem kevésbé jelentős - kollégáit, hogy az - ha jogi értelemben nem is, de etikailag - szinte becsületsértésnek számít. (Sajnos, ettől válik aztán a könyv nem csekély mértékben botrányszagúvá. A nyomdafestéket nem, vagy alig tűrő, részben kipontozott szavakról nem is beszélve.) Érthetetlen, hogy egy ilyen hosszú életű, nagy tapasztalatokkal rendelkező, Bibliát alaposan ismerő ember miért nem tudja azt, hogy ítélni azért nem kell mások felett, mert minket is megítélnek. Nem csak a harag, de a szakmai féltékenység is rossz tanácsadó: pl. átszínezi az emlékezetet. Egy helyen ezt írja pl. Petrovics Emil Durkó Zsoltról: „...tanzékvezetői minőségemben meghívtam a Zeneakadémiára, hogy a fiatal zeneszerzőknek tanítsa meg a kortárszene technikáit...”. Nos, Durkó Zsolt a 70-es évek elejétől tanított a Zeneakadémián. Ekoriban még Farkas Ferenc /P.E. tanára/ volt a tanzékvezető, így ilyen minőségben Petrovics Emil nem hívhatta meg Durkót... Ezek után így folytatja a szerző: „Ő adta fel ezt a tevékenységet, döntésének egyik oka az volt, hogy nem kapott státust - mondta ő. A másik meg valószínűleg az lehetett, hogy a fiatalok teljesen negligálták óráit.” Sajnos, ez utóbbi állítás sem felel meg a valóságnak. Mi, az akkori fiatalok lelkesen jártunk Durkó óráira. Nekünk, első éveseknek csak a harmadik évtől lett volna ez kötelező, de Serei Zsolt kollégámmal megkértük őt, hadd járjunk be máris hozzá. Nem emlékszem, hogy 5-6 növendéknél kevesebb lett volna valaha is az óráin. Ami Petrovics Emil további - Durkó Zsoltról szóló - jellemzését illeti („Aligha érdemes felsorolni az élet válaszait azokra a /.../ rémült kérdéseire, kételyeire, amelyek ezt a finom úri fiút az affektált kétségbeesés verítékező fantáziálásába sodorták.” „... Mindez teljesen érdektelen lenne, ha 1990-ben nem fedezte volna fel, hogy ő tulajdonképpen mellőzött zeneszerző...” stb.), ahhoz csak annyi megjegyzést szeretnék fűzni, hogy Durkó Zsoltban tényleg volt egy alaptalan mellőzöttség-érzés. Csakhogy ez nem valamiféle kipelengéreznivaló rossz tulajdonság, jellemhiba, hanem lelki zavar jele, amely neki magának is - valószínűleg - komoly szenvedést okozott. Ez a lelki probléma orvosolható lett volna pszichológus szakember segítségével, ám ő ezt nem vette igénybe. Drágán - az életével - fizetett érte, mivel ez az érzés - a Zeneműkiadó privatizálásával kapcsolatos reménytelen harcai közben - valószínűleg elhatalmasodott rajta, és ez vezethetett halálos betegsége kialakulásához. Távozásával pótolhatatlan őrzt hagyott maga után ez a már-már komikusan merev mozgású, sovány, szemüveges férfi, aki műveivel maradandót alkotván, beírta nevét a

magyar zene történetébe.

Feltűnő az a kettős mérce, amivel Petrovics Emil méri az embereket. Bár megjegyzi, hogy „nem Kurtág denunciálása céljából, hanem kordokumentumként” idézi az Üdvözlőnek Sztálinhoz című kompozíciójának első két versszakát. Ugyanakkor a költő-barát Devecseri Gábor hasonlóan szolgalelkű Sztálin-verseiről elegánsan megfedkedzik. (Terjed a fény, Te adtál életet stb.)¹ Pontosan 100 oldallal később aztán megvallja P.E. Kurtággal kapcsolatos valódi érzelmeit: „A szenteskedő képmutatás virtuóza volt és maradt mind máig.”²

Szokolay Sándor sem részesül nagyobb elismerésben: Petrovics leírása alapján egy meglehetősen jelentéktelen, ugri-bugri, grafomán szerző képe bontakozik ki előttünk.³ Sajnos nem alaptalan a feltételezés, hogy itt is a szakmai féltékenység játszik szerepet: a Várnász sikere - egy időre legalább - háttérbe szította a nem különben kiváló C'est la guerre című Petrovics operát. S aztán a két szerző egyszerre kapott Kossuth-díjat...

Amúgy nem irigylem Petrovics Emil generációját. Nem csak a háború borzalmai és az 50-es évek diktatúrája miatt. Nem lehetett könnyű az a kettős élet, amit a sors rájuk kényszerített a 60-70-80-as években. Egy helyen ezt írja a szerző: „Kádárék sok évtizedes mocskolódásukkal fosztottak meg életem legfontosabb élményétől, értelmétől. Minden év utolsó harmadától kezdve november közepéig fül dugóval, a rádió és televíziókészülékek áramtalanításával, a sajtótermékek szemétre hajigálásával iparkodtam átvészelné a hazugságok kerékbetörő gyötrelmeit.”

Ki gondolná ezek után, hogy a fenti sorok írója a kádári szocializmus időszakában országgyűlési képviselő volt, s filmfelvétel őrizi, amint mosolyogva parolázik '56 hőseinek hőhéraival, a véres kezű Kádár Jánossal.⁴ Örülök, hogy a mi generációnknak nem kellett már ilyen tudathasadásos állapotokat átélni.

A könyvből egyébként figyelemre méltóan bontakozik ki Petrovics közéleti karrierjének története: „A hatalom természetesen felfigyelt, hogy a tehetségesnek tartott fiatal ember sokat pofázik.” - írja a szerző. Nos, valóban, egy diktatúrában - amely mindig megfélemlítésre épül -, ha valaki nem rejti véka alá a véleményét, az adott esetben imponálni kezd a hatalomnak. Mások meg azt gondolják: ez nem beszélhet ilyen szabadon, ha nem áll mögötte „valaki”... Így aztán a szókimondó bátorság, a hatalom ácsingózása („Petrovics elvtárs, a Párt szívesen látná magát tagjai között”), meg a naiv közvélemény tévhite (Petrovics a hatalom embere, hiszen különböző ünnepségeken, tv-ben együtt látni fontos elvtársakkal) végül is valódi tekintélyt és hatalmat biztosított számára. Az elbeszélések szerint e hatalma segítségével sok emberrel tett jót (akik ezt nem mindig vették jó néven tőle).

Könyvismertetésem végén nem szeretnék az ítékezés csapdájába esni, hiszen éppen ezt kifogásoltam Petrovics Emilnél. Úgy gondolom azonban, hogy egy olyan értékes embernek, mint ő, nem lett volna feltétlenül fontos az

indulatait szabadjára engedve, ellenszenvet a nyilvánosság elé tárni. Hiszen nem lenne igazi művész, ha nem ismerte volna fel ösztönösen (vagy tudatosan) az emberi lélek működésének egyik legfontosabb alapelvét: a karma törvényét.

„Meggyőződéseimért az élet irgalmatlan és olykor alig elviselhető csapásokkal büntetett. Kényelemszerető, cinikus, üresfejű, tehetséges, de lusta, konfliktuskerülő, za-

varmentes életre vágyó, karrierre és nem teljesítményre összpontosító pályatársaim, barátaim, tanítványaim, ellenségeim szinte kivétel nélkül ráfizettek fogyatékos világképükre, viselkedésükre.” Ehhez csak egy megjegyzésem van: a karma (a sors) nem büntet, hanem tanít. Ennek tudatában, szellemében érdemes csak az életet élni. Érdeklődéssel várjuk a könyv folytatását!

1 Nem lehetünk igazságtalanok a kiváló poétával és nagy tudású irodalmárral sem, hiszen a kor legtöbb költője megírta a maga Sztálin-, Rákosi-verseit.

2 Nem szeretnék védőbeszédet mondani sem Kurtág György, sem mások mellett. Egyszer beszélgettem dr. Schweitzer József országos főrabbiával annak kapcsán, hogy a 90-es években egy ismert kommunista médiaszemélyiség istenhívővé vált. „Tudja fiam – mondta Schweitzer professzor úr - a háború után a zsidó fiatalság azt gondolta, hogy a kommunizmus garanciát ad arra, hogy nem lesz többet zsidóüldözés. Ezért léptek be tömegesen a pártba és tagadták meg hitüket, identitásukat.” Hozzáteszem: ez megmagyarázza Devecseri Gábor, Eörsi István, Hajnal Anna, Hegedűs Géza, Somlyó György, Vészi Endre, Zelk Zoltán és a többiek Sztálint és a kommunizmust dicsőítő verseit. S itt a nyitja Kurtág és Ligeti, Mihály András, Kadosa Pál és mások béke-kantátáinak is.

3 Sajnálatosnak érzem azt is, hogy bizonyos fokig felborul az értékrend P.E. vélekedései nyomán. András Béla, Vass Lajos, Polgár Tibor egyértelműen pozitív jelzőket kapnak, miközben Durkót, Kurtágot, Szokolayt tehetségük immelámmal való elismerése mellett inkább negatív színben tünteti fel a szerző.

4 Az igazsághoz hozzátartozik, hogy szinte valamennyi ismert művésznünk megtette ugyanezt. Láttam azt a tv-közvetítést 1982-ben, melyre Kádár 70. születésnapja alkalmából került sor. A rendszerváltás után szocialistává, liberálissá, népnemzetivé, szélsőséges nacionalistává átmaszkírozódott tisztelt magyar értelmiség színe-java ott koccintgatott a főtítkárral. Ezért kellene abbahagyni végre a sárdobálást és inkább a jövő felé tekinteni.

Szabó Balázs: Remegés

Pető Bernadett: Tördelve I.

Ferencz e. Győző

TÜKÉK ÉS KOKASLÉPÉSEK Hétköznapok Zalaegerszeg történetéből

1887

**„A történelem a tanú, mely bizonyítja az idő múlását, az igazság fátylaja, az emlékezet továbbélése, az élet tanítója, a régi idők hírvivője”
Cicero**

**„A múlt megbecsülésén épül a jelen.”
Széchenyi István**

„...Kutassuk, tárjuk fel együtt szép városunk múltját!”

Dr. Gyimesi Endre

ajánlása az alábbi sorok írójának 2005. május 12-én

A hivatalosan is várossá válás fölemelő ünnepélyét követő új, de már második esztendő, vagyis 1887 azzal a hírrel kezdődött, hogy Juhász Lajos a Zöld utca 275. sz. alatti portáján gazdasági gépjavító műhelyt állított föl. Cséplőgépek, szecskavágók, répadarálók, s egyéb háztáji gépek javítását vállalta el, saját eszterga-műhelyét is a megrendelők szolgálatába állítva. Volt a kínálatnak egy érdekes mozzanata is: villanyos csengettyúk, telefonok (távbeszélők!) újbóli fölállítását is elvállalta a fémöntésen kívül az okleveles gépész.

Dr. Horváth Károly apátplébános „úr öngyásága” a polgári iskola tanulóinak épülésére a különböző „tudományszakba vágó” 64 kötetet adományozott. A nemes cselekedetért Udvardy Ignác igazgató mondott köszönetet a saját lapjában.

Megtudhattuk, hogy a Chanuka Egylet gyűlését 1886. december 26-án Engelman Izrael helybéli főrabbi nyitotta meg magyar nyelven, a szegény zsidó gyerekek javára összegyűjtött ruhák szétosztásával. Rozenberg

Henriette „úrhölgy öngyásága” az egyesület elnökeként szervezte meg az eredményes gyűjtést, melynek következtében 35 gyerek kapott teljes öltözet ruhát. Ezt gyerektársai nevében Neubrun Tóbiás köszönte meg.

Hat rendes és 3 segédtanító fényesítette a csemétek elméjét a város iskoláiban. Ezt onnan tudjuk, hogy a *Zalai Tanügy* című folyóirat *Mit csináltak Zala-Egerszegen?* címmel felelősségre vonta a várost, amiért Weisz Joel tanító nyugdíjazása után segédtanítót csináltak a rendesből, „hogy a városnak ne essék a nyugdíj fizetés nehezére”, viszont a nyugalmazott „volt fizetéséből kitelik a segédtanítói is, meg egy picit el lehet belőle csípni a nyugdíjhoz is”.

Nos, a vélemény-villongásból megtudhatja a mai olvasó, hogy „Az iskolaszéknek mindenkor jogában áll egy rendes állást ideiglenesen, míg a nyugdíjaztatás tart, segédtanítóval betölteni, hiszen a népoktatási törvény nem írja elő, hogy a népiskolában hány rendes és hány segédtanítót lehet foglalkoztatni”. Ezt a helybéliekre bízta. A *Zalamegye* azért tartotta fontosnak a véleménykülönbség nyilvánosságra hozatalát, mert az esetről már a *Veszprémi Közlöny* is írt... Amúgy akkor a városban összesen 22 tanító szolgált lámpásul.

A pallérozottságról az ad hírt, hogy a 120 tagú kereskedelmi kör (elnöke: Fischer László, kereskedő, titkára: Balassa Benő tanító) közgyűlésén elhangzott, miszerint a tagok 95 százaléka rendszeres kölcsönzője a könyvtárnak: 2578 művet forgattak a kereskedők az elmúlt évben.

A zalaegerszegi munkások Farkas Dávid országgyűlési képviselő bábáskodásával – és pénzbeli alapítványával - létrehozott betegsegélyző egylete december 26-án elégedetten zárta be éves rendes közgyűlését, hiszen a 452 forintos kiadással szemben 486 forintra rúgó bevételről számolhatott be Árvay István elnök. Temetésre 108, orvosra és gyógyszerre 235 forinttal segítette az egylet a rászoruló, sanyarú sorsú munkásokat, akik eddig csakis saját magukra számíthatnak. Most élvezhették az összefogás áldásos hatását.

Ezen a közgyűlésen érdekes újítás gondolata is fölmerült: munka-és munkás közvetítés létrehozása, úgy, hogy az ne terhelje meg az egylet költségvetését, viszont biztonságot nyújtson a munkát kereső, vagy állást változtató munkásoknak.

Ezt a szándékot tartotta megvalósítandónak és megvalósíthatónak a régi-új vezetőség: Árvay István elnök, Udvardy Ignác alelnök, Mendly Károly jegyző és Rigó Ferenc orvos is.

HASBA LŐTTE A CSŐSZ

Úgy eset, hogy valamikor Karácsony és Szilveszter között úgy este 6-7 óra tájban a mézárós Hagymásy János mester és egyben birtokos György nevű fia, társával a csácsi hegyen töltötte az idejét, főleg pedig a poharát

annyira, hogy ebben újabb társra is akadt a szomjas páros. Visszafelé így harmadmagával indult a városba az ifjú Hagymásy. A nagy sár miatt letértek a rendes útról, s Csács alatt az uradalmi fölsáncolt gyalogúton – vagyis a tilosban - iparkodtak, talán picit dülöngélve is, hazafelé.

„Térgyenek innejd vissza, errefelé maguknak nincs járásuk!” – szólította föl őket az uradalmi csósz.

„Talán ragadjunk a sárba? Mi kárt teszünk, ha tovább megyünk?” – állt a csósz elé az ifjú Hagymásy.

„Csakhogy az uradalom tiltja.” – így a csósz, s máris előre vette válláról a puskáját, mert a legények már körülállták, s nyomakodni kezdtek.

Ekkor hallatszott a durranás.

A két legény nagy üggyel-bajjal hazavitte a hasba lőtt Gyurit, aki – ahogyan a Zalamegye írta, - „napokon át szenvedett, mire a jótékony halál december 30-án megszabadította a kínjaitól.”

A csósz a hatóság kezére került.

Újabb önszegélyző egyesület kezdte meg működését, és pedig 1887. első vasárnapján. A már tizenegyedik éve eredményesen működő szövetkezeti önszegélyző új, 12. tagjaként 3 évre alakult meg az új üzletcsoport. Ennek máris adósa akadt: özvegy Weisz Mártonné, aki 1500 forinttal, s annak tőkezáradékaival tartozott, ezért salomvári ingatlanát március 1. napján árverésre bocsátotta a végrehajtó. A zalaegerszegi plébánia javadalmaiba és kerületi esperesi méltóságába új plébános került, mégpedig a Pákáról érkező Balaton József. A városi iparostület tagjai január 3-án alelnökkül új emberként az egyre közkedveltebb kávé Kummer Gyulát választották meg. Ő az, aki a városban elsőként alkalmazott lámpavilágítást a kávéházában, amelyet ma is Kummer-házként ismerünk, s ott áll a Balaton Szálló mellett, a templommal szemben.

A dr. Graner Adolf által jegyzett halottkémi jelentés némileg ellentmond a csácsi hegyi halálos végű haslövésről szóló tudósításnak. Ugyanis ebben az áll, hogy 19-én meghalt Hajmásy (az újsághír szerint Hagymásy) György 19 éves mészáros.

Zalaistvándot viszont példaképpül állítja az újság minden olvasója elé. Ugyanis az evangélikus tanító Németh György indítványa szerint gyümölcsfákat ültettek az utak szélére az ősszel. Ahol azelőtt Grünbaum Mór üzlete működött, vagyis a szállásház mellett, férfiszabó műhelyt nyitott Mentés György mester.

A BÖTEFAI DINÓ

Ennél nagyobb újság volt, hogy Bötéfán – (a mai Hatháza táján – a szerző) ásatásokat végeztek, amelyek eredményeként - akkori elnevezéssel dinotherium csontjai kerültek elő. Erről így ír a Zalamegye 1887. január 23-i száma:

„A bötéfai *Dinotherium* lelet fontosságát igazol-

ja, Böck János m. kir. osztálytanácsos úrnak, a földtani intézet igazgatójának Kovács Károly polgármester úrhoz intézett következő levele:

Intézetünk igazgatósága különös hálával és köszönettel tartozik tek. polgármester úrnak ama nagyra-becsült eljárásáért és fáradozásáért, amelylyel a bötéfai *Dinotherium* leletet megmentette s intézetünk muzeumának oly lekötelező szívéllyel átengedte, de tovább azért is, hogy a szeptemberi ásatás alkalmával intézetünk megbízottját, dr. Pethő Gyula osztálygeológus urat a helyszínén oly szíves készséggel kalauzolta, s becses közreműködésével is támogatta. - A tudományos szempontból, különösen Magyarország – (a történelmi, ú. n. Nagy-Magyarország – a szerző) dunántúli részének őskori viszonyaira nézve fölötté becses lelet méltó dísz lesz az országos földtani intézet gyűjteményeinek, s tek. Polgármester urnak, mint a lelet megmentőjének tisztelt nevét és emlékét hosszú időn át emlékezetébe fogja vésni a magyar geológusoknak.” – írta a többi között az akkori idők jeles földtani szakértője.

Ilyenkor mindig arra kell gondolnunk, hogy az akkor (is) Budapesttől távol lévő Zala-Egerszeget megismerhették Kismartontól Nagyszebenig és Egértől Fiume városáig. Valószínűleg Udvardy szerkesztő úr is bánkódott, ahogyan ma mi is, hogy nem tudta közölni az ígéretnek ellenére sem az őszállatról készült rajzot, amelynek a kliséje, azaz nyomóformája valahogyan nem érkezett meg.

Arra viszont dr. Ruzsicska Kálmán kir. tanfelügyelő – és mint tudjuk, remek zongorista – felhívásából következtethetünk, hogy különös hadkötelezettség volt akkortájt érvényben. Ugyanis „a honvédelmi miniszter úr népfölkelésről szóló 1886-ik évi XX.törvénycikknek a népfölkelésre kötelezettek nyilvántartására vonatkozólag rövid idő múlva bekövetkezendő végrehajtását szem előtt tartva előlegesen mennél alaposabb tájékozódást kíván azon elemek felől is, amelyek a szervezendő népfölkelési osztályoknál a tiszteli helyek betöltésére számításba vehetők. Ezen elemek közé a 12 évi szolgálati kötelezettségnek már megfelelt, de még népfelkelési kötelezettség alá eső, rendfokozataikról önként lemondott tisztak is tartoznak.”

Azért is gyors jelentkezésüket kéri a megyei tanfelügyelő, mert „A nagyméltóságú vallás és közoktatási miniszter úr Excellenciájának 1887. évi január hó 14-én kelt 2308/1886. elnöki számú magas rendeletéhez képest a szokott körözesen kívül e helyen is felhívom tankerületem összes tantestületét...” mármint arra, hogy azonnal közöljék rendfokozatukat, s azt a csapatot is, ahonnan annakidején leszereltek.

Egy másik közlemény arról szól, hogy a megye összes lovát is össze kell írni, mégpedig január 20-31. között „a hadsereg és honvédség lószükségletének mozgósítás esetében való fedezéséről” szóló miniszteri szabályrendelet értelmében. A nagykanizsai postatisztek arra köteleztek, hogy esetleges hadicselekmények esetén alkalmazni tudják távirtdai szakismereteiket.

Bő negyedszázad volt még az első világháborúig...

A Stern Bernát alapította kórházban dr. Isoó János orvos összeállítására szerint 1886. január 1. és december 31. között 24 férfit és 7 nőt ápoltak az előző évről megmaradt 2 beteggel együtt. Év közben gyógyultnak nyilvánítottak 24 férfit és 6 nőt, meghalt 1 férfi, s az újesztendőre 1 beteg maradt vissza ápolásra. Átlagosan 17 napba került, amíg meggyógyult a beteg ebben a kórházban, amely kiemelkedő halálzási aránnyal büszkélkedhetett. Emberi szempontból, persze, 1 is sok, ám 24-25-höz képest a gyógyító tevékenységet dicséri.

Egyre több hír jelent meg a szomszédvár, Nagykanizsa életéből. Ugyanis január 1-től a lap főmunkatársa lett az a Szalay Sándor, aki addig ottani újság(ok)nál dolgozott munkatársként, szerkesztőként. Most arról olvashatunk, hogy január 23-án „a nagy állambölcs” halálának évfordulójáról a polgári iskolában Hoffmann Mór tanár remek beszédben emlékezett meg. Nos, ez azért érdekel minket, mert hamarosan Hoffmann Mátyás lesz Zalaegerszeg polgármestere Czobor néven.

NAGYKANIZSÁN MÁR VAN VILLAM, EGRSZEGEN MÉG NINCS...

Nagykanizsa már megint jócskán megelőzte a megyeszékhelyként büszke Zalaegerszeget azzal, hogy már van „villam világítás, de nem ám az egész városban, hanem csak a Szarvas vendéglőben.” Ugyanis „Knorczér úr szálló tulajdonos megegyezett Vucskics úrral, Nagy-Kanizsa igen derék vállalkozó kereskedőjével, akinek vállalatában már 6800 forintja fekszik. Engedélyért folyamodott, hogy e célra működő 8 lőerejű gőzgépet 13 lőerővel emelje.” No már most a kiküldött szakbizottság orvos tagja azért nem engedélyezte ezt, mert eddig „Vucskics működő gépe is sok mellékbajt és egyiptusi szembetegséget okoz” a fenegyagy fényével. Így aztán volt is Nagykanizsán „villam világítás”, meg nem is, ám a kudarc nem végleges, mert a minisztériumhoz folyamodtak a vállalkozók.

Nem tudjuk, mert nem szól róla semmiféle híradás, hogy a január 14-i megyebálon – egyesek szerint „gentry-bálon” - emelte-e a fényt a 13 lőerő, a fölött azonban kesergett a tudósító, hogy mily büszke lett volna, ha csak egyetlen díszmagyart is lát, „ezt a látományt... nem adnám a világ valamennyi frakkjéért és cilinderjéért! De – fájdalom – nem láttam.”

A leírásból kikövetkeztethetjük, hogy a főként ifjakkól – a tudósítás szerzője, vagyis –y úr szerint aranyifjakkól – álló báli közönség a nyugati divatvilágot telepítette a nagykanizsai bálterembe.

Németh Elek főjegyző nem csak azzal írta be a nevét a város történetébe, hogy az első – és máig az utolsó – jegyző volt, aki verseket is írt, februárban például *Kiné és bené* címmel, hanem főként azzal, hogy a polgári isko-

lának különböző országokból származó olyan pénzérme-gyűjteményt adományozott, amelynek minden darabja római császárokat ábrázolt. Rendes jegyzői tennivalójaként pedig pályázatot írt ki a 6 városi rendőr, 2 polgármesteri hivatali kézbesítő és 1 szolga téli-nyári ruházatának, hozzá a lábbelijének előállítására. Erre a városházán árlejtés volt, mégpedig 50 forint bánatpénz lefizetése ellenében.

Mi ellen is küzdenek dicső pártjaink és kormányaink az 1948-49 után mintegy 40 évi szünettel újra működő demokráciánkban? Mit tartalmaz valamennyi párt kampányígérete? Úgy van: harcot a korrupció, magyarul a megvásárolhatóság, a „lefűzethetőség”, a megvesztegethetőség ellen. Lehet, hogy igaz a római közmondás, miszerint tempora mutantur e nos mutamur in illis, tehát változhatnak az idők, s bennük mi is, ám a harc változatlan.

Akkoriban azért, mert ez „kíséri az embert gyermekétől úgyszólván a sírjáig, ha t.i. kíséri... Mert akkor könnyűszerrel szokott boldogulni. Ha pedig nem kíséri, akkor semmiféle jeles tulajdonság, semmiféle érdem, észbeli tehetség sem képes azt pótolni. Ha bárminő (szak-képzettséget igénylő vagy nem igénylő) állásra pályázatot hirdetnek... s te (bízva a kitűnő bizonyítványaidban) a kérvényt egyszerűen benyújtod, s privát lépéseket nem teszesz: légy elkészülve rá, hogy száz esetből kilencvenkilencben bukni fogsz. Az a vizitkártya, az a protekció (az a maroknyi szerencse) többet ér mint (zsáknyi tudományodat igazoló) bizonyítványaid összessége.” – volt olvasható akkoriban -, s okkal idézhetjük ma is - az egyik, Zalaegerszegen szerkesztett megyei lap vezércikkében.

A szőlőgyökér-tetű (idegenül: filoxera) kiirtására Broschek Jakab János, a skót bencések ottakringeni főker-tésze ajánlott ellenszert, az Antiphiloxerint, amelyet – szerinte – eredményesen alkalmaztak Bécsben, de Heiligenkreutz (azaz: Szentkereszt) községben is. A jégkárók ellen pedig Skublics Jenő gazdaköri elnök és Stráur Sándor titkár arra biztatta a földet birtoklókat, hogy szövetkezzenek az első magyar jégbiztosító társasággal, amely még 1858-ban 140.000 forinttal kezdte, ám már 2,2 milliós nyereséggel ajánlhatja magát a február 6-ra összehívott értekezleten megjelenendők szíves kegyeibe.

A KORONÁZATLAN SIKKASZTÓ POSTAMESTER

Nem koronázta siker a nagykanizsai Korona vendéglőben iddogáló zákányi postamestert, mert a soproni postakerület felügyelőjének távirati följelentése alapján hűtlen kezelés és sikkasztás miatt letartóztatta a városi rendőrség, amelytől a helyi ügyészség nem fogadta el, ezért átszállították Kaposvárra. Szenderynek hívták a könnyelmű embert, aki elkövette az első hibát: korán nősült, s nem is rosszul. Ám – bár évi 1200 forintos szép fizetése volt, a 12.000 forintos hozományának – a menyecskének

– Zákányban pár év alatt a fenekére vert öccsének nála lévő közös örökségükkel együtt.

Családi tragédia, hogy emiatt az öcs bár meglátta, majd magával is végzett, a báty életben maradt a szenvedélyével együtt. Például a barátainak 100 forintos fényes vacsorákon és ebédeken húzatta a cigánnyal. Ostobán önérzetes is volt. Amikor elveszítette az aranyóráját, a megtalálótól át sem vette:

„Egy Szendery csak nem tesz a zsebébe talált órá!” – fölkiáltással.

Bizonyára más kiáltásokkal, sírva, de elhagyta a felesége a kisleányával együtt. Az út vége lett a somogyországi börtön.

Mert a polgárosodás vadhajtasákként ír az újság az *úrhatalnomságról* – a cikk címe is ez.

„A jobbágy viszony megszűntével mindenki úr: a miniszter, paraszt, a földbirtokos és a kereskedő. Aki kis úr, az nagy úr akar lenni, aki nem úr, az mindenáron arra törekszik, hogy az legyen. Tehát mind túlnyújtózik az úrhatalnomság takaróján. A kis fizetéses hivatalnokok túllíctálják egymást a nagyobb fizetéses hivatalnokok életmódjának utánzásában. Aki nem teszi magától, azt beugratják mások, vagy a feleségek. Így osztán kevés lesz a fizetés, nő az adósság, a fizetésképtelenség, jön a sikkasztás, a börtön vagy a pisztoly.”

Tulajdonképpen állásokról is volt szó akkoriban?

Dr. Jenvay Géza cikkéből pontos képet kapunk erről, s a közérkölcöket befolyásoló állapotokról is.

*„Sok diplomás proletár hivatalokban görnyed, s boldog ki a másik elől elkaparinthatja a siralmas napszámot, a havi negyven-ötven forintot, tehát annyit, amennyit egy szorgalmas iparos segéd megkeres, s talán tíz-húsz év múlva, ha a szerencse fölviszi a dolgát, 1200-1500 forintot is, évenként, holott, ha nem akart volna mindenáron 'úr' lenni, ennyi idő alatt lenne oly üzlete, amely jövedelmezne legalább ennyit, s mellette még s z e r e z n i is lehetne. **Neveljenek fiaikból derék iparosokat!**”* – emelte ki vastag betűkkel cikke végén a szerző.

Aki mégis városházi írnok akart lenni, arra számíthatott, hogy évi 350 forint illetmény mellé még 100 forint lakbér is járt neki a nyilvánosságra hozott álláshirdetés szerint.

Úgy tűnik, egyre szélesebb körű lett a Zala-Egerszegre irányuló és értékelő országos figyelem. Meskó József ipartestületi elnök – amúgy ácsmester – lett a budapesti kereskedelmi múzeum helyi képviselője a dr. Matlekovits Sándor államtitkár, országgyűlési képviselő által elnökölt testület megbízásából. Ez vélhetően azzal a haszonnal is járt, hogy Meskó úr gyakorta utazhatott a fővárosba, ahonnan helyben hasznosítható tapasztalatokkal, ötletekkel térhetett haza a göcseji dombok közé.

Ma már kevésbé közismert, de azokban az években bizony sok-sok zsidó polgár magyarosította a nevét. Ki kényszerből, ki érdekből, ki pedig honfiúi önérzetből. A zalaegerszegi Heinrich Adolfból Hazai lett, a gelsei Rum-

szauert Perlakinak, a Weinbergert Violának hívták azon túl. Pedig a zsidó ész és főként vagyon híján aligha lett volna 1885-ben Zalaegerszegről város.

Ha már a magyarosításnál tartunk, meg kell említenünk, hogy a lendvavidéki szlovének és a muraközi horvátok aligha örültek, hogy ezen túl nem az anyanyelvükön kell kimondaniuk több tucat községnevet, hanem Ivanovec helyett Drávaszentivánt, Ternovec helyett Drávamagyaródot, Podturen helyett Bottornyát, a Vucsetinec-hegyből Oskola-hegy lett, Szvicából pedig Muraszilvágy...

HALÁLRA VEDELTE MAGÁT A TEKENYEI

Tinót akart venni a sümegi vásárban a tekenyei Szabó János, aki a vejével gondolta haza vezetni a jószágot. Csakhogy Mihályfánál nem jutottak tovább. Ugyanis addigra úgy berúgott a tekenyei atyafi, hogy egy darabig csak-csak húzta-vonta a vó, aztán megunt, s az út mellett hagyta. A keresztkomája, az ugyancsak tekenyei Lábodi István lelt rá, s megpróbálta hazatámogatni a magatehetetlen részegét, sikertelenül. Az út melletti sűrűben hagyta, ott is találta meg a felesége, másnap. Hazaszállította, de nem élte túl, behalt a malignánkba a jó családfő. A boncolás agyvérömlenyt állapított meg.

„Halálra védelte magát.” – hangzott a köznapin nyelven megfogalmazott orvosi szakvélemény.

Lemondás folytán került a zalaegerszegi plébánia javadalomba és a kerületi esperesi méltóságba a pákai plébános, Balatoni József. Bizonyára az ő áldásos közreműködésével sikerült egyezsége jutni a szombathelyi megyéspüspökkel a regálé – azaz a vásári és kocsmáltatási - jog megvásárlása ügyében. Ezt egyébként a képviselő testület február 19-i ülésén jóvá is hagyta. Aztán a szegény város hasonlóan ellátott küldöttsége Kovács Károly polgármesterrel az élén már utazott is Pestre, hogy megkezdje a város eladásítását: 210 000 forintos kölcsönrel tért haza. Szükség volt a pénzre valóban, hiszen ott díszelgett Hidas Kornél püspök, alatta Kovács Károly polgármester, tőlük balra Kaiser József és Horváth Miklós, a két tanú aláírása a 3 egyenlő példányban elkészített szerződésen, amely szerint *„örökre és megvásárolhatatlanul”* a város közönségéé a kocsmáltatási, valamint az országos vásárokon gyakorolt helypénzszedési jog, no nem ingyen és isten nevében, a város üdvére, hanem 122.000 forintért.

Az megállapodás aláírása után polgármesterünk tüstént a kerékpározó urakhoz fordult: ne a járdán tekerjék ormótlan járgányaikat, ellenben vagy síppal, vagy csöngővel, füttyel vagy más alkalmas módon jelezzék közeledtüket az átjárók, útkeresztelődések előtt, az akkori megfogalmazás szerinti *„élénkebb közlekedési helyeken.”*

Ellenben május közepén a leghatározottabban, a legszigorúbban megtiltotta, hogy a moslékot, a mosásra

már fölhasználta vizet, a trágyalevet, s a többi ártalmas és undorító folyadékot bárki is az utcára vagy az utcai árokba eressze vagy lötytyintse. Vagyis: akkoriban Zala-Egerszeget elárasztotta a szennyvíz és a csatornabűz, amely még az úri orrokat is facsarta...

Kovács Károly polgármester

A jogász polgármester és a versíró jegyző aláírásával új díjszabás jelent meg a bérkocsisok által elkérhető tarifáról. Eszerint a vasútra – természetesen Zalaszentivánra – személyenként 60 krajcárba került az út; ezt is védték, amikor el-elodázták az egerszegi leágazást, amelynek első kapavágását majd csak 1889. szeptember 29-én teszik meg az illetékes kezek. A csomagot amúgy 15 kilósig ingyen szállították a fuvarosok.

Viszont alapítóként Skublics Jenő földbirtokos másodmagával, azaz 20 forinttal együtt belépett „az önkényes tűzoltó egyesület tagjai közé.” A május 21-i képviselő testületi ülésen hiába terjesztették elő a tűzoltók „egyéb-ként méltányos” kérésüket a nappali tűzörség díjaztatása iránt, a város szűk anyagi viszonyait tekintve nincs azon helyzetben, hogy azt teljesíthetné.”

Egyébiránt hiába tervezték nagy lelkesedéssel a Zalaszentiván–Zalaegerszeg–Lendva–Csáktornya vasútvonalat, ahogyan ma a Rédics–Lendva közötti vonal fölújítására, akkor arra nem volt pénz. Ugyanis a korabeli megállapítás szerint „ép azok, akik a vasutak létesítése által a főhasznat húznák, nem hoznak a remélhető haszonnak megfelelő áldozatot.” A megye már akkor is szegény volt...

Még nem Hazai, hanem Heinrich W. adta tudtul, hogy bérbe adja a kaszaházi utcában újonnan épült házának első emelén lévő lakást, amely áll 4 szobából, 1 előszobából, 1 konyhából, 1 cselédszobából és 1 éléskamrából. A takarékpénztár tulajdonában álló Hérics-féle ház emeletén 6 szobából és 1 konyhából álló, pincerészes lakás várt arra a bérlőre, aki 3 egymást követő évre veszi ki.

A *Lakodalom falun, avagy a szabadságos katona* című, igen mulattató némajátékra hívta esdve a t. közönséget a marhavásártéren (a mai evangélikus templom és a Göcsej Vendéglő közötti ligetben) megtelepült Schlegel M. direktor úr circusa.

Közben a város, sajnos, szépen lépegetett az eladósodás felé.

A június 13-i testületi ülésen arról volt kénytelen beszámolni a polgármester, hogy a pesti magyar kereskedelmi banktól 210.000 forintot volt kénytelen kölcsön venni a város – ebből vásárolta meg például a regale-jogot is. A június 27-i képviselő testületi ülés már kénytelen volt tudomásul venni a fedezet nélküli 10 320 forint 39 krajcáros kiadást is, viszont elfogadta a kórház 1887. évi költségvetését a kórházbizottság kidolgozásában.

A belügyminisztérium jóváhagyta a város első tűzrendészeti szabályrendeletét, a helyi testület pedig a polgármester jelentését az általa elnökölt bizottság tárgyalásairól „szakegyénekkal” a Zalaszentiván–Zalaegerszeg–Lendva között majdan húzódó vasútvonal ügyében. Egyelőre csak a tárgyalások húzódtak – el. A szakegyénekek tárgyalat egyébiránt a képviselő testület több tagja.

VILLÁMCSAPÁSBÓL HÁZSOR-TŰZ

Nem csak a szabályrendelet, hanem – és főként - a tűzoltóság jól működött, szerencsére. Ugyanis június 16-án hatalmas vihar vonult el a város fölött, éjfél után pedig villám csapott a Mogyoróssy-féle ház istállójába az újváros utcában (körülbelül a mai Kossuth utca Csány-tér felőli torkolatában). Hiába ázott át a zsúptető, a villám fölgújtotta, s az uralkodó szél a lángokat átterelte a szomszédos házra, s már a harmadik is tüzet fogott volna, ha a szél le nem csillapul, a tűzoltóság pedig oda nem rohan, hogy az összesereglett néppel közösen elejét vegye a házsor-tűznek.

A híradásból megtudhattuk, hogy mennyibe került akkoriban egy temetés. A közel fél évszázadon át Egerszegen tanító Weisz Joel népiskolai igazgató elhunyt 82 éves korában. A 38 koronás temetést a június 27-i testületi ülés határozata szerint a város állta, s az özvegy megkapta a 40 forintot havi fizetést, s hozzá az ugyancsak havonként járó 20 forintot özvegyi nyugdíjat is.

Úgy látszik, hiába hirdetett ki a bíróság 1884-ben súlyos ítéleteket a zsidóellenes zavargások főkolomposaira, a zalaegerszegi választókerületben leadott 2712 érvé-

nyes szavazatból a magát finoman antisemitának – azaz: zsidóellenesnek – nevezett párt jelöltje, Szemnecz Emil került be az országgyűlésbe 1220 szavazattal, míg Deák Ferenc városában a szabadelvű Radacz Radocza János budapesti ügyvédre mindösszesen 272-en szavaztak. Tapolcán is a zsidóellenes jelölt lett a befutó.

Újabb szabályrendelet jelent meg a polgármester és a jegyző aláírásával. Eszerint az ipartörvény megjelenésével megszűnt a céhek uralma. Ugye, eddig az lehetet mester, aki remeket készített és ezt a cég írásban elismerve mesterlevelet állított ki a nevére. Az 1872. évi VIII. tc. után az 1884. évi XVI. tc. azt mondta ki, hogy mindaddig nem tekinthetők jogosult iparosoknak az illetők, amíg iparigazolványt nem szereznek, vagyis engedélyt az iparra. Mármost a városi tanácstól, mint I. fokú iparhatóságtól október 1.-ig be kellett szerezni az új igazolványt, különben „*működésük az ipar terén hatóságilag beszünttetni fog*”.

Tehát: nem mestermunkát kellett készíteni, hanem pénzért papírt kellett vásárolni...

No, azért akadtak szorgalmas és ügyes kezű tanoncok, akik már oskolásként is remekeket készítettek – kaptak is érte méltó jutalmat.

Ezt az írástudó, az újságban többször is publikáló Meskó József ácsmestertől, az ipartestület elnökétől tudjuk, annak híradásából. Eszerint 56-an készítettek bőrből, fából, vasból, szövetből munkadarabokat közös kiállításukra. Közülük 20-an kaptak érdemük szerint 2 illetve 1 ezüst forintot. A város 5 darab 10-10 frankos aranyat és 15 darab 1-1 ezüst forintost bocsátott az elbírálók rendelkezésére, egyéb, nemes-szívű adakozásból is összejött 11 forint. A június 26-án megnyitott kiállítást megtekintette Svastits Benő főispán, Csertán Károly alispán, s Gózonny László megyei főjegyző is. A szerkesztő jó érzékére vall, hogy név szerint bemutatta az olvasóközönségnek a díjazottakat.

Érdekes, hogy csupán nyúlfarknyi tudósítás adta hírül július 17-én, hogy a csáktornyai járásban lévő Peklenicán (azaz Bányavárott, vendül Pokolfalván) új petróleum-forrásra bukkantak 175 méteres mélységben, s ezt osztrák cég akarja kiaknázni. Egyébként Lendva mellett valóban több helyen is lefúrtak kőolaj után kutatva, üte működő berendezésekkel. A szabadságharc idején olajkibúvással kenték be a Mura-hidat, hogy fölégesség Jelacsics csapatai előtt a nemzetőrök.

VILLÁMCSPÁS A TEMPLOMBA

Úgy tűnik, a természet erői nem kímélik isten házat sem. Az történt, hogy 1887. július 11-én este 10 óra tájban hatalmas dörgéssel érkezett villám csapott Alsó-Páhokon a római katolikus templom tornyába. Nos, a cikk-cakkos fényes istennyila lehatolt a templomhajóba, foszlánnyá tépte az ott álló zászlót, megépítette a ge-

rendákat, majd – szerencsére – elhalt, így egyéb kár nem érte az épületet. Legföljebb alkalmat adott a plébánosnak, hogy a következő misén a villám fényénél jól látható bűneikre figyelmeztesse híveit.

Új lehetőségként viszont a város a magas miniszteriumtól méntelep létesítésére kapott lehetőséget. Kovács Károly polgármester legott értekezletet hívott egybe 13.-án a városházán, s 16 tagú bizottság is alakult az előkészületek megtételére a többi között Balaton József esperes-plébános részvételével. Érdekességként: Bakról, Besenyőből és Boldogfáról is tagja lett a testületnek 1-1 földbirtokos. Egyébiránt a város évi 6000 forintért hajlandó is volt a szükséges épületek előállítására, ha az állam vállalja, hogy 32 évig azok használatban is maradnak. Erről a július 30-i testületi ülésen volt szó, s arról is a város-szépészeti bizottság előterjesztésére, hogy a teljes várost csatornázni kell és téglaszegélyű, kavicsburkolatú járdával ellátni.

Közben a megye urai lázasan készülődtek a nagy őszi hadgyakorlatra, amelynek eseményeit ő császári és apostoli királyi felsége, Ferenc József is meg méltóztatott szerencsétlenni legmagasabb megjelenésével Csáktornyán. Természetesen előkészületi bizottság is alakult Svastits Benő főispán vezetésével augusztus 1-jén pontban délelőtt 10 órakor. Akár fölvétel is készülhetett volna az eseményről, hiszen Fodor József mester augusztus első hetében átrándult Nagykanizsáról a megyeszékhelyre, hogy az általa nagyra becsült közönséget olcsó képekhez juttassa.

Talán Zala megbecsülését is jelzi, hogy Somogy, Veszprém, Vas és Zala megye közönsége nevében Svastits főispán köszönthette Csáktornyán a koronás főt, aki örömmel vette a törvényhatóságok üdvözlétének és hódolatának kinyilvánítását, elküldte királyi üdvözlését és biztosította az általuk képviseltek kegyelméről.

„Legyenek meggyőződve, hogy a közügyek előmozdítására, valamint a népszerűség jólétének gyarapítására irányított tevékenységüket mindenkor teljes elismerésem kísérendi” – hangzottak a fölséges szavak a pofaszakállal övezett császári és királyi ajkáról.

HALÁNTÉKOS ÖNGYILKOSSÁG

A megyei adófelügyelőségénél alkalmazott leszámítoló hivatalnok, Gyömörey Kristóf augusztus 2-án délután 1 órakor a temető – a mai strand – mellett pisztolyával halántékon lőtte magát. Több levelet is hátra hagyott dr. Kele Antal ügyvédhez címezve. Az egyikben tételesen felsorolta, hogy melyik községben mennyi, kiegyenlítettlen leszámítolási követelése van, s azt is, hogy kinek mennyivel tartozik. Kérte az ügyvédet, hajtsa be a követeléseit, amelyekből egyenlítse ki a tartozásait, a fennmaradó összeget pedig adományozza a város szegényeinek. Öngyilkosságára egyetlen indokot hozott föl: életuntségát.

Különös módon egy-egy híradásból következtethetünk arra, hogy milyen föltételekkel lehetett akkoriban

pénzhez, például gazdaság-gazdálkodásfejlesztő hitelhez jutni. Megkezdődött egy Hensch Árpád nevű úr beadványára a megyei hitelintézet és községi hitelszövetkezetek szervezése, amelyet nem kisebb személyiségek is támogattak, mint Csertán Károly, Fischer László, Hajik István, s dr. Szigethy Antal, aki az előkészítő bizottság titkári tisztét is magára vállalta. A lényegről maga az ötletadó Hensch Árpád beszélt:

„Pest megye április 12-i közgyűlésén Károlyi Sándor gróf indítványára megyei hitelintézet létesítését határozták el. Ennek célja, hogy fejlessze a nép alsó rétegeinek termelési képességét a községi hitelszövetkezetek által. Jelenleg a takarékpénztáraknál uralkodó magas kamatláb miatt úgyszólván lehetetlen Zalamegye kisebb birtokosaira nézve gazdasági befektetésekre szánandó hitelek előnyös megszerzése.”

Mondandójának előnyös színezetet adott, hogy már 1 évvel korábban, 1886. július 5.-én Keszthelyen már ugyanerről beszélt, a megyei törvényhatósági bizottság pedig 1886. október 1-jén „erélyes intézkedéseket sürgetett” az ügyben. Csak úgy érdekességként (talán némi képzavarral: ellengőzként is) megjegyezzük, hogy a különböző – ezek szerint magas kamatokból élő – takarékszövetkezetek igazgató és felügyelő bizottságaiban a megye és a városok számos közéleti személyisége, önkormányzati képviselője is tagként nem csekély hasznot húzott...

A közbiztonság emelését célzandó Nagy Sándor városi rendőrkapitány azt indítványozta, hogy a várost irányító testület szüntesse meg a rendőrbiztosi állást, helyette azonban a katonaviselt férfiakból vegyen föl 1 őrmestert havi 26, 1 tizedest havi 24, és 10 rendőrt havonta 20 forintos illetményért. Zord időben szűr jár nekik és posztókalap, szolgálatban nemzeti színű karszalagot és számmal ellátott jelző táblácskát kell viselniük, s gondoskodni kell laktanyai elszállásolásukról is. Árvay István, Háczky Kálmán, Boschán Gyula, Hajik István, valamint Horváth József legott bizottságot alakított a kapitányi előterjesztést fölkaroló javaslat kidolgozására, de addig is 3 szűr beszerzése iránt intézkedett a lelkes testület.

A VILÁGOSSÁGOT GYÚJTÓ BÁDOGOS

Iparos ember is tudott nagylelkű lenni, ha a városáról volt szó. Az október 1-i testületi ülés azért nyilvánított jegyzőkönyvi elismerést Schöberl József bádogosnak, mert az a saját költségén hozatott és fölállított a város piacán egy 4 lámpás kandelábert, és a városnak ajándékozta, vállalva, hogy szerződése lejártáig, vagyis 1890. április 24-ig rendszeresen ingyen meg is gyűjtja.

Az akkori egészségügyi helyzetről nem csak dr. Mangin Károly megyei főorvos jelentéseiből szerezhetünk tudomást – például arról, hogy a perlaki és a lendvai járásban elszaporodott a szembetegség, viszont a megyei nagyobb részén befejeződött a védőoltás himlő ellen -,

hanem Pozsgó Gyula 2 részes nagy cikkéből *Sok a hiba* címmel. Ebben arról ír, hogy bizony-bizony sok szülő a 2 forintos bírság tudatában is eldugja a gyereket a himlő elleni védőoltás elől, mert nem bírja hallgatni csemetéje sírását, amikor az orvos fölvégja a soványka kart. A több napi ápolás viszont elvonja az anyát a munkától.

Az akkori szülési körülményekről árulkodik az a mondat, amely szerint több baba kellene, hogy ne hulljon el annyi apróság. Minthogy 5-10 községnek van 1 bábája, s ez kevés még akkor is, ha vonzó a díjazása: gyerekenként 50 krajcár, hozzá bor, pálinka, búzaliszt és krumpli „*kerül a danaidák hordójába*”. Az fontos, hogy józan legyen a baba, mert a szülésznő mámora miatt kerül sok csecsemő sírba az anyjával együtt! Ráadásul „*ez ideig a nép legszegényebb, következésképp a legképzetlenebb asszonyai közül kerülnek ki a falu bábái*” – írja a szerző, aki idézi a felelőtlen közhangulatot is: „*Egyik megél, a másik meghal. Nem is volna jó, ha mind megmaradna az a sok apróság. Hiszen úgyis annyian vagyunk, hogy ma holnap egymás hátán járnak az emberek, s úgy veszi majd el egyik a másik szájából a betevő falatot.*”

FESTETICS-HAGYATÉK NÉPISKOLÁRA!

Akik föllapozták az augusztus 7-i Zalamegyét, bizonyára főhajtva olvasták, hogy Festetics Tassiló lovassági tábornok Keszthelyen végrendeletileg 40.000 forintot hagyományozott új népiskola fölállítására az alapítvány 5 százalékos kamataival együtt!

Egy bizonyos özvegy Hidegh Józsefné viszont indító villámgépet adományozott az 1 éve működő zalaegerszegi kórháznak.

A pénz vásárlóértékéről ad képet, hogy a marhahús kilója Andrásidán 24, Zala-Egerszegen 40 krajcár volt. Ennek hírére a városi mészárosok sietve leszállították 32-re az árat, engedve a 40-ből, sőt, a temető utcai mészárosnál ugyancsak 24-ért vihették a rostélyost. A keddi heti vásár egyik sátrában még ennél is kevesebbe, 20 krajcárba került a húslevesnek való.

„*A 32 krajcáros boltok konganak az ürességtől, a 20-24 krajcárosok állandó ostromnak vannak kitéve, s boldogabb, aki fél-1 órai várakozás után húst kaphat.*” – olvasható a helyzetrajz az újság augusztus 14-i számában. Az ilyen árak ismeretében tarthatjuk nagyra, hogy a zalaegerszegi iparos ifjúságnak a Rozenkrantz-kertben az önképző- és betegsegélyező pénztár javára megrendezett tekeversenye a 185 forintos bevétellel szemben mindössze 58,66 forintos kiadással zárult, mert sokan a belépőn felül is fizettek.

Miközben Zala-Egerszegen értekezettek a vasútról, a miniszter Ormódy Vilmos, Neubaum Elek és Colbert Károly társvállalkozónak 1 évre kiadta az előmunkálati engedélyt a Boba–Jánosháza állomásról, Jánosháza–Gógán-

fa–Sümegeh községen át Tapolczáig, s Gógánfánál elágazóan Túrje–Zalabér–Szeptek érintésével Zala-Szentivánig vezető helyi érdekű vasútvonalra. Tessék csak megnézni a mai vonalat!

Viszont „*édes örömmel*” volt észlelhető a haladás a városi közoktatásban. Ugyanis a szeptember 18-i híradáshoz képest 14 évvel korábban mindössze 1 elemi iskola működött a nagyközségben. A város büszkén sorolhatta, amilye volt az elemin kívül: 2 osztályos felső leányiskola, 6 osztályos polgári iskola, 3 osztályú középkereskedelmi iskola műasztalos tanműhellyel. Még francia nyelv oktatása is folyt! A polgári leányiskolában a hittanon kívül heti 96 órában egyéb tudnivalókat is kaptak a kisasszonyok: 4 tanító éneket, tornát és kézimunkát is oktattak. Jó hír volt, hogy a továbbfejlesztéshez, ha kellően megindokolják, 1 tanerő fizetését az állam pénztárából a miniszter „*kiutalni kegyes lesz*”.

Érdemes volt Pestre zötyögnie az egerszegi küldöttségnek a hitelért, mert sikerült nyélbe ütni a regálé jog megvásárlását. Ugyanis a szeptember 25-i lapszám 3. oldalán arról adott hírt, hogy 12.200 forintot fizetett a város „*a püspök őméltóságának*” a kocsmáztatás és vásárjogért, amely szeptember 26-án kerül a város birtokába.

Annak a városnak a birtokába, amelynek rendőrkapitánya Nagy Sándor megtiltotta, hogy reggel 9 órától csoportosuljanak a munkanélküliek, mert „*főként a napszámos és fuvaros osztályhoz tartozó egyének a város különböző helyein nagyobb csoportokat képezve egész napot is munka nélkül töltenek és nem csak a szabad közlekedést gátolják, hanem illemet és szemérmert sértő beszédekkel és viselkedésükkel közmegebotrányozást okoznak. A rendelet ellen vétők szigorúan meg fognak büntettetni.*”

Bizony, ilyen az élet. A megye képviselőjében a főispán nemrég még a király előtt hódolt, most pedig az október 2-án a Deák Ferenc emlékezetére írott cikkében így fogalmaz a lap:

„*A megpróbáltatás nagy és keserű napjában, midőn ólomsúlyként nehezült ránk az önkény zsarnok járma, s idegen volt saját otthonában a magyar...*” Nos, ez a zsarnok, akinek a járma ránk nehezült, szeptember 29-én délután 3 órakor jelen volt, amikor leleplezték Pesten a megye nagy szülöttének, Deák Ferencnek szobrát. Ebből az alkalomból egyébként részletes történetet közöl a Zalamegye a Deák-szobor létrejöttéről, a 48.000 forint összegyűléséről.

Az október 17-i testületi ülés döntött úgy, hogy a Fehérképi utcából új utat kell nyitni a Temető utcába. Ennek „*kihásítása*” tárgyában meg is született a kellő határozat. Talán a ma a Kossuth Lajos utcából a Csány-szobor mellett jobbra, a keleti oldalon elágazó utca őrzi ennek a döntésnek a nyomát.

Büszke hír szolt arról, hogy bár 50 éves a magyar kisdudóvás, a zalaegerszegi 40 éves múltra tekinthet vissza: 1843-ban, a kaszinóban határozták el és 1847. szeptember 1-jén megnyitották a ma

is óvodaként szolgáló épület ajtaját. Az emlékünepséget 1887. november 20-án rendezték meg.

Hogyan is halljuk a szólásmondást? Suba a subához, guba a gubához.

Ez arról juthat eszünkbe, hogy amikor az andráshidai Novák Mihály tanító Salomvárott *Hogyan kezeltessenek a népiskolákban az írásbeli dolgozatok?* címmel tartott november 29-én előadást tanító társai előtt, akiknek többsége egyúttal hitoktató is volt, nos a bemutató oktatás végén a helyi plébános ebéden látta vendégül... nos, nem az előadót, hanem reverendás társait. A tanítók Baumgartner János helyi tanítóhoz mentek, „*akinek művelt, széplelkű neje az ő kedveskedésével, szeretetének melegével kellemsé és felejtethetlenné tette a napot igaz, magyaros ételekkel*”. A tudósítás szerzője – aki a papi ebédről nem, csak a tanítói asztal körülségről számolt be -, így fejezte be sorait: „*Balaton esperes úr beudgta a szánkat 50 cuba szivarral, ezért nem hangzott el pohárköszöntő.*” Amúgy pedig Novák Mihályt újra megválasztotta a tankör jegyzőjének a tanítók közössége, amelynek elnöke volt a Söjtörön immár fél évszázada tanító Kovács Sándor. Egyébként pedig Boschán Gyula Zalaegerszegben karácsonyra valódi Havanna szivarokat kínált.

A november háborzongató eseménye volt a rögtönítélő bírósági tárgyalás Zalaegerszegen, amelyről egész oldalon számolt be a *Zalamegye* november 20-án, a következő száma pedig egy egész oldalon közölte Boschán Gyula ügyvédi beszédét. Nos, ezek a számok alighanem a mai joghallgatók csemegéjéül szolgálhatnának, mert érdekes képet állítanak elénk az akkori ítélkezési gyakorlatról, s az ügyvédi jogfölfogásról, s picit a ravaszkodásról is.

Az történt – és ezt a vádlott szó szerint el is ismerte -, hogy a gősfai, 29 éves, 2 gyermekes, feleségétől elvált Felső, gúnynevén B. József fahusáanggal hátulról leütötte az öt korábban gazdagon vendégül látó Bors Józsefet a szombathelyi püspök uradalmához tartozó kaszaházi majornál, s elrabolta a korcsmasátorostól dohányvásárlásra kapott 5 forintját, aztán magára hagyta az eszméletlen barátot. Sőt: „*a pózvai, majd az egerszegi erdőn át Kis-Pálinak a Marton-hegy alatt Boldogfára mentem a kocsmába. Ott először egymagam ettem, s mulattam, később pedig oda jött Csép Pista és még többen.*”

Másnap aztán elkapták, a városi kapitány kezére adták, aki az akkor frissen érvénybe lépett belügyminiszteri rendelet értelmében megalakult rögtönítélő bíróság elé állította. A kirendelt Boschán Gyula ügyvéd hiába várta a király kegyelmi sürgönyét „*1/2 3-kor megszólalt tompán a fogház harangja. Az elítélt a pap és a várnagy karjain lassú léptekkel haladt a vesztőhelyre, ahol Kozárek hóhér a pribékjeivel készen várta... és 12 perc alatt végzett a bűnössel.*” – írta az újság

Színházi nyelven szólva akár slusszpoénként is fölfoghatnánk, hogy november 24-én megkezdődött a város gyarapodása egyesületek révén, amely még az 1960-as években is tartott. Elsőként Ola község csatolása

a megyeszékhelyhez, amely így lakosságában, ha sokkal nem is, de gyarapodott.

Bajvívás után

Ez a csörte azonban ennél több kifejtést érdemel. Az 1881-es összeszámlálás szerint Ola kisközség 518 lakosa 47 házban élt. Viszont szinte valamennyi házban italt mértek vagy hivatalosan, az ősi kocsmáltatási jog szerint vagy zugban (az 1970-es években ezt bögrecsárdának nevezték). Még az 1884. február 4-i zalaegerszegi nagyközségi képviselő testületi ülésen hangzott el - olvasható a Zalamegye 1884. február 10-i számában -, hogy ha egyszer már annyira *összűtt* épült vele Ola, lehetne akár része is a megyeszékhelynek. Amikor aztán 1885-86-ban éppen a két település határán (a mai ferences, köznapi nevén olai templommal szemben) fölépült a huszárlaktanya, újra, s a korábbinál erősebb hangon rögzítette ezt az igényt, s utána még többször is a zalaegerszegi városi közgyűlési jegyzőkönyv. Ennek ugródeszkája volt az 1886. évi XXII. törvény cikk 162. §-a, amely szerint „*az összeépített községek közigazgatási érdekei által követelt egyesítés*” pontosan ráillett az akkori állapotokra.

Az 1887. március 26-i képviselő testületi ülésen elhangzottak ezt még kiegészítették:

„Közrendészet, köz- és vagyonbiztonság és erkölcsiség tekintetéből is elkerülhetetlen szükséges Ola kisközségnek Zala-Egerszeggel leendő csatolása annál inkább, mert nyilvánvaló, hogy Ola kis-községnek zugkorcsmái gyűlhelye mindazon elzüllött egyéneknek, hely nélküli cselédeknek, s kétes jellemű munkanélkülieknek, akik a város vagyonbiztonságát, közrendészetét és erkölcsi-ségét erősen veszélyeztetik...”

Ilyenkor hasznos, ha a kétségtelenül valós tartalmú jelszavakon túl a valós érdekekből fakadó indokokat kaparjuk elő. Ez pedig egyszerűen: a pénz, a bevétel. A város hatalmas hitel fölvételével volt kénytelen megvásárolni földesurától, a szombathelyi püspöktől a kocsmáltatás és a regálé – jogát, amely viszont Ola évszázadok óta természetes joga volt. Ugyanis nem csupán bort, meg pálinkát mértek a közel félszáz portán, hanem a kisközségben bonyolódott le évtizedek óta az épületfa-vásár is. Ez a kettő volt az ott lakók fő megélhetése, amelyet többszöröseire emelt a huszárlaktanya sok

szomjas katonája, éhes lova. Ola éppen ennek elvesztése miatt szállt szembe a városi törekvésekkel mindenütt, ahol csak lehetett: a megyénél (amelynek szoros összefonódása volt a városi érdekekkel...), majd a belügyminisztériumnál is. Már maga az elnevezés – Ola külváros – is ellenkezést váltott ki az ott lakókból. Mert többszöri egyeztető együttes testületi ülés után is csak a magas minisztérium 1887. július 5-én kelt határozata döntött az egyesülés mellett.

Érdekes, hogy eleinte Ola és Kaszaháza együttesen szerepelt a bekebelezési étlapon, később csak a nyugati települést tálalták föl.

Tiltakozások jöttek-mentek ide-oda, végül megérkezett a városba a megföllebbezhetetlen miniszteri döntés 1887. november 24-i hatállyal: Ola külváros Zala-Egerszeg része, igaz, az olaiak által kikötött föltételekkel. Például, nem viselik a regálé-jog megvásárlásához fölvett hitelek törlesztésének terhét. Igaz, a kocsmáltatásból és vásárlatásból származó bevételből sem részesednek – és ezt évek múltán bizony a veszteség rovatba írhatták. Valamiért annak a jelentőségét sem ismerték föl a jó olai atyfiak, legalábbis erre utalás nem lelhető semmiféle iratban, hogy az egy(b)esüléssel 5 képviselőjük révén beleszólhattak a megyeszékhely közéletének, fejlődésének alakulásába. Ugyanis a városi képviselő testület tagja lett megválasztás által Ogrizeg Mátyás volt községbíró, Rozenkrantz József vendéglős, Czechmeister Ferenc mint póttag, valamint vagyona után virilisként Berger Heinrich és Österreicher Márk.

Csak a pillanatnyi veszteségek töltötték ki a gondolataikat: a vendégek etetése-itatása, a lovak zaboltatása, a fapiac elmaradásával „összűtt”. Persze, akinek a napi betevőről kell gondoskodnia, s az éppen a kimért pálinkából és borból, meg a szállásadásból származik, aligha gondolkozik évtizedes távlatokban, hogy majd milyen jó dolguk lesz tíz-húsz év múlva...

Dolinay Gyula ke-sergése viszont az akkori közműveltségi állapotról közöl velünk elgondolkoz-tató tudnivalót: „*Pálinkás bolt minden falu minden utcáján, könyvesbolt vármegyénkint 1 ha akad. Hány gazdag polgár van, aki irodalomra egyetlen krajczárt sem adna...*”

Ma azért jobb a helyzet Zala megye, a legdemokratikusabb város, a nemzet sportvárosa és a családbarát város címmel kitüntetett székhelyén, hiszen létezik 5 könyvesbolt, az iskolákat is beszámitva legalább 20 könyvtár és

– közel fél ezer kocsmá (szébb szóval: étterem, presszó, italbolt, büfé, egyebek).

Nehogy már kellő fölszereltség nélkül maradjon a szilveszterezni készülő közönség, Sirisaka Andor előfizetőket gyűjtött legújabb művére, az *Anyósok könyvére*, amely nem kevesebb, mint 200 anyós-viccel, s ugyanannyi gúnyrajzzal várta olvasóit 300 „szellemszokrán” és „tucatnyi anyós-beszélyke-félén” és egyéb elmésségen kívül, legalább 8-10 ívnyi terjedelemben.

***

Így telt el Zala-Egerszeg városi létének második esztendeje. A világ első, ma is népszerű műnyelvének, dr. Lazar Zamenhof lengyel orvos találmányának, az eszperantónak a születési éve, amelyet a földkerekségen ma

már legalább 20 millióan beszélnek. Csak érdekességként: Petőfi János vitézét az orvos dr. Kalocsay Kálmán eszperantó fordításából ültették át kínaira...

Minthogy 9 évi működés után 1879-ben megszűnt a városi torna-egylet, Paukovich György tornatanár ennek föltámasztására hívta egybe a város testület-lelküket egyaránt pallérozni akaró „férfiit”, december 3-án délután 5 órára polgári iskola rajztermébe.

Egy-egy kokslépéssel megint közelebb került a város közönsége a polgárosodáshoz, a valódi várossá váláshoz az egyre inkább kőzúzalekos – azaz makadámos – utakon.

Forrás: a Zalamegye című hetilap 1887. évfolyama, Zala-Egerszeg rendezett tanácsú város képviselő testületi üléseinek jegyzőkönyvei, 1887.

A Kossuth Lajos utca Dél felől nézve

Régi zalaegerszegi képeslapok
(Mészáros T. László gyűjteményéből)

A Törvényház épülete a templomtoronyból fényképezve

Vass Pál

Leventetörténet

(Részletek a naplóból)

Vass Pál 1927. december 10-én született Szentgyörgyvölgyön, a jegyző apa és tanítónő édesanya második gyermekeként. Egy éves korában költözött a család az akkor még Zala megyéhez tartozó Köveskálra. Az élmény gazdag gyermekkor szép korszaka 1944. december 10-én megszakadt. Az oroszok elől Szombathelyre menekülésük közben édesanyja halálos balesetet szenvedett. Az imádott szülő temetésén azonban már nem lehetett jelen, mert bátyjával együtt Tapolcára kellett bevonulnia, ahonnan 1944. december 31-én 1200 társával együtt Németországba vitték. Gyermekként ment el és felnőttként tért haza 1946. szeptember 30-án. A magyar szakos tanár életrajzi írásának a hadifogság izgalmas és megható történeteit leíró fejezeteiből készült a válogatás.

Hitler vezér halálhíre – Panzerfaust robbanással

Kétszer kerültünk bevetésre, előbb Kielben, egy égő hajót oltottunk, közben magyar konzervekből, francia kenyérből és dán húsból bespájzoltunk. Ebben nagy szerepe volt a kamásliknak, mert azokat jó szorosra húzva a nadrágszárban, hordtuk ki a kocsiba a szajrét. Pár nap múlva meg Kryseby falucskába vezényeltek, ahol egy szalmatetős ház gyulladt ki a kéményből kipattanó szikrától. Április 30-án már vöröskeresztek festettek a laktanya valamennyi épületének a tetejére, özönlöttek a sebesülteket menekítő autók. Borzalmas volt a rengeteg csonkolt, önmagát ellátni nem képes, emberi roncs látványa. Számtalan kéz és láb nélküli, beszélő törzs, irtózatossá lelkialapotban kínlódott, környezetében gyűlölettel nézte mozgásra képes társait.

Május elsején sorakozó, ahol felolvassák a hírt, mely szerint Hitler Berlin védelmében elesett, s a hatalmat Dönitz vezértengernagyra ruházta át. Néma csend. A betegellátókon kívül csak mi és a többi jugendes maradtunk a laktanyában. Munka van bőven, a lőszert, puskákat, faustokat (páncéllöklöket) a tengerpartra hordjuk, onnan csónakokon beljebb evezve a vízbe eresztjük, hogy ne juthassanak az ellenség kezére. Sziszifuszi munka ez, mert amit ma behordtunk, holnapra partra sodorta a dagály. Három nap után szörnyű baleset történt, mert egy faustot nem szabadítottak meg a gyúszegtől, s az a kocsira dobva felrobbant, a többivel együtt. A lóból, kocsiból és a körötte sürgölődő horvátokból csak cafatok maradtak. Belek lógtak a fák tetején. Ez véget vetett a munkának. Bevonultunk a laktanyába, ahol a ránk osztott penzumokat elvégeztük. Őrséget már nem adtunk.

Úgy hatodika táján, reggel az ágyból kiszállva indultunk az őrség épületébe, amikor közelebb érve láttuk, hogy furcsa, eddig még nem látott egyenruhában, nyakában géppisztollyal, egy katona állt ott. Közeledve hozzá megfordult, s onott pofával intette a parancsát: menjünk a fenébe, Hitler kaputt. Az eltérő sisakot látván jöttünk rá, hogy nem német, hanem angol. Ez az őrmester egyedül, egy szál géppisztollyal, fogságba ejtette az egész, fegyverekkel, légvédelmi ütegekkel is felszerelt alvó laktanyát. Bátorsága okát kutatva vettük észre, hogy a kapuval szemben egy tank áll, csöve ránk irányul, az országúton meg hosszú sorban csörögnek társai Észak felé. Visszafordultunk hát, s a laktanya ablakaiból néztük tovább a díszszemlét.

Angolszász fogságban – német földön

A laktanyákból a német katonák eltűntek, az üres épületek kórházzá alakultak át, így fogadták a háború befejezése után egyre özönlő, eddig máshol tartott súlyos sebesülteket, akik közül sokan csupán torzóként, csak törzsükben maradtak meg. Megrázó látvány volt, rádöbbentett mindnyájunkat arra, hogy mitől mentett meg minket Lenz hadnagy úr. A lakosság kezdeti félelme lassan oldódott a megszállókkal szemben.

A katonai rendőrök tekintélye nagy. Ők nem babaruháznak. A fehér sisakos MP-sek kemények. A kis jeepekkel brillírozva száguldanak a helyszínre. Nekünk május huszadikán kell a laktanyánkat elhagynunk. Reggeli után sorakozó, magát Lenzt is meglepi, hogy a kétszakasznyi magyar teljes és egységes felszerelésben jelenik meg, puskásan. A parancs úgy szólt, hogy az erdőt nem hagyhatjuk el, csak kísérettel. A parancsnál erősebb volt azonban a korgó gyomor. Pünkösöd napjára már csupán a fák kérge nem került sorra, egyébként mindent, ami emészthető volt, letaroltunk. A fejadagok felére csökkentek, mert az addig a tanyákon megbúvókat is a táborokba kényszerítették. Kínunkban összeszedtük a csigákat. Amikor egy-egy lavórral összejött, forró vizet öntöttünk rájuk s azok kihabzottak házaikból, mi meg zsilettel levagdostuk az ehető részeket, nyársra húzva sütöttük s ettük, rágtuk, amíg valami teltséget, meleget nem éreztünk a gyomrunkban. A hangulat rosszra fordult. Nem volt mese, bár nem szándékoztam, a kevés felesleges ruhámat piacra dobtam. Megéreztem, hogy valami változás lesz, hogy valami készül, mert a németek pakolni kezdtek, sorra eltűntek jobbról is, balról is. Június 20-a körül mi is szedtük a sátorfánkat, s szakaszonként bújtunk elő a fák és bokrok árnyékából, megszedülve a nagy melegtől. Mint a darazsak, úgy törtek ránk az angol katonák, puskatussal százas csoportokba tuszkoltak, vertek bennünket, az egyes csoportok közé egy-egy páncélozott terepjáró állt be, előre és hátra irányzott géppuskákkal, oldalt meg kétszer három katona kézben tartott puskával kísért bennünket. Nekem mindjárt bemutatkozott az angol hadsereg. A szélső sorba kerültem. Az elindulás után mindenkinek nyakba tett kezekkel kellett mennie, ha elhagyta a helyét valaki, azonnal felzárkóztatták, azaz helyére lökték a puskacsővel. Nagy port vertünk, orrunk, szánk megtelt, s egy nagyot tüsszentve, elfeledkeztem a parancsról, a zsebkendőmért nyúltam volna a zsebembe, de már a félúton hátam közepébe vágott a puska, kétszer egymás után. Kellett 200 méter, mire átcsleztem magam a túloldalra, s letörölhettem lógó taknyomat.

Eckernförde nyugati szélén, egy belső öböl partján levő középiskola termeiben szállásoltak el bennünket. A padok a termék végében tornyosodtak. Az egyik szertárban hegedűre leltünk, meglepődve olvastuk belül a hátlapján az írást: *STRADIVARIUS*: Egy vagyon került a kezünkbe! Fercsákat csak úgy tudtam rábeszélni, hogy fogadja el, ha a továbbiakban részt vállalom az új szerzemény cipelésében.

Fogságban a gyalogos közlekedésnek is kialakult szokásai voltak. Egyesek szerint a belső sor azért volt jó, mert az elhaladó autókról ledobott enni-, inni- és szívni-valók jobban elérhetőek. Ezzel szemben én az utolsó sor külső szélén szerettem menni, mert a korábban velünk egy irányba haladó autókból a csikkek s egyéb zacskók, maradékok az út szélén landoltak, s hátul sokkal könnyebb volt az árok felé lenyúlni a látókörbe kerülő kincsekért. Ha angol katonák haladtak el mellettünk, üres vagy annak látszó dobozait kidobták. Egy nap alatt sikerült akár két teli zsebbel összegyűjtenem csikket, vegyesen a dobozban felejtett cigivel. Így jutottam hozzá egy echte (valódi) német, sodróval ellátott tárcához, amit esténként bérbe adhattam, vagy saját gyűjtésem újrászórására használhattam fel.

Schülpersyl az egyelőre végleges helyünk, átadás-átvétel, búcsú Lenztől, mindkét részről elkent könnyek, köszönet, a hála könnyei ezek. Nehéz az elválás.

Kegyetlen magyar parancsnokság alatt - a fogságban is

Magyarokhoz, a kaposvári 15-ös tüzerekhez kerülünk, Major százados keze alá, akit „hatalmas” termete miatt, mélynövésű lévén, azonnal szúnyog csődörnek nevezünk el. Azt hiszik, hogy velünk pattoghatnak, erre mi, a kikötött katonák láttán megrökönyödve, követeljük Lenzt vissza, mert nem magyar katonák vagyunk, megtagadunk minden közösséget velük. A magyar tüzereket még mindig jutasi módszerekkel tartották rettegésben, a kikötések napirenden voltak, hátra kötött kezekkel, kötéllal felhúzva lógtak órák hosszat úgy, hogy a lábuk hegye érte csupán a homokot; ha netán elájultak, akkor életre locsolták őket, aztán lóghattak tovább kedvükre. Vesszőfutás is volt, a vétkesnek társai sorfala között kellett végigfutnia, s közben összecsatolt derékszíjjal, két oldalról, ütötték-verték. Minket is ilyennel fenyegetett Major százados, de nem ment semmire, mert amint rászállt valakire, az egy mögött ott állt 99 másik is, hátratett kézzel, s hogy abban mi volt, nem tudhatta soha. Parancsait nem hajtottuk végre, elfutott az angolhoz, az meg jött a tolmáccsal, mi meg elmondtuk, hogy nem vagyunk katonák, csupán elhurcoltak.

Élelmezésünk, ügyes parancsnokunknak köszönhetően, jó és többnyire elég is a többiekéhez képest. Anton Lenz mellé méltán került történetünkbe dr. Wojnárovits Elek, a későbbi világhírű biológus neve, akinek semmivel sem volt

kisebb érdeme sok-sok levente megmentésében. Mindketten tanárok voltak, a régi értelemben vett nevelői az ifjúságnak. „Gyerekeim”, így hívott minket, az idősebbeket meg a „falu bikái” névvel illette, a megszólításokban ott rejtőzött a szemérmes szeretet, amit nem volt ildomos megsérteni. Ha látta a társaságot belülről leereszteni, azonnal énekkart szervezett, a falunak előadtuk a betanult népdalainkat, az 1-2 cigány hegedült, a volt diákok verseket mondtak el magyarul, németül. Én például az *Erlkönig* és a *Rózsa a pusztán* című, a középiskolában kötelezőként tanult versekkel szerepeltem. A bizonyítási vágya, a „megmutatom virtusa” mindenkit megcsapott, s kötelezőnek tartottuk a jó szereplést. Ő meg vezényelt, közben-közben mesélgetett németül, mi meg boldogok voltunk, újból reményt-keltőnek látszott a jövő.

Egészen addig, mígnem 1945. augusztus 27-én, ismét vagonba kerültünk, a wesselbureni állomáson, délelőtt 11 órakor. Már nincsenek meg az eredeti közösségek, igen vegyes társaság lettünk, még felvidékiek is felbukkantak közöttünk. Az utazás alatt egy-egy nagyobb állomás után megrövidült a 25 vagonos szerelvény. A megszokott öntözőcsatornák elmaradoztak, jelezve, hogy Hamburg, a legnagyobb és legjelentősebb német kikötő következik. Borzalmas volt a látvány. Az Elba tele volt oldalára dőlt hajókkal, partján végig a földszintig lekaszált utcák, a romladékból hatalmas „vakondtúrások”, romokból készült odúk emelkedtek, oldalukon kidugott kályhacsövek; a macskakövesnek tűnő, már megtisztított utakon a villamosokon, kocsikon, autókön a városból maradt törmelékekkel az emberek hangyáként szorgoskodtak. Nem álltunk meg, lassan cammogtunk, szinte lépésben ment a vonat a folyó mellett. Toprongyos ruháinkban, ráncosan, szőrösen, egykedvűn mozogtak az emberek, mert éltek, s továbbra is élni akartak. Érdekes volt látni, ahogy a jeepen száguldó katona és a porba sújtott vesztes találkozott, feszülten egymásra nézett. Vajon mit gondolhattak? Én megint megállapíthattam, hogy szerencsénk volt.

A kicsinyke kis állomáson szerelvényünket körben kietlen pusztaság fogadta, minket meg az újabb ismeretlen. A búsulásra azonban nem volt idő. A megszokott keménységgel érkezett a parancs: Absteigen!, Angetreten!, mars, mars!(kiszállás, sorakozó, szaporán, szaporán!) Elkezdődött az örök játéka: a létszám ellenőrzése. Többen számolták, mégsem egyezett, mert a fogoly mindig mozog, helyet cserél. A siker attól függ, hogy ki unja meg előbb. Még nem tudtuk, hogy mi, s kik várnak ránk. Az biztosnak tűnt, hogy az egyre közeledő nyírfák mögött nem cserkész tábor van. Egy éles kanyar után már tiszta lett a kép.

Hatalmas táborkapu előtt álltunk. Előttünk skót katonák, bal kezükön felénk ugrándozó farkaskutyák csaholtak, jobbjukat a nyitott pisztolytáskán tartották. Ijesztő kép, ránk tör a félelem, még a kutyára sem merünk visszavicso-rogni. Kemény tekintetek figyelnek. Kétoldalt a katonák, mögöttük civilek álltak, hamarosan kiderítették rólunk, hogy magyarok vagyunk. Örültünk a magyar szónak, de ez az érzés hamarosan lelohadt, mert a gyűlölet hangja jött felénk, köpdöstek, fenyegettek, dobáltak minket. A táborból szabadult magyar zsidók a ránk adott német egyenruhával azonosítottak, s egyből fasisztának neveztek bennünket. Némán álltunk, tűrnünk kellett. A szégyen ott égett az arcokon egy ideig, a kapun belül is. Délután kettő lehetett. Programot nem kellett szervezni, mert egy új hely minimum másfélnapos szekatúrával jár. Az első a fertőtlenítés, orvosi ellenőrzés, katonai „diszkrécióval”. A túloldalon ott állt az orvos, akinek 5 segédje adogatta a fecskendőket, az orvos meg automatikusan bökte be a tifusz elleni védőoltást. Szerencsénk volt az orvos magasságával azonos termetűeknek, mert ők a bal mellbimbójuk alá kapták, a többiek az orvos kézmagasságában számíthattak a döfésre. Sorozatlövő orvosunk fél óra alatt kétszáz emberrel „végzett”.

Néma barakká váltunk. Álmodtunk-e, nem tudom, csak arra emlékszem, hogy reggel nyögdcélselő társaságként ébredtünk, az oltás helye fáj erősen, ráadásul irtózatosan éhesek voltunk. Akkor döbbszünk rá, hogy a tegnapi adag-jainkat a kutya ehette meg, új gazdáink megfélekeztek rólunk. A tartalékom már rég elfogyott, de pénz még mindig akadt. Ki tudja már, hogy honnan, de volt. Bármennyire is hihetetlen, ezekben a táborokban mindent árultak, s ebbe a vérkeringésbe őrjöink is bekapcsolódtak. A táborba érés és a távozás előtt egyaránt rovincsolást tartottak, s akárhogy is néztük, a mi skótjaink éppúgy haraptak az órákra, gyűrűkre, csillogó dolgokra, késekre, cigarettatárcákra, s mindenre, ami otthon majd ajándékként szolgálhat. Az örök lelkülete eltérő volt. A született skót következetesen szigorú, a közéjük sorozott lengyelek nem az annyit hangoztatott lengyel-magyar barátság jegyében viselkedtek. Ha a kedvük úgy hozta, a barakkok ablakain át vadásztak a villanykörtékre, kint a sötétben meg mindenre, ami mozgott a kerítés mellett, kívül és belül. Gondolom, ez a viselkedés hozzátartozott a szoktatáshoz, mert két hét után megszűnt, illetve a szigorúság jelentősen enyhült. Őreink nem félték tőlünk, csak tartottak a meglepetésektől. Állandósultak, nappal és éjjel egyaránt, a szökést jelző riadók. Ilyenkor életbe lépett a barakk-zárlat, saját érdekünkben is, nehogy egy kóbor golyóval találkozzon az ember. Az üzlet után járni kellett, én szag után mentem, s napokon át a kutyákat ápoló ór körül ténferegtem, és folyt a nyálam. Mi 6 dkg húst kaptunk egy napra, a kutyák fejenként egy kilót. Végül az egyik ór antennái vették sóvárgásom jeleit, kihívott magához az etetéshez. Bemutatott a kutyájának, az meg sűrű csóválásokkal üdvözölt. Jött a fültő és az áll alatti rész enyhe kaparása, az ember és a kutya barátságának nemzetközi módszere, s máris a kezemből evett. Még negyedig volt a doboz, nothán elfordult, s várta edényébe a friss vizet. Míg tele itta magát, én, hogy ki ne kapjon szegény kutyus, a maradékot kenyér nélkül eltüntettem: 1946-ot írtak akkor!

Hajnali négykor óriási ordítózás verte fel a barakkot. Ébresztő, mert hatkor elhagyjuk a tábor, nem vonattal, mert csak 60-80 km-re van, hanem gépkocsival megyünk. Néma csend. Legelőször voltam kész. Összesen egy kenyér-

zsák, s ami rajtam volt: ennyi az összes vagyonom, a zsírt más hozta részben. Így volt, aki szuszogva mászott fel az autóra, én meg könnyedén felugrottam arra, amelyikre bátyámék másztak fel. Azt tudtuk, hogy Hamm célirány, a többi már nem volt lényeges, csak jobb lehet, mint itt.

Kórházbéli vidám napok

Karácsony előtt talán két héttel a raktárba vittek dolgozni könnyű munkára. Nálam magasabb kötélgurigát kellett lent behajtani, fent kihajtani a liftből. Kíméletlen tempót diktáltak, mi meg izzadságunkban úszkáltunk, s közben hideg vizet vedeltünk. Másnap már lázasan feküdtem, rázott a hideg, a felcserek azonnal beszállítottak a gyengélkedőre, a Revierbe, ahol megállapították, hogy fieberhalter bronchitiszem (izzadmányos tüdőgyulladásom) van. Injekciókkal, prizniccel nyomták le a lázamat kisebb-nagyobb sikerrel. Csak a negyedik napon tudtam enni, egy kicsit elhagyni az ágyamat. Elesett gyerekként mindenki engem pátyolgatott, etetett, kényeztetett. Amit kívántam, azt hozták, és annyit, amennyit magamba tudtam tömni. A második héten már felkeltettek, sétáltattak. Ennivalóm mindig bőven maradt, azt Gyuriék pártfogolták, de ők sem győzték. Egy magyar gyerek meg civilben borbélyinas volt. Önérzetes pesti, aki minden nap csak úgy fogadta el az ételt, ha naponta megborotválhatott. Azóta mindig eszembe jut, hogy bár ne tette volna, mert a borotválkozást később szívesen kihagytam volna az életemből. Jóska üres órámban odaült az ágyam szélére, történelemről, írókról, zenészekről beszélgetett velem, az ismeretlen szavakat hol ő, hol én szótároztam ki. Egyszer tanított. Aztán a második hét végén csak úgy félvállról megkérdezte, nem lenné-e hajlandó utókezelésre egy közeli hadikórházba elmenni. Hogyne lettem volna kész rá! Karácsony előtt két nappal egy magyar Rába Botond típusú betegszállítóból integettem társaimnak, Hammnak, a táborozásnak végleg. Ezt gondoltam én, a sors azért egy kicsit megkeverte a dolgot. Két óra alatt Eickelbornba értem. Hatalmas parkban 7-8 nagy épület, valamikori idegkezelő intézet, melynek betegeit Hitler kiirtatta, abban a pillanatban meg az ő áldozatos tevékenységének nyomorultjait, betegeit gyógyították ott. Az egész intézetet egy angol őrmester irányította gazdaságilag, de az orvosok felett is ő rendelkezett. Apácák nem voltak, kiéhezett nővérek igen. Kacagás, vicc, évődés volt az úr, ki-ki kereste a párját, én meg a legkisebb lévén Bübchen lettem, mindenki pártfogoltja, akinek minden kívánságát teljesítették. Ha kedvem úgy hozta, válogathattam, kimehettem a konyhára, takarodó után fent lehettem, becsöngethettem a nővért. Addig bővültek jogaim, hogy másnaponta már nem egyedül aludtam kétágyas szobámban. Mindig akadt, aki túlórázott, türelmesen tanítgatott. Egyre erősebb lettem, sétálgathattam a kertben, esténként el-elvittek magukhoz a nővérek. Többet voltam ágyon kívül, mint benne, már meccsre is kiengedtek. Mások igyekeztek vissza a táborba, én nem. Szomorúság is ért, Pálffy Sanyi, henyei társam a G-házban meghalt. Csikorgó hidegben temették el papírruhában, furnier koporsóban. A februári hideg, a tél utolsó rohama újból telítgette a kórházat, újra szigorodtak az előírások.

A rigófűtő beteget, gyógyultat egyaránt kicsalt a házak elé, a parkba, aki még nem volt önjáró, azt vagy kivitték tolokocsival, vagy hordágyon a napra, a szigorúan ágyhoz kötöttekre meg kinyitottak minden ablakot, napoztatták őket. Engem hamarosan öröm ért. Váratlanul megérkezett Gyuri, kinek talán egy vagonajtó újját törte. 3 hétig együtt voltunk. Beszámolt a hammi napokról, a szököttekről, én meg bemutattam őt minden nőismerősömnek, de semmi hajlandóság nem volt benne cölibátusa megszegésére, így nappal együtt voltunk, éjjel meg ki-ki a maga ágyában szundikált. Néha nálam evett, mert a mi ételünk táplálóbbs s főleg protekciósabb volt. Szombatonként a kórház zenekara táncos délutánt tartott, esténként meg mozi volt. Megegyeztünk, hogy ameddig lehet, én maradok, s ő sem siet nagyon, vagyis szökni nem fog, s ha még Hammban lesz, oda megyek én is. Ha meg mást mutat az ábra, ki-ki vigyázzon magára. Sűrűn potyadoztak haza a német hadifoglyok, a férjek, a férfiak hiánya szűnőben volt.

Szökés – már haza

A tapolcai járásból négyen voltunk a kórházban, hozzánk csapódott egy magyar katona, aki szabó volt civilben. A fogolyucc, folttal a hátán nem éppen szökésre való volt. A német katonai nadrágon azonban csak gombot kellett cserélni, máris civilé lett. A rákövetkező hajnalban megszöktünk. Három napig tartott az útvonal kilesése, az állomáson a tervezett, elérhető legrövidebb és leggyorsabb út megtalálása. Amint említettem, négyen szöktünk, s kint az állomáson még 16 ember várt, könyörgött, hogy hadd jöjjenek velünk. Mit tehettem? Kecskeméti Lajost kineveztem hátsó, Tóth Lajost a középső biztosítónak, engem meg szó és beszéd nélkül kellett követniük. Ha valakit megszólítanak, annak a némát kellett eljátszania. Mindent megígérték, s többnyire be is tartották a szabályaimat. 1946. július 26-án, a táborba küldésünk előtt két nappal húszan ott álltunk a benninghauseni állomás előtt, kezünkben Lippstadtig szóló egy-egy jeggyel.

Ami biztos, a hazainduló csomag mindenkinél laposabb volt, mint amikor kijöttünk. A kapus már a vonat érkezése előtt érvényesítette jegyeinket, kimehettünk a peronra. Újból megszámoltam társaimat. Húszan voltunk. Füstös mozdony jött a kocsik elején, mögötte az itthonról ismert hosszú Pulmann-kocsikkal. Ahogy azt már megszoktuk a háborút követő időkben, mint a szőlőfürtök, úgy lógtak a vonat lépcsőin, és szétvetett lábakkal még a tetőkön is ültek emberek. Nem haladtunk gyorsan, mégis olyan érzésem volt, hogy száguldunk. Leültem hát, s a fülemben visszatért vagonzene elbódított, még haza sem értem, máris emlékeztem. Amikor ismét életre keltem, már világosodott kint, bent meg éreztük, hogy nagyobb település közeledhet, mert szembevonatok száguldanak el mellettünk. A megbeszéltekhez hűen jött a jelzés: Dachau. Romos épületek, de tiszta utcák, nyüzsgés fogadott minket. A pályaudvar elé akkor kanyarodott el, csilingelt egy, ha jól emlékszem zöld testű sárga csíkos villamos. Meg kellett érdeklődnöm, hogy a városi menekültügyi hivatal, a magyar, hol található. A posztoló rendőr közölte, hogy a Maria-Theresien-Strassén van, a 2-es villamos végállomásánál. Egy óra elteltével az épület előtt álltunk. Azonnal kijött egy hazánk fia, érkezésünk szándékai, céljai felől érdeklődött, hogy mit akarunk. Elmondtam, hogy volt kórházi kezelték vagyunk, az angol zónából, papírunk senkitől nincs, haza akarunk menni, s a pockingi táborba tartunk, annak hallottuk híret, s a szökésünk óta már mindenünket feléltük, gyógyszerünk is elfogytak, egyszóval körbesírtuk magunkat - segítsenek rajtunk. Megszámolt minket, aztán csak engem hívott magával a biztos, a többieket kinti várásra szólította fel. Bent egy névsort íratott volna velem, de ahhoz ki kellett mennem, az otthoni cím és anyai név miatt. Visszatérve az első kérdése az volt, hogy mink van. Mondám neki, hogy jól nézzen meg, amit rajtam lát, meg a kintieken, azon kívül csak két pusztánk van. Pusztán, hogy haza akarunk menni, a másik meg az, hogy ehhez segítsenek hozzá húszunkat. Jót nevetett, s húsz utalványt kaptunk ennivalóra, 2 napra, húsz öltözet ruha, cipő, s fejenként 20 márka kíséretében. A legfontosabb viszont a 20 fő részére kiállított menetlevél, s személyi igazolás arról, hogy magyar menekültek vagyunk. Másnap a 11 körül induló vonattal gyorsan elhagytuk Münchent, s 5 órakor már a lágérben voltunk.

Táborszínház Fedák Sárival a hazautazás előtt

Barátságatlan fogadtatás, rideg, lezüllött barakkok, s igen vegyes, szinte ellenséges táborlakókkal találkoztunk. A foglyokat nyugodtan négy részre lehetett osztani. Az első az itt rekedt, a felelősség elől menekülő nyilasok, tiszték és családjaik, nagyrészt kivándorlásra készülve. A másik a koncentrációs táborokból szabadult zsidók, akik szintén kivándorlásra vagy hazatérésre vártak. A harmadik társaság, a félelmükben menekültek, horthysta tisztségviselők, kiseberek, akik majd a beálló csend után haza akarnak térni, valamint az ismét elszakított területek menekültjei, köztük rengeteg erdélyi és felvidéki magyar. A negyedik csoport a kihurcolt leventék, a városi proletárok és végül a stricik, zsebesek, világvándorok, akiknek itt még állt a világ.

Az amerikai zónába kerültünk, ahol komolyan vették a fogoly - nem fogoly dolgot, csak egyszer figyelmeztettek, aztán odavágtak. Már említettem, hogy minden tábornak megvolt a maga piaca, s azt általában az erőszakosok uralták. Nos, képzeljék el azt a tábor, ahol a nyilas, az SS, a pesti zsebes s a bosszúért lihegő zsidó békében élhetett volna egymás mellett. Itt a tábor közepén volt egy tér, neve pesti mintára Teleki tér volt, a tábor társadalmi életének központja. Minden nap 11 órakor a barakk ablakában vártuk az előadást. A kezdést kiabálás jelezte, dübörgő jeepekkel érkező fehér sisakos amik körbeállták a piacot, s olyan 80 centis virítóan fehér gumibotokkal ütlegelték, szinte válogatva az ismert klienseiket, akik a kimért adagjuk után mindent elszórva igyekeztek a körön kívülre kerülni. A sofőr vezetett, a többi az oldalakon kihajolva osztogatta a bémálás szentségét. Ezek után jöttünk elő mi, a teret futtában átnéztük, elszórtan pénzt, fegyvert, gyűrűt, láncokat találtunk, aztán sürgősen felszívódtunk, mert szállingóztak vissza a vesztesek. Mint a vércse, lecsapott újból a jeep, rajzolt egy kört a farával, jobbra-balra simogatott egyet, aztán megnyugodott mindenki, s mi, a gombázók, salakra tűzött szemmel újból keringtünk, kutattunk az elszórt szemétkben.

A kint rekedt színészek, élükön Fedák Sárival, előadást tartottak. Énekeltek, táncoltak, irredenta dalaikkal könynyeket csaltak elő a szemekből, szavaltak. Nekem gyermekkoromat lopták vissza oda a táborba, mert éppúgy tojásért, kenyérért, cigarettáért, ha volt, természetesen pénzért is, bemehettem, mint régen, a boldogság éveiben tájolókhöz.

Szélvédett helyünk volt annak a vágánynak a túloldalán, amelyről szeptember végén, 28-án indultunk haza. Rövid, talán 20 km-es út után egy hídon lassú menetben haladtunk át Passau alatt az Innen, majd megállt a vonat, s a közeli bokrok alja mozogni kezdett, a fűből előjöttek az általam először látott szovjet katonák, de máris a földön voltak kísérőink. Egymás mellett a két győztes: a gimnasztyorkás, olajjal bőven ellátott orosz és a vasalt ruhás amerikai fiatal egymásra nézett, méregette egymást, várta, hogy mit akar a másik. A géppisztolyok kattantak, egy intés, hogy hátrább az agarakkal, a vonat szent, ez a mienk, semmi közöttük hozzá – sugározta az egyik mozdulata, a másik tán legszívesebben egy cigarettáért nyújtotta volna kezét. Az idegesség hamar lelohadt, a papírok rendben találtattak, a szerelvényt megnézni, azokat átkutatni a szovjeteknek nem volt joguk. Aztán a kettős fűtő, mintha a mozdony sóhajtása lenne helyettünk is. Átestünk a tűzkeresztségen. Átestünk a tűzkeresztségen? A magyar határ átlépését átaludtam, éjfélkor,

amikor megébredtem, már Szombathelyen jártunk. Erős volt bennem a kísértés, hogy lelépek, hisz itthon vagyok, de nem tettem, pedig megfogadtam, hogy első utam anya sírjához visz, mégis maradtam. Féltem az ismeretlen, a háborúban megváltozott országtól, a hazámtól.

Vége Köveskál felé – félúton

Kaposvár állomásán már nyüzsgöttek az újdonsült beamterek, a kísérőinkkel tárgyaltak. Többen próbálták megközelíteni a szerelvényt, de az MP egy lépést sem nézett el. Ismét kattantak a géppisztolyok, a tömeg meg hátrált. A vonat elejére, a mozdonyra szálltak fel a magyar rendőrség szedett-vedett ruhákban díszelgő képviselői, egy közülük meg az utolsó fékezőhelyre kapaszkodott, s a vonat kihúzott velünk a Vágóhídra. Nem valami biztató a fogadás helye. Amerikai felügyelet alatt folyt az igazolás, kérdés-felelet játék, melyhez derékig le kellett vetköznünk. A személyi adatainkat leírva, jöttek a keresztkérdések. Mikor, honnan ment ki? Mondtam, hogy én nem mentem ki. Hát akkor miért jött ezzel a vonattal? Mert kivitték. Hogy-hogy kivitték? Mint a zsidókat Auschwitzba – feleltem. Ne szórakozzon velem! Én nem szórakozom, ez így történt. Mogorva nézés. Miért most jött meg? Mert kórházban voltam, onnan szöktem meg. Kaptam egy papírt, hogy nemzetbiztonságilag ellenőrzött, igazolt vagyok, egyet meg aláírtam, hogy nincs kifogásom az igazolással kapcsolatos eljárásokkal szemben. Majd átvettem egy utazási menetjegyet, mely Kaposvár és Köveskál község közötti út ingyenes megtételére 2 napig érvényes. Kaptam még szeretett hazám nagylelkű ajándékaént kárpótlásként 637 napért 500.000 adópengőt, a már bevezetett forint mellett átmenetileg megtartott 50 fillért helyettesítő papírdarabot, mely aznap 10 cigarettát ért. Ezt is alá kellett írnom előbb, aztán nyomták kezembe az említett hálapénzt. Enni, inni nem adatott. A kísérőinktől elkészöntünk, s az első sarok után futásban tettük meg az állomásra vezető utat. El innen, minél előbb! Hármunk végkielégítéséért vettünk 10 cigarettát és egy doboz gyufát, s felültünk a 4 óra körül induló fonyódi vonatra. Az indulásig a vagon két oldalán leskelődve dekkoltuk ki az indulást. Félítettük a megkapott friss szabadságunkat, arra is gondoltunk, hogy csupán viccelnek velünk

A Szent György hegy mögé már lebújt a nap. Ott álltunk hárman: Holczer Laci Tótiból, Lakosi Sanyi Henyéből és én, mindhárman szerencsésüket próbáló, tékozló fiúk, akiktől legszebb éveiket elvették, 1946. szeptember 30-án, hétfőn a hajóállomás előtt. Szorongva gondoltunk a közeli múlt titkaira, s a jövőre. Holczer Lacinak csak 4, nekem 14, Sanyinak 20 km volt hátra ahhoz, hogy a nagy kört, amit végigjártunk, lezárjuk. Nekivágtunk hát, nem a lelkesedés, hanem a bizonytalanság szorongatta szívünket az utolsó kilométereket megtéve. Idegeneknek vélték bennünket, akiket a mindig bizalmatlan falusi emberek azonnal kiszúrnak maguknak. Hamar odaértünk, ahol Tóti felé kanyarodott el az út. Laci invitált hozzájuk, de nem ment a dolog, mindhárman a családdal akartuk tölteni első éjszakánkat. Megöleltük egymást, megígértük a közeli viszontlátást, s csillogó szemmel, fél-jobbra át, toronyiránt, cél: Kereki pusztá! Kiadtam a parancsot, s nótázni kezdtünk, ketten, Rigó, rigó sárgarigó, elénekeltük kétszer is, Lenz hadnagy emlékére, aztán egyre jobban lógott a fejünk, szaporázva raktuk a lábunkat egymás elé. Mindszentkállánál még láttuk a lebukó Napot. Szentbékálla látványa egy pillanatig kísértett, hogy bemenjek, de már láttam a két köveskáli templom tornyát, s azok elhessegették ezeket a gondolatokat. Ahogy közeledtünk, úgy gyorsultak a lépéseink. A falu végéhez már futólépésben értünk. Szomorúan tapasztaltam, hogy nem ismer rám senki, meglepett, hogy csak kevesen fogadták köszönésemet. Idegenként a bizalmatlanság pillantásai estek rám. Ennyire megváltoztam volna, vagy haragszanak rám? Ez keringett a fejemben, amikor a katolikus templomnál elbúcsúztam Sanyitól is, neki még volt egy órája, hogy hazaérjen. Minden jót kívánva vágtam neki az utolsó száz méternek. Erősen sötétedett, csak az utolsó pillanatban vettem észre, hogy a Burger dombon ott áll egy nyitott orosz teherautó, tetején ült az általuk megszokott eleganciával egy katona, akinek szeme sátorlappból készült dzsekimet gusztálta. Nagyon megijedtem. 80 lépésre attól, hogy hazaérjek, most fognak elvinni- hasított belém. A lábam futni akart, az eszem meg azt diktálta, hogy jobb kezemmel intsek egyet, s nyugodt tempóban folytassam az utat, s a következő kapuba beköszönjek, ahol nem állt senki, s mentem tovább, s hazáig a kapuknak sorra köszöntgettem. Befordulva az udvarunkra, meg kellett állnom, hogy reszketésem elmúljon, majd az utolsó lépések következtek. A kiskapunál megálltam, nem felejtettem el, hogy falun, de a városi családi házakban is kutya lehet, s többnyire van is a kerítés mögött, megálltam s egy hangos jó estét kiáltottam a terasz felé. Hamarosan jött a válasz, a kérdés, hogy kit keresek. Vassékat, s nyitottam a kaput, mert megismertem apa hangját. Ahogy közelebb kerültünk egymáshoz, már tudtam, hogy jó helyen járok, engem viszont csak közvetlen közelről ismert meg apám, aki 1946. szeptember 30-án váratlanul kapta vissza mintegy 75 kilósan, kisebbik, illetve középső fiát. A meglepetés, az öröm, a zavaró emlékek és a naponta jelentkező újabb események nem tették örömtelivé a visszatérésemet. Anya halála, az azt követő idők okozta sebek, a vesztes háborút követő rengeteg gond összezavart mindent, szinte mindenkiiben. Sok kérdés és felelet viaskodott mindkét oldalon egymással. Mindegy! Hazaértem. Felnőttem, próbált és katonaviselt lettem, már nem gyerek, de még nem teljesen felnőtt. Berobbantam az otthonhagyottak életébe. Néztük egymást, szóltanul, sokáig.

A lendvai Nemzetközi Művésztelep 33 éve

A Lendvai Nemzetközi Művésztelep 33 évéről a közeljövőben album jelenik meg a Vár Galéria kiadásában. A művésztelep jelentős szerepet játszott abban, hogy a határokkal szabdaltságtól mentes térség képzőművészei a közös munka révén betekintheztek egymás alkotói műhelyébe, és létrehoztaak egy Közép-Európában is számottevő gyűjteményt. Alábbi három írásunk részlet a készülő kötetből.

Gábor Zoltán: Lendvai vár

Bence Lajos

A képzőművészeti tábortól a művésztelepig, avagy a 33 év tanulságai, tapasztalatai

Túlzás nélkül állíthatjuk: Lendva, a történelmi Alsólendva művelődés- és művészettörténetének kimagaslóan fontos fejezetét képezi a XX. század utolsó negyede, mely a különböző művészeti ágak megjelenését, a színskála gyors kibontakozását, s nem utolsósorban az átlagon felüli minőségi felemelkedést is produkálta. Elsőként a sajtó és az irodalom terén indult meg az ébredés a húszas és a harmincas évek traumája után, valamint a második világháború okozta dermedtségből. A genius loci kirobbanó, már-már türelmetlen aktivitását, a tunyaság és a tehetetlenség feletti győzelem reményét Szűnyogh Sándor *Tavaszwárás* című verse szólaltatta meg, amely később, 1972-ben egy versválogatás című is szolgált.

„Kezdjétek előlről,/ az első gyermeklépésektől,/ iszapok-ingoványok vészeit kerüljétek!”

- fektette le az „irányelveket”, hirdette meg a cselekvési programot.

S ténylegesen is előlről kellett kezdeni akkor mindent. A századfordulós nagy fellendülésből ekkorra már alig volt érezhető valami, a sajtótermékekben megjelenő irodalom sem tudott maradandó értékeket felszínre hozni. A nagy szobrászlelő, a millenniumi dicsfény övezte *Hősök tere* és sok más történelmi tárgyú kiváló emlékmű, szobor-együttes megálmodójának, a lendvai Zala Györgynek műveit, lenyűgöző monumentalitásuk ellenére, ideológiai okokból kiiktatták a művészettörténetből.

1970-es évek eleje azonban a határokkal minden oldalról körülvárt kisváros művelődéstörténete szempontjából rendkívüli változásokat hozott.

A 30-as, 40-es évek értelmiségi nemzedéke, elvégezve tanulmányait, erre az időszakra „érik be”, s vállal társadalmi szerepet. Nem győzzük hangsúlyozni: a tehetséges fiatalok megjelenése és a genius loci felvállalása mellett mennyire fontos szerepe volt annak a társadalmi miliőnek, amelyben a művészetek virágzásnak indulhattak. Erről Király Ferenc szobrászművész, a lendvai várgaléria igazgatója, restaurátora, művészeti vezetője, a lendvai művésztelep létrehozója tudna részletekbe menő adatokkal szolgálni. A politikai akarat azonban kevés lett volna, ha nincs meg a társadalmi összefogás. Ma már talán megmosolyogtató jelenségként értékeljük a „művészetek, művészetet a gyárakba” és a hasonló elképzeléseket. Ezekből volt elég, szerte a létező szocializmusokban; sok

helyütt kudarccal végződtek az efféle (naiv) elképzelések, másutt, így például Lendván, siker koronázta a kezdeményezést.

Mert valljuk be őszintén: amikor a már emlegetett Szűnyogh Sándor a *Népújság* 1973. évi augusztusi számában a *Lendva várja a képzőművészeket* című beszámolójában a „képzőművészeti tábort”, „képzőművészeti találkozó” emleget, a muravidéki olvasó nemigen tudta, hogy milyen tevékenységről is van szó. S mi a célja az egésznek.

A közérdekű haszonra történt utalás – a szerző leírja, sikeresek voltak a lendvai vállalatok képviselőivel folytatott megbeszélések -, a cikk szerint azt jelenti: „az itt lévő művészek alkotásaiból minden vállalat megvásárolna egyet”, hogy ezzel a „tábor résztvevőit a jövőben megrendező táborkon való részvételre” buzdítsák.

Nagy előnynek számított az is, hogy az első művésztelepen hat olyan lendvai, vagy innen elszármazott, de akadémiát végzett művész részvételére számíthattak, név szerint Gábor Zoltánra, Király Ferencre és feleségére, Suzanne Király-Moss-ra, Gálics Istvánra, Huzjan Zdenkóra, Pandur Ludvikra, akik a 12 meghívott között is a legkiválóbb alkotásokat hozták létre.

A kezdeti célkitűzések között szerepelt a hagyomány nélkülség eloszlátása, s hogy a lendvai vár ismét megteljen kultúrával, étellel. Straub József vajdasági festő a második művésztelep résztvevőjeként jól látta ennek a folyamatnak a beteljesülését, amikor a lendvai várnak a művészetbarát környezetére és a vidéknek a „síkságon élő emberre tett” hatásáról beszélt. Figyelemre méltó tényként értékeli a társadalmi szerek támogatását, kiemelve a községi művelődési közösség vezetőinek szerepét.

A mai vezetőtől, a kultúra-menedzseri képességekkel is rendelkező Gerics Ferencről tudjuk, maig ható hagyománynak számít, hogy a művésztelep szervezésénél, annak igényes lebonyolításánál – melyről a résztvevők mindig is elismerően szóltak -, a szállás-étkeztetés, vendéglátás szempontjából mindig is megbízható és szilárd háttért jelentett a lendvai és a környékbeli gazdasági vezető értelmiség és a művészetpártoló polgárság. Erre, a helyi adottságnak számító „vendégszerető” hagyományra, a jövőben is lehet és kell is alapozni, ha a művésztelep a művészeti ágak speciális követelményeinek és a különleges körülményeknek (pl. bronzöntés helyben, nagyméretű kötömb megvásárlása, annak helyszínre szállítása, kivitelezése stb.) is meg akar felelni.

A szervezők óhaja között szerepelt továbbá egy állandó „képtár” gyűjteményének a létrehozása, illetve egy olyan igény, hogy „a tábornak nemzetközi, azaz szélesebb körű jellege lenne, ezért Magyarországról és a Horvát Szocialista Köztársaságból is hívtak meg művészt”.

A művészi szabadság és a „motívumválasztás”, magyarán a koncepció természetszerűleg adódott: a táj és a benne élő, dolgozó ember. A vár, a kisváros és környéke inspirációira figyelve a festői szépségű vidék és környezete ihlető hatását kövessék a művésztelep résztvevői.

Az első művésztelepen ilyen szempontból minden az elvárások szerinti alakult: a művészek lendvai képeket és lendvahegyi panorámákat festettek, mások a Mura-folyó „vadregényes” mellékágai mentén keresték a témát, s járták festőállvánnyal, ecsettel és palettával a vidéket. Király Ferenc egy interjúban elmondta: igyekeztek olyan művészeket meghívni, akik lendvai társaikhoz hasonlóan maguk is soknemzetiségű közegben alkottak. A magyarországi, szomszédos megyék művészei – az adminisztrációs gátak és egyéb akadályok ellenére – igen korán, néhány, túlnyomóan „hazai” művészekből verbuvált művésztelep után megjelentek Lendván. Talán éppen a vonzerő híján, az ausztriai (főleg bécsi) meghívottak kétszer is elmaradtak. A szobrásztelepek megszervezését is több nehézség kísérte. Ezek elsősorban anyagi okok voltak, így legtöbb esetben a szobrászkodáshoz alkalmas anyag, főleg a nemes kő hiányzott.

A művészetek „társadalmisításának” jelszava mögött kibontakozó, a művészekkel és a művészetekkel szemben támasztott „társadalmi elvárásnak” a művésztelep vezetői és irányítói többféleképpen próbáltak megfelelni. A VIII. művésztelep kapcsán a *Népújság* a művésztelep résztvevőinek a *Primat* vállalatban tett látogatásáról számolt be, ahol a gyár megtekintése után a dolgozóknak módjuk volt elbeszélgetni a művészekkel. A művésztelep munkájáról és az itt készült alkotásokról pedig kerekasztal-beszélgetésre került sor a művészek és a lendvai ifjúsági klub tagjai között. Ezen több téma merült fel, köztük a művésztelep ma is aktuális kérdései is. A művek elemzése gondolatkörnél egyesek ismét a kritika hiányára, illetve a művészetelméleti megközelítés fontosságára figyelmeztettek. Mások ezt szükségtelennak tartották, mondván, az igazi műalkotásokhoz nem szükséges magyarázat, bízzuk a tárlatlátogatóra az ügyet. Természetesen újra felvetődött az örök művészeti paradoxon: lehet-e egy művésztelepnek irányvonala, meghatározott témaköre? A néhány évvel korábban felvetett környezetvédelmi téma ugyanis szép „elemzéseket”, művészeti megközelítéseket produkált. Hasonlóképpen a gyári-üzemi témában az elidegenedésről és a munkáséletéről is meglepően jó alkotások születtek. Ezekből is kitűnt, a kortárs festészet nem elefántcsonttoronyból figyel a valóság történéseit, hanem nagyon is tisztában van annak fonásugaival. A valóság megismeréséhez, a szépérzék kifejlődéséhez azonban a legtermészetesebb módon, szinte akadálymentesen a műalkotásokon keresztül juthatunk el. A másik, ugyancsak céltudatos, az „utilitarizmust” sem nélkülöző „koncepció” a nyolcvanas évek közepétől vált valóra. A művésztelepek „hőskorából” átöröklött, erősen ideológiai színezetű koncepció (művészetet a gyárakba, „társadalmisítani” a művészeteket stb.) ekkorra már teljesen szertefoszlott. Ez egyébként meg is látszik a korszak műveinek stílusbeli sokszínűségén, főleg az absztrakt felé való orientációban. Érdekességként elmondható, a szobrásztelepek alkotásai fában és kőben is kifejezetteren az új művészeti irányokat emelték piedesztálra. S bár a koncepció

kérdése többször is felmerült (így pl. a 20. művésztelep alkalmával), a behatárolódás és a kötöttségek, esetleg befolyásolás veszélyétől, s nem utolsósorban a művészeti szabadság korlátozásától tartva, a művészeti vezető (Király Ferenc), aki alkotóként is vett részt a telepek munkájában, mindig jó érzékkel kerülte ki a csapdákat. A koncepció és a művésztelep rövid és középtávú víziójának megrajzolása helyett másfajta szemlélet kezdett érvényesülni, olyan, amelyet nehéz lett volna irányítani, a művészeti szabadság megsértése nélkül. A hely szelleme diktálta „külső”, felszíni víziók helyett, a „belső történések”, más szóval, a művészeti analízisre helyeződött át a hangsúly, amelyet már nem a táj holt, „mitológiába menekülő” vizuális megjelenítése, hanem sokkal inkább a pillanat, a művésztelep művész-művész közötti, illetve „művész és annak környezete” habitusa, lelkesége és gondolatisága határozott meg.

A szobrásztelepek elindítását is a hiány indokolta. Ekkor tudatosult sokakban, hogy Lendva városa mennyire szegény köztéri művekben. Az iskolák környékén elhelyezett egy-két néphősről, mozgalmi személyről készült mellszobron kívül nincs más monumentum. S ezt mindenképpen pótolni kell.

Ekkor a főfás prések legnagyobb méretű eleme, a nyomófának is nevezett hatalmas, már kiszáradt, nem ritkán a 80 centiméteres átmérőt is meghaladó alkatrésze látszott az ideális megmunkálendő anyagnak. A faszobrászat azonban már akkor is kényszermegoldásnak bizonyult. Van ugyan néhány szép alkotás a vár körül, de az igazi, a nemes, művészi alakított kő még mindig váratott magára. Ennek megjelenése azonban már az új igazgató, az 1994-ben színre lépő Gerics Ferenc működésének köszönhető.

Az ő irányításával valósult meg az ifjúsági művésztelep, a LindArt, mely az elmúlt 10 évben több, a környező országokban tanuló, tehetséges művésznövendéknek segített a képzőművészeti pályán való elindulásban. Ezek között Baumgartner Dubravko, Császár Szabasztján, Szentgróti Dávid, Orbán Péter, Pal Katja, Tomka Csilla neve emelhető ki, akik elvégezték vagy éppen végzős hallgatói a képzőművészeti akadémiáknak, egyetemeknek. A lendvai Galéria és Múzeum pedig a ljubljanoi egyetem képzőművészeti kara növendékeinek is szakmai gyakorlatot adó terepül szolgál. Az itt alkotó művészeti vezetők, mentorok, főleg a grafika minden területéről, a grafikai megközelítések – a színes fametszettől a könyomatig és a monótipiáig bezárólag – az ország legkitűnőbb műértői, elméleti és gyakorlati szakemberei.

A tárgyalt korszak utolsó, 2005-ös éve pedig mindenképpen korszakhatárnak tekinthető, hiszen a szabadtéri viaszveszejtési bronzöntés meghonosítása ismét egy újabb állomás a művésztelep fejlődésében. Európa-szerte alig működik ilyen alkotótábor, amely erre képes lenne. S ráadásul, a résztvevők – Györfi Sándor vezetésével – alaposan kihasználták a lehetőségeket, s kiváló kollekcióval lepték meg kiállításukon a közönséget és a szakembereket. Gerics Ferenc merész kezdeményezése új műfajt honosított

meg a művésztelepen, a leendő gyűjteményt pompás, kisebb-nagyobb méretű, kiválóan megöntött bronzszobrokkal-plasztikákkal gyarapította. A folytatáshoz is adottak a feltételek: néhány éve hasonló programmal szerveződik a tábor, s a lelkesítő eredményeknek máris komoly szakmai visszhangja támadt mind Magyarországon, mind Szlovéniában.

A lendvai művésztelep jövője a további nyitástól és intézményesüléstől függ. Valamint attól, hogy mennyire figyel fel rá a média. Sokkal több érdeklődést mutathatna az itt folyó tevékenység iránt akár a magyar televízió képzőművészeti szerkesztősége, vagy akár a rangos Új Művészet című folyóirat. Ami a nyitást illeti: Gerics Ferenc egy sajátos, európai léptékű művésztelep-hálózatban, összefogásban gondolkodik, amelynek eredményeként a lendvai anyag új helyszíneken mutatkozhatna be. Ennek a kapcsolatnak része a művésztelepi kollektívák cseréje, a közös fellépés, az Európai Unió jeles galériáinak, kiállítóhelyeinek meghódítása. Azt Art EUPhoria, az új, csatlakozó országok művészei által a lendvai várgalériában összehozott műegyüttes sikeres turnéja azt bizonyítja, hogy

érdemes erre az útra lépni. A közös projektnek partnere lehet a GébArt, a zalegerszegi nemzetközi művésztelep is. Tehát az új helyzet új elképzeléseket, iniciatívákat kíván, s erre megvan minden tárgyi és személyi feltétel. Arra, hogy az újabb tíz esztendő művésztelepi munkájába újabb generációk kapcsolódjanak be, alkotásaikkal gazdagítva a szlovén-magyar, a tágan vett Pannon térség kulturális színtereit, közttereit, utcaképet.

A török harcok emlékét megidézendő a várudvaron felállított két ágyú, a téli művésztelep ötlete, a várgaléria padlás-helyiségeinek kiállító-teremmé való átformálása, új múzeumi arculat kibontakoztatása (Vár a vártán), Szentgotthárdon is megvalósuló művésztelepnek nyújtott szakmai segítség, a vándorkiállítások „útvonalának” bővítése a felvidéki dunaszerdahelyi képtár felé stb., olyan újítások, melyek a Galéria-Múzeum Intézet létjogosultságát erősítik, s hosszú távon is szavatolják a várkastély kimagasló szerepét az immár a határok ölelését élvező kisváros művészeti életében, s méltán emelik az Európai Unió hasonló, művészeti gyűjteménnyel és kulturált környezettel bíró kisvárosainak (pl. Bad Radkersburg) sorába.

Enteriőr a 33. művésztelepi kiállításról, a Vár Galériában

Péntek Imre:

A Lendvai Nemzetközi Művésztelep évtizedei – regionális műhely és kiállítási fórum

A kortárs képzőművészet fontos műhelyei, fórumai a (nemzetközi) művésztelepek. Főként itt, Észak-Szlovénia és Dél-Magyarország térségében, határok találkozási pontján, ebben a több országot is érintő Pannon régióban. A két szomszédos ország a határ két oldalán körülbelül hasonló időben, itt a peremvidéken helyet adott, lehetőséget biztosított arra, hogy a modern képzőművészeti gondolkodás sokoldalúan megnyilatkozzon. Zalai oldalon az egervári kastély történelmi épülettömbje, a periféria „rejtettsége” védettséget, „jótékony homályt” biztosított azoknak, akik a gyakran politikailag megtámogatott, „hivatalos” stílusirányzatokkal szemben próbálták magukat, művészetüket megfogalmazni, képen vagy szoborban tárgyasítani. Ilyen azylum volt a hatvanas évek végétől a kastélyban működő nemzetközi művésztelep, ahol Bernáth Aurél védőszárnyai alatt fiatal, ma már jelentős művészek kaptak alkotási lehetőséget, kezdetben Dús László festőművész, később Szabolcs Péter szobrászművész vezetésével. A határ túloldalán pedig egy hasonló képződmény: a lendvai nemzetközi művésztelep jött létre, a Bánffyok egykor várkastélyában. Lehet, hogy Hamvas Bélának van igaza, amikor azt írja: „Mindig a határterületek a fontosak. Csak itt van lehetőség arra, hogy sokszerű ellenállást le lehessen győzni, és itt fakad megedett spiritualitás”.

De mielőtt a párhuzamok elemzésébe belemennénk, a két művésztelep korszakainak taglalásába, felvételének és hanyatlásának vizsgálatába, tényként megállapíthatjuk: a lendvai művésztelep ma is létezik, új és új művészi és szakmai inspirációkat képes magába fogadni, míg az egervári művésztelep megszűnt. (Igaz, sajátos metamorfózison átesve újjászületett a Gébárti-tó mellett Zalaegerszegi Nemzetközi Művésztelepként.) A szlovéniai (akkor jugoszláv) oldalon szerencsésebben alakultak a körülmények, az országos és helyi vezetők bizalma, biztatása, sőt gondoskodó figyelme vette körül az alapítók kezdeményezését 1973-ban. Volt ebben némi naiv kultúrpolitikai elképzelés is: a „vigyük közelebb a művészetet a néphez” illúziója. „A helybeli lakosságnak alkalma van személyes kapcsolatba kerülni” a festőkkel, szobrászokkal, ahogy az első művésztelep katalógusában olvasható. De túl ezen, talán jó lokálpatriótaként ráéreztek: Lendva városa, a vár emblematikus sziluettje, belső terei, valamint a környező szőlőhegyek megkapó látványa, a domb és síkság találkozásnak táji feszültsége képesek megszólítani az itt alkotó művészeket. Természetesen más példák is lebegtek a támogatók szeme előtt: Szlovéniában Ptujban,

Skofja Lokában, Izolán, Idriján sikeresen és széleskörű publicitással működtek hasonló telepek, amelyek jól példázták az ország művészeti pártoló elkötelezettségét, a meghívásokkal pedig európai nyitottságát. Az alapítók céljai közt szerepelt, hogy „e találkozó baráti légkörben folyjanak... mélyítsék a testvériséget és egységet a különböző népek között”, valamint idővel az összegyűlt műalkotásokból állandó kiállítás, egy lendvai képtár jöjjön létre. Hozzájárulva a kisváros, a vidék kulturális-idegenforgalmi vonzásához.

A telep vezetésével Király Ferenc szobrászművész bízták meg. Ez is szerencsés választásnak bizonyult. Az Alsólakoson született magyar fiatalember a Ljubljani Képzőművészeti Akadémián szerzett diplomát, majd a zágrábi akadémián folytatott tanulmányokat. Felesége, Suzanne Király-Moss révén hosszabb időt töltött Chicagóban, s hazatérésük után, alkotóereje teljében vállalta a legkülönbözőbb feladatokat, megbízásokat. Ám ez a szakmai-művészi kihívás igen mélyen érintette. Megértette: ebben a lokális vállalkozásban több lehetőség van, valódi, regionális, sőt, a régió is túl nyúló műhelyt és fórumot teremteni. Felmérte, mennyit segíthet az elszigetelt, a szocialista tábor védőőrizetében lévő országok, köztük anyaországi és határon túli magyar művészeknek. Meghívottak – köztük a zalai-vasi alkotók – nem csak kiszabadultak a lefojtottság légköréből, hanem ideális körülmények között valósíthatták meg, szinte semmiben sem korlátozott alkotói elképzeléseiket. Az a több mint húsz év, amit a művésztelep élén töltött, meghozta az eredményét. Az évről-évre színesebb, műfajilag-tematikailag változatosabb kiállítások a vár-galériában, a válogatott anyag „utaztatása” több ország kiállítótermeibe, a kritikai-szakmai visszhangok, a folyamatosan gazdagodó kapcsolatrendszer – ez lényegében az ő személyiségéhez köthető. Amikor 1994-96-ban a visszavonulás mellett döntött, hogy kizárólag alkotói elképzelései megvalósításának éljen, egy jól kondicionált, technikai felszereltségében is megfelelő, nemzetközileg ismert telepet hagy utódjára, Geric Ferencre. Az utód szakmailag kiválóan képzett, elsősorban művészeti menedzser, aki az alkotótelep gazdasági-intézményi, technikai szerkezetének megújításában szerzett érdemeket. Elég gondolni a LindArt-ra, a fiatal művészek alkotótelepére és az azt követő kiállításra, a grafikai műhely felszerelésének beszerzésére, a bronzöntő telep megszervezésére. Tágitotta a meghívottak körét, az Európai Unió kínálta szerveződési és pályázati lehetőségeket kutatott fel, mi több: pár éve létrehozta a lendvai telep fiilálját, a szentgotthárdi művésztelepet.

Bár 2003-ban a harmincadik évforduló adhatott volna alkalmat a visszatekintésre, Geric Ferenc úgy gondolta, a bronzöntő telep alkotásaival válik teljessé tíz éves munkálkodása. S így 2006 hozta meg az összegzés, a visszatekintés kitüntetett alkalmát. Hogy milyen elképzelések formálták a telep arculatát, művészi koncepcióját, miként illeszkedett a régió művésztelepeinek sorába, s végül: mi jellemzi, strukturálja azt a hihetetlenül gazdag mütárgy-

együtttest, amely a három évtized alatt a vár raktáiraiban összegyűlt, felhalmozódott.

A tájékozódáshoz, más források felhasználása mellett, kiváló lehetőséget nyújt a vár-galériában és a kiállítótérre alakított padlástérben alkalmilag látható retrospektív anyag. Akkor is, ha nem a teljességet kapjuk, ami egyébként is lehetetlen, viszont számos reprezentatív mű került (ismét) a nyilvánosság elé.

A 73-as művésztelep a lendvai-muravidéki alkotók számbavételének domináns szándékával indult. Szlovén, magyar és egy amerikai festő(nő) alkotta a „csapatot”. A kollekciót nézve első látásra kitűnik: itt professzionális művészek dolgoztak, műveik technikai kivitelezése, esztétikai tájékozottságuk, s valamely stílusiránynak való elkötelezettségük azonnal kivehető. Gábor Zoltán – a rangidős – kezdetben érzékletesen megfestett, mágikus-metafizikus képekkel jelentkezett. Verista épületfestményei, utcarészletei titokzatos hangulatot árasztottak, naiv báj lengte körül őket (*Körhinta a termálfürdőn*, 1973., *Zala György szülőháza*, 1975., *Alsó utca*, 1976., *Patakyl Kálmán szülőháza*, 1979.). Később a szimbólumteremtő dekorativitás felé fordult, s így jött létre az a falkép-sorozata, amely az egykori Halicanum-Lendva történetét idézi fel hatásos festői eszközökkel. E freskók ma már Lendva város újrafarmált, mai szimbólumrendszerének elfogadott, szerves részei. Pandur, Ludvik a gyermekkori traumáját festi szürreális, foszlékony látomássá (*Gyerekkori emlék*), Huzjan, Zdenko ugyancsak szürreális-dadaista kompozíciót festett, misztikus terekkel, bemozduló testrészekkel (*Átló almával*). Mesaric, Franc a kőolajfinomító vezetékeinek és tartályainak rideg szerkezetét festette át pasztelles színvilágú, lágyan formálódó, lebegő vízióvá (*Ipari vidék, I.*). Logar, Lojze kollázsszerű szitanyomata a női test és a tárgyak diktatúrájáról beszélt. A többség elfogadta a táj vizuális kihívásait: Jakob, Karel lírai, telt kolorizmussal, finom zöldes-barnás tónusokkal közelített a Lendva-hegy öreg, zsuppos, fehér falú boronapincéihez, hasonlóan Skrnjug, Ljubo-hoz, aki a *Vasút utcát* választotta témául. Suzanne Király-Moss (*A hegyi út*) szintén érzékeny, finom ecsetvonásokkal festi meg a zöld vegetáció között kanyargó földutat, a látvány szerkezete azonban a dekoratív elrendezés törvényeit követi. Gális István kubisztikus Lendva-panorámát fest, Király Ferenc pedig expresszív utcarészletet varázsol elénk, tömbszerű, tiszta színekkel festett, egymásba olvadó formákkal, amelyből kitűnik a szobrászi szemlélet, hozzáállás.

A nyitányból kitetszett: mindenki hozta a maga belső világát, eszközrendszerét, stílári irányultságát – s ezek birtokában dolgozott. Békésen megfértek egymás mellett a realisztikus látásmódú, hagyományosabb felfogású és a legkülönbözőbb modernista eljárások. Ez azért érdekes, mert ez a párhuzamosság a több mint három évtizeden át fennmaradt. A tájnak arca van – írta ugyancsak Hamvas Béla. Nos, a lendvai táj – hozzátehetem, folyton változó táj – arca visszatekint a mai és mindenkori néző-

re, továbbítva a benne kódolt emberi-érzelmi üzenetet. A néző pedig felfedezheti a változásban az állandót: a táj maradandó formációit, amint a napszakok és évszakok változásában, a színimpresziók kavalkádjában, valamint a művész szubjektumán, lelkiállapotán átszűrődve adja önmagát.

A 75-ös művésztelep érdekessége, hogy első alkalommal magyarországi alkotók is bekapcsolódtak a munkába. Zalaegerszegről Palicz József festőművész és Hadnagy György intarziakészítő érkezett, jelezve a két határ menti térség formálódó, egyre intenzívebbé váló kulturális kapcsolatait. S a két résztvevőt a későbbiekben más zalai művészek is követték (volt, aki többször is megfordult itt): Szabolcs Péter, Gácsi Mihály, Gábrriel József, Németh János, Bedő Sándor, Ludvig Zoltán, Kotnyek István, Budaházi Tibor, Frimmel Gyula, Fischer György, Nemes László, Varga Ferenc. (Közülük Gácsi Mihály és Varga Ferenc már eltávoztak, tragikusan korán.) A Vas megyei alkotók – mint Krieg Ferenc, Lakatos József és Tóth Csaba festőművészek (hogy csak néhányukat említsük, a teljesség igénye nélkül) – szintén maradandó munkákkal gyarapították a gyűjteményt.

Miért érdekes ez a névsor? Mert lassan kibontakozott a szemünk előtt az a bizonyos, korábban alig ismert szlovén alkotói közösség, amely regionális pandant-ja lehet e társaságnak a határ túloldalán. Gondolok itt Franc Mesaric-ra, Zdenko Huzjanra, Ludvik Pandurra, Birs Darkora, Danc Ladislavra, Stefan Haukora, Nikolaj Beer-re, Vladimir Potocnikra, Lojko Logarra, Sandi Cervekre, akik közül néhányan többször megfordultak a lendvai művésztelepen. Műveik többnyire valamely modernista irányt követik, mégis gyakran merítettek a lendvai táj ihletéséből, ha nagyon áttételesen is, gyakran megfigyelhető egy-egy helyi motívum felbukkanása festményeiken. Ennek a két társaságnak „közvetítői” azok a lendvai magyar művészek, akik pályájukkal, kettős identitásukkal már a szlovén művészeti élet résztvevői, de mégis különleges kapcsolatokat ápolnak az anyaországi, és a határon túli magyar alkotókkal, éljenek azok a Vajdaságban, a Felvidéken vagy Erdélyben. Gábor Zoltán, Király Ferenc, Göntér Endre nevét említhetjük elsősorban. Újabban ide számíthatjuk az Erdélyből, Marosvásárhelyről Zalaegerszegrre települt Nemes Lászlót, aki szintén sokat tett azért, hogy vizuális nyelv mellett más módon is létrejöjjön a szóértés, s valamiféle közös, regionális művészi gondolkodás, tudat bontakozzon ki ebben a Pannon térségben. A lendvai művésztelep – mint alkotóműhely és kiállítási fórum – ennek a párbeszédnek adott újabb és újabb érveket, a művek közös kontextusba való helyezésével, az összevetések, a különbözőségek és egybeesések megfogalmazásának kínálkozó lehetőségével. Igen nagy eredménynek tartom, hogy a katalógusok előszavában nem különült el a művészek értékelése. S nyomon lehet követni azt a folyamatot, ahogy az előszók írói lassan, fokozatosan partnereit lettek a telepen létrejött és kiállított meglehetősen magas szín-

tű műveknek. Ami bizonyos szakmai felkészültség nélkül aligha oldható meg. A kezdetben aláírás nélküli „bevezetőket” 1978-tól felváltotta Breda Illich-Klancnik már némi-
leg hozzáértőbb megközelítése, mely magyarul Szűnyogh Sándor fordításában olvasható. A szocialista kultúrpolitika ismerős szlogenjei mellett („a képzőművészet társadalmasítása”, „nevelési akció”, „szép iránti érdeklődés felkeltése”) a szövegben azért találhatók érdemi megállapítások. Ilyen a szobrászok, keramikus és grafikusok csatlakozásának említése. Persze, ismerős a művészek gyárlátogatásának programja is. (Magam is írtam annak idején a Fejér Megyei Hírlap hasábjain hasonló „újszerű” kezdeményezésekről.) Jellemző, hogy a művésztelep szlovén és magyar alkotói mennyire szuverénül kezelték ezt „kirándulást” a „durva” ipari tájba, s milyen finom, érzékeny, álomszerű művek születtek ecsetjeik nyomán. A 78-as kollekcióban négy ilyen festményt is találunk: Suzanne Király-Moss *Gyártelepe*, Gábor Zoltán: *Gyár vasárnap 5.*, Golija Bojan *Gyárudvara* és Gálics István *Vízszintes-függőleges* című képe. Nem lehet eléggé dicsérni invenciójukat, Gábor Zoltán Chirico-s látomását, a barna építmények monumentális ritmusát, Suzanne Király-Moss a gyári „díszletekből” elővarázsolt, dekoratív, mégis feszes, hideg késsel telített kompozícióját, Golija Bojan képi, világító színekkel felrakott minimalizmusát, mely néhány lehullott levél és csődarab(?), fémhulladék összesodródásával utal a szerves és szervetlen egységére. Gálics István a föl-lekúszó csővázakban fedezi fel a geometrikus elrendeződés játékos struktúráját. „A lendvai nemzetközi művésztelep ezzel (a gyárlátogatással) a legszélesebb témakörű művésztelepek közé sorakozott és több éves tevékenysége által hagyományt teremtett... A gyárban keletkezett alkotások a gyárban maradnak, mintegy a munkafolyamat esztétikai kísérőjeként.” Szerencsére, a képek a művésztelep gyűjteményébe kerültek, hírt adva arról, hogy egy torz kultúrpolitikai elképzelésből is profitálhatnak az igazi művészek. Breda Illich-Klancnik 78-tól már név szerint említi a művészeket, rövid kis jellemzést adva róluk. Ettől kezdve a bevezetők már valódi, a szakszerűséget (és nyelvet) sem nélkülöző elemzéseké válnak, és egyre hosszabbak.

Az 1993-as telep munkáit – mely három köztéri szobor megalkotásáról szól – már Janez Balazic művészettörténész értékelt. Colin Foster, Takumi Matsumoto és Király Ferenc készítettek nagyméretű pasztikákat, melyek ma is díszei a városnak. Néhány gondolat az elemzésből: „Az a célkitűzés, amelynek alapján a Lendvai Nemzetközi Művésztelepek egyikén Lendva három köztéri szobrot kell, hogy kapjon, nemrégiben megvalósult. Három képzőművész a nyári kánikula kellős közepén... megalkotta azokat a műalkotásokat, amelyek nem csak Lendva, hanem az egész vidék büszkeségét képezik. A szobrászok... a lendvai szobrok elkészítésének gondolatát már jóval előbb megfontolták. Alkotói szempontból ez minden bizonnyal fontos már azért is, mert megtalálható minden egyes művész alkotói opusának folytatásában. A szobrok konceptuális

ereje ezért még kihangsúlyozottabb az alkotó költői erejének szempontjából. Olyan értékről van szó, amely már „önmagában” is értéket jelent belső mondanivalójával, és így meghatározza a tartalmi lényegét is.”

Az általános esztétikai megközelítés után részletesen elemzi mindhárom alkotást, és elismeri a magasrendű pasztikai teljesítményt.

A 23. művésztelep értékelésére Kostyál László, a zalaegerszegi Göcseji Múzeum művészettörténésze kapott megbízást. Ez egy újabb lépés a régió közös művészeti tudatának kialakítása felé. Ismét szobrászok kaptak lehetőséget a kemény kővel való birkózásra: a csáktornyai Ivo Gasparic, a kőszegi Tornay Endre András, a rédicsei Varga Ferenc és természetesen a vezető, Király Ferenc sem maradhatott ki a munkából. Kostyál László, aki kezdettől figyelemmel kísérte a művésztelep munkáját, így összegezte tapasztalatait: „A negyedszázadik alsólendvai művésztelephez közeledve a külső szemlélő egyre növekvő elismeréssel adózhat a telep létrehozóinak. Az ódon hangulatú kisváros az elmúlt több mint két évtized alatt a kortárs művészet regionális központjává fejlődött. Az alkotótábor kettős célkitűzését – kialakítani a várgalériának a 20. század utolsó évtizedeit reprezentáló gyűjteményét és várost díszítő köztéri szobrokat készíteni – úgy sikerült megvalósítani, hogy... az időszakos együttélés kényelmetlenségeit vállaló alkotók évről évre igazi baráti közösséget alkotnak, ami elősegíti a valódi értékek létrehozását. Végül a konklúziója pedig érdekes megfigyelés: „...mind a négy szobrász legalább részben azonos ellentétpárookra építette fel műveit, harmóniára és esztétikai érték megteremtésére törekedett. Szobrászi gondolkodásuk és alapkategóriáik hasonlóak. Ha a közös munkálkodás és gondolkodás során csak ennyit sikerült volna elérnie, a művésztelep akkor is sikeres lenne...”

Egyik legrészletesebb elemzés a 27. művésztelep munkáiról egy újabb (szlovén) művészettörténész, Judita Krivec Dragan tollából született. Bevezető gondolataiban lényeges gondolatokat fogalmaz meg: A „27. nemzetközi művésztelepen keletkezett művek sokatmondóan alátámasztják azt a jelenséget, hogy nyolc ország résztvevői különféle képzőművészeti nyelven mesélnek arról a Lendváról, amelyet mindannyian ismerünk, de még többször arról, amit a hazaiak már nem észlelnek... Az augusztusi találkozót már nem a barbizoni, természet közepette csoportos festészetként értelmezzük... Éppen ellenkezőleg. A különbségek ellenére, a videó, a hálózatok közötti projektek, és installációk után nyúló festők, szobrászok, grafikusok rendkívül homogén társulata az ezredforduló utolsó éveire jellemző alkotási törekvések által a kiválasztott tér egyszeri ábrázolását oldották meg. Ez az információs társadalom, a virtuális realitás, a migrációk, a korszerű technológia új kifejezőeszközeinek művészete, de ugyanakkor az ember elsődleges érzékenységének ismételt keresése, az identitás kihangsúlyozása, amelyet nem egyszer a különböző kultúrák örökségének vonzó különbségében,

vagy minden egyén egyedi személyiségében találunk.” Kihangsúlyozza még: a kiállítás bármely nemzetközi hasonló tárlattal összevetve a szinkronitás élményét adja.

A 2000 évben az új generáció hallatta hangját Tanja Simonka fiatal művészettörténész személyében. Megközelítése a lehető legszemélyesebb: „Értékeléseink (akár szakvélemény, akár laikus) mindig a társadalmi klíma, az éppen aktuális trendek, magatartásformák..., illetve egy adott tér és idő kulturális értékeinek és normáinak függvényében keletkeznek. A műalkotásokat a tárgyilagosságra és a távolságtartásra való törekvésünk ellenére is lényegében mégis csak szubjektív módon határozhatjuk meg..., hogyan foglalhatnánk szóba mindazt, amit a művész egy másfajta nyelven fejezett ki, mintsem metaforák sorával, érzelmek áramlásával, halvány sejtetéssel, keresgélő-kutató gondolatsorral, fogalmak halmozásával, bimbózó ötletek kibontásával... Így már mindegyik interpretáció, akár csak anamnézisérről legyen szó, már az interpretáló/kritikus önálló alkotása is. ... a műalkotások elemzése sem nélkülözheti a szubjektivitást, a képzelőerőt, az intuíciót, az értelmet vagy szenzibilitást... Illuzórikus azt gondolni, hogy a műalkotás csak a művész által (tudatosan) megfogalmazottakat tartalmazza... Kellő alázatra, ugyanakkor nagyfokú önbizalomra van szüksége a művésznek ahhoz, hogy elfogadja műve önálló életre kelését, az általa kiváltott hatást, értelmezéseit, mutációit és az esetleges manipulációkat.”

A szerző a befogadás esztétikai és lélektani csapdáira hívja fel a figyelmet, arra, hogy ezt a komplexitást nem lehet/szabad sem a befogadó, sem a kritikus, sem művész szempontjából leegyszerűsíteni. A leegyszerűsítés elutasítása jelenik meg akkor is, amikor kijelenti: „Az ideai művésztelep résztvevői a rájuk jellemző alkotói kifejezőmódban, struktúrákban és tartalmakban mélyedtek el, s a lendvai táj varázslatos ereje, amit ők is emlegettek, látószólag nem érintette meg őket.”

Az újabb interpretátor, Mario Berdic erőssége nem az általános jelenségek megfogalmazásában rejlik, hanem az alapos, lényegre törő műelemzésben. Tanja Simonkának jutott a nem könnyű feladat, hogy a 30. művésztelep munkáiról írjon, s valamiféle összegzést is megfogalmazzon. Bár korábban erősen tartózkodott attól, hogy véleményét valamiféle kizárólagos igazságnak állítsa be – néhány év után visszatekintve is -, az általa kifejtettek sok ponton ma is érvényesek. A művésztelep „receptje” többször megújításra került, s ez életképességét bizonyítja. A harminc év alatt „bevésődött a vidék kulturális-képzőművészeti öntudatába...”. Számos tehetséget indított el, akik a különböző országok akadémiáin, egyetemeken tanulnak, s részben visszatérnek a szülővidékre...

Az utolsó, a 33. művésztelep, mely a bronzöntés újdonságával rukkolt elő, valóban nem csak a technikai-technológia megújulással, új gondolkodással is felhívta magára a figyelmet. Erről Kostyál László így számolt be a katalógus bevezetőjében: „Azt mondtuk ugyan, hogy a

2005. évi alsólendvai művésztelepnek nincsen vezérfonala, ezt pontosítanunk kell. Bár nem bizonyul vezérfonálnak, valamennyi alkotás az élet különböző aspektusaival foglalkozik. Mondhatni erre ugyan, hogy mindez véletlen egybeesés, s e fogalom alapján túlságosan is tágan értelmezhető; a magunk részéről úgy véljük, hogy mindez inkább a művésztelepen létrejött szellemi közösség megnyilvánulása.” Igen, valami ilyen csodát képes tenni egy alkotó közösség, mely az együttlét során óhatatlanul egymásra „hangolódik”, szellemi közösségé alakul. Itt, a határok találkozási pontján, hogy elősegítse még inkább – immár egy nagy állami-politikai szerveződésben, az Európai Unióban –, az intenzív kulturális érintkezést, egymás értékeinek jobb felismerését és elfogadását. A Lendvai Nemzetközi Művésztelep túl van a „hőskoron”, ma a bővülés, az intézményi megszilárdulás és az uniós ismertség megszerzésének időszaka jött el. Az újabb évtizedek már ezen új célok elérését szolgálják.

Colin Foster: Hármás

Janez Balažic:

A lendvai művésztelepek kép- és szoborgyűjteményéről

A Lendvai Művésztelep, mint tiszteletreméltó művészeti vállalkozás fennállása három évtizede során keletkezett műalkotásainak elemzése igencsak nehéz feladatnak bizonyul. Arra az első meghatározó felismerésre gondolok, hogy az összegyűlt anyag minél teljesebb áttekintése számos tényezőtől függ. Természetesen ma, ilyen időtávlatból már állíthatjuk, hogy ez a művésztelep is, ugyanúgy, mint a 20. század utolsó negyedének hasonló képződményei, a jellegzetes rövid ideig tartó barátkozási modell következménye és a körülmények adta „műalkotások” létrehozását jelentette a volt szocialista országokban.

Téves lenne tehát ennek kapcsán arra gondolni, hogy az effajta „alkotó” barátkozások alapvető szála bármilyen összefüggésben volna a kitűnő történelmi példaképekkel, hiszen a római *nazarénusok*, a híres *barbizoni iskola* képviselőinek baráti társasága, és persze, a hozzánk közeli és minőségi magyar művésztelepek, mint a *szolnoki*, *nagybányai* vagy az *alföldi*, alkotásaikkal jelentősen gyarapították a kortárs képzőművészet értékeit. Az ezen iskolákhoz fűződő művészi opusok persze felismerhetően hozzájárultak az elméleti és stílusirányzati fejlődéshez, amire a programkövetelményekkel összhangban az élenjárók törekedtek. Az ilyen és hasonló művészi iskolák résztvevőit ugyanis valódi, közös útkeresésektől fűtött alkotóvágy fűzte össze.

Tehát semmivel sem támasztható alá azon feltételezés, hogy az évente megismétlődő művésztelepeken, mint amilyen a lendvai is, bármilyen előre kitűzött képzőművészeti-elméleti, filozófiai szempontból megalapozott kiindulópontokról lenne szó. Még akkor sem, amikor a műalkotások látszólag formálisan hasonló vonásai mögött a különböző alkotók sajátos arculatát véljük felfedezni, de ha mégis, ez a jelenség csupán véletlenszerű. Ennek megértéséhez persze el kell gondolkodni nem csak a társadalmi-politikai, szociálpszichológiai körülményekről, hanem azokról a viszonyokról, amelyek viszonylag megrögzött keretként vetődnek fel, és az adott körülmények közt csak nehezen lehet rajtuk túllépni. A rövid időre szóló, egy-kéthetes lendvai tevékenység alatt ugyanis lehetetlen kitűzni mélyebb célokat, és a különböző résztvevőket bevonni valamilyen előre megadott séma követésébe. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azon tényt sem, hogy Lendva, szép hagyományai ellenére, mégiscsak kisváros, és nem rendelkezik olyan háttérrel, tehát olyan tényezőkkel és feltételekkel, amelyek biztosítanák a folyamatos művészi tevékenységet és konkurenciát (művészi akadémiák, mozgalmak hiánya).

Melyek tehát a lendvai művésztelepekre jellemző, összetartó eszmei és szervezői keretek? A lendvai művésztelep alapvető, kezdeti posztulátumairól talán jogosan várhatnánk feleletet a kezdeményezőktől, hogy ily módon történelmi szempontból hiteles forrásokhoz jussunk. A művésztelep kezdeteinek és működésének kérdését a jövőben különböző antropológiai és szociológiai kutatásokkal is alá kell majd támasztani. Ezen a szinten érzékelhető, hogy átgondolt konceptusról volt szó, amely mögött többek között az a célkitűzés állt, hogy a lendvai művésztelepeken készült alkotásokból egy gyűjtemény alakuljon ki, amely a lendvai vár helyiségeiben kerül majd elhelyezésre. Tény ugyanis, hogy éppen ez a pompás történelmi milió, amelyről a művészettörténeti hagyomány és az írásos dokumentumok alapján tudjuk, hogy gazdag múlttal rendelkezik, a végsőig elszegényedett, megfosztották minden olyan ingóságától, amely bármilyen módon a vár és a nemesi családok, mint a Hahold-Bánffy és Esterházy, gazdag múltját megőrizték volna, vagy ezeket a lendvai polgári környezet reliktumai helyettesítették volna. Önmagában abszurdum, hogy a történelmi irt, a régiségek részbeni elvesztését a valódi identitáskeresés során a lendvai művésztelepek alkotásainak gyűjtésére tett kísérlettel próbálták helyettesíteni. Mert ezzel a gesztussal olyan helyen és időben találjuk magunkat, amely önmagában egy másik történetről szól, s ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy ma már a lendvai várról és a lendvai művelődési életéről való gondolkodás szilárdan egybefonódik a *lendvai művésztelep* intézményével.

A lendvai művésztelepek jellegzetességének reális értékelésénél semmiképpen sem szabad figyelmen kívül hagyni a *lendvai művésztelep* intézményének létfontosságú tényezőjét. A *lendvai művésztelep* jellegese ugyanis mindvégig annak megalapítója, a program hordozója és egyáltalán a művésztelepen és az a körül való történések *spiritus ágense*, Király Ferenc szobrászművész volt nagy hatással. Természetesen nem elég őt csupán úttörőként nyilvántartani, hiszen éppen Király Ferenc volt az a meghatározó személyiség, akinél a közreműködő művészek kiválasztása miatt megmutatkoznak a preferenciák, amelyek egészében megjelölték az eseményeket és megjelölik a lendvai művésztelepek értékprofilját. Ha tehát a művésztelepi képgyűjtemény jellegzetességének közvetlen tényezőit vizsgáljuk, kétségtelen, hogy azt úgy is értelmezhetjük, mint Király szemléleti és kulturális-politikai horizontját. Ez olyan tény, amelyet nem szabadna semmiképpen sem figyelmen kívül hagyni a lendvai művésztelepek gyűjteményét tanulmányozó komoly analitikusok egyikének sem.

Ha viszont azt vesszük fontolóra, hogy a képzőművészeti alkotásokra mi gyakorolt karakteres hatást, megállapíthatjuk, hogy magának a lendvai miliónek van jelentős szerepe, főleg a várnak, Lendva városának és a Lendva-hegységnek. A művésztelepek többsége a domicilium szempontjából is kötődik a lendvai várhoz, amiből arra lehet következtetni, hogy ez volt Lendva város és a

Lendva-hegy mellett számos ábrázolás tárgya, és az efféle topográfiai kötődés a lendvai művésztelepeken keletkezett gyűjtemény jelentős számú alkotásán fellelhető. Már korábban is feljegyeztem, hogy magát a várat, várost és környékét egy sajátos *genius loci* uralja, amely képes lelkesíteni, és munkára kötelezni a különböző képzőművészeti indíttatású művészeket. Itt az is jelentős, hogy a lendvai művésztelepek produkciójában a szerzők némelyike földrajzi szempontból tágabb, tehát a pannon térség felé tájékozódott, vagy mélyebben érintette őt a gazdag művészettörténeti hagyomány.

A lendvai művésztelep működésére, de főleg a résztvevők többségére jellemző és meghatározó, hogy különböző nemzetiségűek: szlovén, magyar, horvát, osztrák, német és egyéb, amiktől az egész projekt jogosan válik nemzetközi jelentőségűvé. A hazai, tehát Lendván vagy a Muravidéken működő művészek többszöri találkozása az eltérő nemzeti és kulturális környezetben működő kollégákkal, megnyilvánul magukban a műalkotásokban is, és ezért érdekes ezek jellegzetességének a felismerése, a különbségek meghatározása és képzőművészeti szintjük összehasonlítása.

A nemzetközi részvétel megkérdőjelezi az egységes kritériumokat, hiszen mint kimutatható, néha eleve összehasonlíthatatlan kiindulási alapokról van szó. De mindenképpen határozottan elutasítok minden nemzeti alapokra támaszkodó értékelési kísérletet és gondolatot. Nem azért, mert ez valakire nem lenne érvényes, hanem azért, mert ellentmond az alapvető humanisztikus intenciónak. Tény, hogy összegyűjtött művekről van szó, amelyek képzőművészeti szempontból kivételesek, mert figyelembe veszik az egyes alkotók művészi szándékának csíráit, vagy a művészi prezencia szintjén lebegnek. Ez utóbbi az olyan alkotó viszonyának a következménye, aki megengedte magának az ilyen eltérést, tehát alkalmazkodott az effajta képzőművészeti találkozókat adott, mindenképpen általánosan elfogadott ízlésének diszpozíciójához, vagy tudatosan lépett ebbe a világba, és azt a munka folyamán diszkurzív értelemben arra használta, hogy megpróbálkozzon olyan hagyományos képzőművészeti műfajban, mint amilyen a tájképfestés és figurális festészet etc.

A kiválasztott diskurzusban persze nem az a célom, hogy az összegyűjtött munkák mindegyikét feldolgozzam, hiszen azt kollégáim ilyen vagy amolyan módon kritikai írásaikban már kifejtették a művésztelepeket kísérő katalógusokban. Ezért értelmetlen és szükségtelen lenne elemezni a gyűjtemény minden egyes alkotását, hiszen az a célom, hogy felismerjem egy-egy szerző alkotásai közt a kimagaslót. Legfeljebb csak az lenne objektívebb, ha a lendvai művésztelep harmincéves működésének valódi kritikai értékét az első, 1973-ban megvalósított alkotástól, egészen az utolsóig, tágabb, nem csupán regionális, hanem globális fejlődési koordináták szempontjából vizsgálánám meg. Habár személyesen hiszem, hogy az ilyen

szempont szükséges, ehelyütt lemondok róla, hiszen az eredmény túl szűk és túl kritikus lenne. Többé-kevésbé világossá válna, hogy a művésztelepen alkotó művészeknek nem volt sok köze az aktuálisan globális művészi jelenségekhez. Igazságtalan lenne ez azért is, mert a művésztelepen nagyon különböző művészi és filozófiai elveket valló és művészi útjuk különböző korszakaiban lévő alkotók vettek részt.

Így a lendvai nemzetközi művésztelep képgyűjteményének a vizsgálatánál nem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni a kronológiai kritériumot, hiszen objektív tényezőről van szó, amely már önmagában is hozzájárul a helyesebb megítéléshez és ennek szélesebb művészeti áramlatokba való feltételes elhelyezéséhez. Itt még néhány olyan egyéb tényezőre is támaszkodhatunk, amelyek a nemzetközi művésztelep három évtizedes működése során alakultak ki. Arra a tényre gondolok, hogy a művésztelepeken rendszeresen hazai résztvevők vettek részt, akik Lendván éltek, vagy még mindig itt élnek, vagy bármilyen módon kapcsolatban vannak vele. A „hazaiakhoz” kell sorolni még azt a szépszámmú muravidéki alkotót is, akik különböző időbeli, egyben alkotói korszakban látogattak, vagy tértek vissza Lendvára, és így sajátosan, a lendvai művészekkel együtt határozzák meg a képgyűjteményt. A „hazai”, lendvai és muravidéki képzőművészek arányát így rendkívülinek értékelem, hiszen művészettörténeti értelemben leginkább hozzájárul a gyűjtemény minőségéhez, és annak fontos regionális jegyeket kölcsönöz. Tehát szám szerint, de főleg művészeti szempontból, a lendvai és muravidéki művészek alkotásai a művésztelepek gyűjteményének központi helyén szerepelnek.

Azon lendvai alkotók közül, akik már a kezdetektől is részt vettek a művésztelepen, ki kell emelni főleg Gábor Zoltánt, Király Ferencet, Suzanne Király-Mosst, Pandur Ludvikot, Galič Štefant, Huzjan Zdenkot, később Danč Roth Marikát és a valamivel fiatalabb Birs Darkot.

A primátus közülük Gábor Zoltánt illeti meg, mint rangidőst, aki kiválóan intonálja saját részét a gyűjteményben a *Körhinta a Termán (Vrtiljak na Termi, 1973)* című művével. Érdekes, hogy a letisztult, de képzőművészeti minőségi verista közvetítéssel Gábor Zoltán festőművész már a II. (*Pataky Kálmán szülőháza - Rojstna hiša Kálmána Patakyja, 1974*), III. (*Zala György szülőháza - Rojstna hiša Györgya Zale, 1975*) és IV. művésztelepen (*Csendélet halakkal - Tihožitje z ribami; Alsóutca - Spodnja ulica, mindkettő 1976*) élt, megörökítve a fontos lendvai személyiségek szülőházait, ill. milióit, amiktől ezek a művek még értékesebbek.

A kimondottan ipari motívumok megfestésének „trendjében”, amit mellel a kiváló Franc Mesarič már az I. művésztelepen bevezetett, pedig Gábor a VI. művésztelepen megfogalmazta a gyűjtemény egyik legjobb művét, jellegzetes *Gyár vasárnap 5. (Tovarna v nedeljo) – Ad memoriam Piero della Francesca* címmel. Az ipari tájkép képzőművészeti átéléséről van szó, amely

quattrocento-s „protoszürrealista” pátosszal kacérkodik, de méginkább Giorgio de Chirico *pittura metafisica* hagyományával. Ebben a jellegzetes gábori stílusban keletkezett az a képsorozat, amelyek közül a sorozatba tartoznak a VIII. találkozóan keletkezett *Bürokrata portréja (Portret birokrata)*, *Bürokrata csendélet (Birokratsko tihožitje)*, *Kék boríték (Plava kuverta)* és *Aranyborjú (Zlato tele)*, mind 1980). A jellegzetes ikonográfiai szimbólumok redukciós eljárásában, amelyek főleg a formailag stilizált emblémákhoz vezették Gábort, létezik egy kritikus él, amely ezekben az alkotásokban minden bizonnyal egy kissé burkoltan ugyan, de értelmi alapon nyilvánul meg.

A lendvai veduta felismerhető elemeit sajátos invenciójában a X. művésztelepen fejlesztette csúcsmagasságra, és azt a gyűjteményben a *Lendva kép* képviseli (1982). Gábor a XIX. művésztelepen sajátos képzőművészeti stílusában és sokkal több keserűséggel fűszerezve megfestette a *Trófeák (Trofeje)*, 1991) képét és a gyűjteményben való részét a XXV. művésztelepen már szinte apologetikusan zárja *Északi fény Lendva felett (Severni sij nad Lendavo)*, 1997) című festményével. Rövid összefoglalómat azzal a következtetéssel zárhatom, hogy Gábor jelenléte a lendvai művésztelepek gyűjteményében igen csak reprezentáns.

Hasonló retrospektív jelöltség illeti Suzanne Király-Moss-t is. Erről az érdekes művésznőről már évekkel ezelőtt feljegyeztem, hogy munkássága át van hatva a lendvai nemzetközi művésztelep több, mint harmincéves működésével. Suzanne Király-Moss ugyanis a kezdettől számítva tíz alkalommal dolgozott itt. A festménygyűjteményben az *Út a hegyre (Pot v gorice)*, 1973), *Puttonyos (Brentač)*, 1974), *Boroszince (pince a piramidánál- Zidani-ca: klet pri piramidi)*, 1974), *Játék (Igra)*, és *A Lendvahegyen I. (V Lendavskih gorica I.)*, mindkettő 1976) című műveivel szerepel. A festői lendvai tájképek topográfiai ismertetőjele ellenére az első alkotástól kezdve jól látható az alkotó orfikus festészet iránti vonzódása. Érdekes, hogy Suzanne Király-Moss is megfestette a *Gyárkörnyék (Tovarniški prostor)*, 1978) című festményét, de nála nem észlelünk semmilyen kritikus felhangot, hanem valami mást. A problémát ugyanis egészében festői szempontból közelítette meg, és többek közt az objektumok szín-sík elemzése és az egyes téregységek közti arányok festészeti vizsgálódása válik hangsúlyossá.

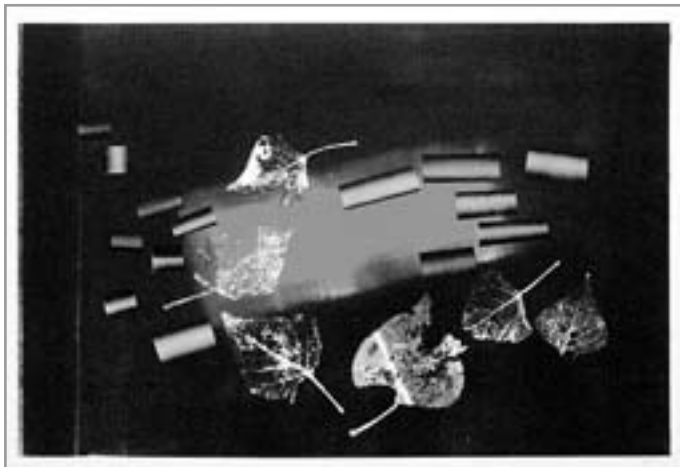
Új hozzájárulása, a *Várakazók (Čakajoči)*, 1981) című festmény a XI. művésztelep keretében zajló munkához; hét, ruhákba és fejedőkbe át- és átfonódott nőt ábrázol, valamilyen felduzzadt és szétpukkadtt magzat előtt, amit a mögöttük lévő ovális „nap” világít meg. A kép számos rejtett-szimbolikus kiterjedést tartalmaz, és persze jelzi azt az irányt, amelyet Király-Moss ezután tűzött ki magának. A gyűjtemény egyik jobb képe a *Muránál I. (Ob Muri I.)*, 1982) című festménye; a tájképfestészet kitűnő recepciójáról van szó, amelyet az alkotó a felismerhető ovális kompozícióba sűrített úgy, hogy a táji

szekvenciák szinte lebegnek a sajátos orfikus képzőművészeti közlés által. Sajátos ábrázolásmódjával szerepel Király-Moss a *Hűvös nap (Hladno sonce)*, 1990) című művével a képgyűjteményben, amely a XVIII. művésztelepen keletkezett. Úgy erre, mint a később keletkezett *Föld I. (Zemlja I.)*, 1994), a megdöbbentő *Kezdetek (Začetki)*, 1997) és a *Természet átalakulása (Preoblikovanje narave)*, 2001) című műveire is érvényesek a már leírtak. Suzanne Király-Moss ugyanis „megőrzi a jelentésbeli meghatározókat, amelyeket autonóm értelmi jelként ismerhetünk fel... Az elképzelt kódok ugyan generikus értelemben támaszkodnak a különféle, főleg modernista figuratív és absztrakt mintákra, de itt kultivált szemantikus normáról van szó, amellyel szellemi-kozmikus szférába lépünk”. A gyűjteményhez való hozzájárulása az elmondottak értelmében persze további jelentőséggel bír, és a meglévő opusa keresztmetszetét képezi.

A művésztelep fennállásának első éveiben annak alapítója, s egyébként művészi és szellemi vezetője, Király Ferenc is többször ecsetet fogott kezébe. Persze, Király, úgy végzettségéből, mint tehetségéből, adottságából kifolyólag is kimondottan szobrász, ami sajátos módon tükröződik festményein, elsősorban a lefestett objektumokhoz való hozzáállásában és főleg azok plasztikus értelmezésében. Az olyan képek, mint a *Kilátás a balkonról (Pogled z balkona)*, 1973), *A hegyen I. (V gorica I.)*, *Copek féle malom (Copekov mlin)*, *A Muránál (Ob Muri)*, mindkettő 1976) és *Mura menti táj (Pokrajina ob Muri)*, 1978) többnyire topográfiai jellegűek, Lendva és környéke ihlették őket, de érdekes, hogy az egyébként kitűnő képzőművészeti felépítés, a kép megjelöléseinek stilizált és plasztikus értelmezése mellett Királynál észlelhető kifinomult alkotó dialógus Suzanne Király-Moss ugyanabban az időben keletkezett műveivel. A jellegzetes plasztikus formák, az objektumok testiségének és a helyi arányoknak a keresése netán szobrászalképzéseinek lényeges megnyilatkozása, amit patetikus előadásmód jellemez.

A kezdeti időszakban a lendvai gyökerekkel rendelkező Pandur Lajos (Ludvik) is részt vett a művésztelepeken. Műveit, mint pl. a *Gyerekkori emlék (Spomin iz otroštva)*, 1973), *Ember és ló (Človek in konj)*, 1974) és az *Asztaltársaság (Omizje)* bravúros rajz jellemzi, érzelmi feltöltődés, ami képeinek tartalmát a reális és látomászerű térbe állítja, és sajátosan helyezi el a szürrealista látásmód területén. Képzőművészeti tekintetben a szerző rajzaiban mutatkozik dialógus az expresszív példaképekkel, ami a későbbi műveire is jellemző, ezek közt van például a kitűnő *Berek* (1997) vagy a már szinte absztraktnak expresszív *Parsifal lovag hazatérése (Parsifalova vrnitev)* 2002-ből.

Azon egyéniségek közé tartozik az egyik legnagyobb lendvai művész, a sajnos korán elhunyt Galič Štefan (1944 -1997), akik opusukat szinte teljes egészében Lendván alkották meg. A mester persze inkább kiváló grafikai munkáiról ismert, de a lendvai művésztelepeken

Golija Bojan: Gyárudvar

Frlic Metod plasztikája

Gácsi Mihály: A nagy zenegép

Galic Stefan: A nagy hegedű

való első részvételei során ő is a festészet jegyében alkotott. Így már az első művésztelepen, mondhatnám, hogy szinte kanonikusan „kapta lencsevégre” *Lendva panorámáját I.* (1973); az ismertetőjeleket, mint: a várhegy aljánál elterülő főtca, a vár és Lendvahegy lejtői, specifikus jelölésben változtatta át prizmatikus síkokká és harmonikusan összehangolt, csiszolt felületekké, és így megoldotta városa szinte szívárványszerű ábrázolását. Galič kitűnő szemű analitikus volt, és ezt részben az etnográfiai szempontból vonzó táj megfestésénél is figyelembe vette, mint ezt *A Lendvahegyen I. (V Lendavskih gorica I., 1976)* című képe, majd főleg az urbán körcikk elemzésénél, a *Vízszintesek – függőlegesek (Horizontale – vertikale, 1978)* című festménye tanúsítja. Azok közé a Galič festmények közé, amelyek külön figyelmet érdemelnek, jómagam a *Gyári csendélet IV. (Tovarniško tihožitje IV., 1980)* címűt sorolom, ahol hihetetlen képzőművészeti invencióval festette meg a paletták fémkeretének sztereometrikus vázába helyezett profilokat. A szürkés-kék háttér előtti térbeli elhelyezésben a fémelemek struktúrája teljesen autonóm képzőművészeti játékká alakult át. Később, a XIX. művésztelepen, amikor alkotóképessége csúcán volt, a kitűnő *Fossziliák (Fosili)* című fametszet ciklusa keretén belül, Galič érdekes kísérletre vállalkozott, amikor famatricáit agyagba nyomtatta. A pozitív fametszetes lenyomat ebben az eljárásban megkapta eredeti „negatívját”, a kompakt agyagfelület maszszájában lévő lenyomatot. Tudjuk, hogy Galič a „kísérleteket” egy csoportos kiállításon szeretne volna bemutatni, és a fametszeteken kívül még a falemezeket és ugyanazon matricák agyaglenyomatait is szeretne volna kiállítani. Az utolsó lendvai művésztelepének e példája válhat igazi főhajtássá Galič invenciózus szelleme előtt.

A lendvai társaság központi személyiségét jelenti számomra Huzjan Zdenko festőművész. A sajátos, képzőművészeti és ontológiai irányzatokat kutató jelentős festőt kitűnő képek sora dokumentálja. Tulajdonképpen szerencse, hogy Huzjan ilyen adakozó volt, és a három évtized során rendszeresen visszatért Lendvára, szülővárosát méltó képanyaggal ajándékozva meg. Korai opusa megértéséhez a lendvai művésztelepek gyűjteményében a fejlődés szempontjából mintaszerű művek kerültek összegyűjtésre. Így az I. és a II. keretén belül készült az expresszív figurális szellemében megfestett két mű: a *Diagonális almával (Diagonala z jabolkom, 1973)* és a *Nyugtalan ég (Nemirno nebo, 1975)*. Huzjan bölcs festményei sorozatába tartozik a kanonikus *Spanyol portré (Španski portret, 1979)*, amely már felépítésével, a textúra kiválasztásával, a materializáció sejtetésével és főleg a rendkívüli érzékiséggel átszőtt figurák ábrázolásával, a festő további fejlődését előlegezi meg. Huzjan híres *Fészekrakóinak (Gnezdilci)* a szélsőséges egzisztenciális meg gondolásból kinövő közvetlen előde közé tartozik a *Vihar előtt (Madárijesztő, Pred nevihto, Ptičje strašilo, 1980-ból)* című festménye. A jellegzetes sötétkék vihar háttérében látomásként mutogatja magát az antropomorf „madárijesztő”, a látens szimbolikába

állított *megfeszített*. A figura felépítési módjában, az érzéki anyagiságban, és főleg a fátyollal fedett fejben rejlik Huzjan későbbi, ikonográfikusan emblematisz alakjainak alapozója.

Hihetetlen sejtetés jellemzi a *Mura ága I.* (1983) című festményét, hiszen arról a táji, tulajdonképpen topológiai kiindulópontokról van szó, amelyet később a művész a pompás *Mürišče* ciklusban fejezett be, majd később az egzisztenciális lényegig fejlesztett, absztrakt-expresszív alakokban a *Saját állapot helyszínében (Prizorišče lastnega stanja, 1990)* nyilvánul meg. Huzjan képzőművészeti bravúrját olyan hangulati impressziókban is ki tudja fejteni, mint amilyen a saját élénk sokszínűségébe zárt *Késő délután (Pozno popoldne, 1997)* című festményének kisugárzása. Huzjan Zdenko festészete utolsó korszakának kitűnő képviselői a *Nočka* (2001) és a *Luxa eterna* (2002). Mindkét festmény persze a művész két előző ciklusából ered (*Vzglavniki Zemlje in Neba; Okruški neba*). Az érett, monokromatisz alakok egyszerűen csak vannak: sejtelmesen bontakoznak ki a biztonságos, az örökkévalóságba burkolt messzeségekből. Huzjan, amilyenek a művésztelep harmincéves működése során megismerhettük, kétségtelenül a lendvai képzőművészeti alkotógárda egyik kimagasló alakja.

Azon lendvai művészek közé, akik ezidáig többször is részt vettek a művésztelepeken, tartozik Dancs-Roth Marika és Birsa Darko is. Dancs-Roth Marika a X. művésztelepen alkotta meg a jellegzetes, növényyszerű formába zárt *Gyökerek II. (Korenine II., 1982)* című gobelinjét. Kilenc évvel később pedig képzőművészeti szempontból kiforrott módon járult hozzá a gyűjteményhez *Struktúrák V. (Struktura V., 1991)* című alkotásával. A természetes formákra való támaszkodás érződik a harmadik művében is, és pedig a „szecessziósan” átszőtt *Mystik (Fa, 1997-ből)* című rajzában.

Darko Birsa egészen más képzőművészeti tapasztalatokból merít. Már első műve (*Brez naslova - Cím nélkül, 1989-ből*), amelyet a XVII. művésztelepen alkotott, arra utal, hogy nála a kiindulópontok az absztrakt és a gesztuális festészetben kereshetők. Talán a második festménynek, amelyet Birsa a XXV. művésztelepen alkotott meg, *Szent király (Sveti kralj, 1997)* címmel, látszólag több jelentésréteg tulajdonítható, de ez elveszik az expresszív gesztualitásában. Teljesen eltérően, sajátos jelentésbeli és képzőművészeti elkötelezettséggel festette meg Birsa a *Tehenet (Krava, 1999)* és a *Prasica na požarno noč* (2000) című diptychonját, amelyek magasfokú posztmodern recepcióról és az absztrakt irányok idejének szelleméről árulkodnak, a XXVII. és a XXVIII. lendvai művésztelepre jellemzően.

Dancs Roth Marika alkotásaival technikailag rokon, de elméleti-jelentésbeli hozzáállás szempontjából kevésbé az Cvetka Hojnik Dorojevič műve a XXVI. művésztelepről. Sajátosan interpretált *Távozóban (Odhajanje, 1998)* című művében ugyanis az alkotónó széles elméleti és esztétikai

orientációval áll elő. A fiatalabb lendvai művészek közül először szerepelt ugyanazon, tehát a XXVI. művésztelepen Dubravko Baumgartner is, aki akkor, első részvételekor festette meg absztrakt expresszionista szellemében a *Virágzó fa (Drevo v razcvetu, 1998)* című művét.

Azon alkotók közül, akik a nemzetközi művésztelep gyűjteményének különös, regionális érvényt kölcsönöznek, fel kell hívni a figyelmet azokra a festőkre, akik Muravidékről és a tágabb értelemben vett muravidéki térségből származnak. A művésztelepen már a kezdetekben részt vett Karel Jakob, Franc Mesarič, Lojze Logar, Štefan Hauko, Nikolaj Beer, Vladimir Potočnik, a 80-as évek második felétől pedig még a mai középkorosztály festői, Zlatko Gnezda, Jože Denko, Marijan Gumilar, Sandi Červek, Mirko Rajnar és a többiek.

Karl Jakobról (1908-1981), akit a regionális művészettörténet keretén belül az első generációjú, akadémiát végzett muravidéki festők közé sorolunk, a *Lendvahegy (1973)* című festménye kapcsán csak megerősíthetjük, hogy azt a már régen lealkonyult, színes realizmus szellemében alkotta, tehát abban az irányzatban, amely szintén egészében átjárta egész opusát.

Ettől teljesen eltérően, mindig invenciózusan és kritikusan lehet beszélni a 20. század egyik legnagyobb muravidéki művészéről, Franc Mesaričról. Említettem, hogy már az I. művésztelepen észlelhettük kritikus környezetszemléletét *Ipari vidék I. (Industrijska pokrajina I., 1973)* című művén. Itt meg kell említeni, hogy az éles megfigyelés és a szociálisan-kritikus elkötelezettség ellenére, a festmény Mesarič képzőművészeti alapdiszpozícióját tükrözi. A festő ugyanis alkotását az akkor igencsak aktuális fotorealizmus, ill. mágikus realizmus stílusában alkotta meg. Mesarič a 20. század hetvenes éveiben ezen irányzat központi alakjainak egyike Szlovéniában. Opusát ismerve kétségtelen, hogy az új irányzatokat rendkívül mélyen ismerő gondolkodóról van szó, aki invenciója és alkotói nyugtalansága miatt igen közel áll Gerhard Richter-hez. A *Nyár (Poletje, 1990)* című festményén, amely a tágabb *Síkság (Ravnica)* ciklusba tartozik, geometriailag letisztult ábrázolás által megerősítette képe autonóm szemantikus értékeit, amit a következő alkotói időszakban csak fokozott, majd a lendvai gyűjteményben kitűnően tükrözi ezt az *Ikonfonat (Preplet-ikona, 1998)* képe. A képzőművészeti eszközök kiválasztásában a XXX. művésztelepen is megmutatkozott Mesarič radikalitása, amikor a műhöz a galéria helység üressége és a részletek kusza mivolta is hozzátartozott, erről az állapotról pedig az *Ablak (Okno, 2002)* kép tanúskodik sokatmondóan.

Az I. művésztelep résztvevői közt volt még Danč Ladislav és Lojze Logar is. Danč a színes realizmus szellemében festette meg *Táj (Pokrajina, 1973)* című képét, amit topografikusan jelöl néhány fa és összezsúfolt házsor (Göntérháza tájképe). Rendkívüli hely illeti Lojze Logart, aki akkor volt alkotóképesége csúcán, és mint a pop-art domináns képviselője popartsztikus emblemati-

kussággal jelölt grafikai lappal (szerigráfia) járult hozzá a gyűjteményhez, *Figura XXXIII. (1973)* címmel. A művész visszatért Lendvára a jubiláris, harmincadik művésztelepre, amelyre megtervezte képciklusát, és közülük a gyűjteményben megmaradt a *Meditációk III. (2002)* című.

A lendvai művésztelepek többszörös résztvevője volt Štefan Hauko is. A XIX. művésztelep keretén megpróbálkozott a plasztikai formálással és agyagból képzőművészeti beállítottságával analóg módon megalkotta *Füvek (Trave)* ciklusát, valamilyen agyag-növény kompozíciókat. A kérdés, milyen állapotban őrződtek meg ezek, hiszen a gyűjteményben megtalálható alkotás a *Mocsarak (Močvirja, 1991)* ciklusból való. A XXV. művésztelepen a reá jellemző földárnyalatokban, amelyek a *Pernjek* ciklust is uralják, megfestette a jellegzetes absztrakt kompozícióját *Hadik birtoka (Hadikovo posestvo, 1997)* címmel. A XXX. művésztelepen keletkezett *Holtágak VII. (Mrtvice VII.)* alkotása pedig ettől eltérő, vallomásos jegyben született. Az előtérben elterülő mezőn, amely a horizonton összefolyik az éjszakai égbolt sötétjével, látható valamilyen félmeztelen, kitárt karú férfifigura. Az absztrakt felépítés ellenére pedig úgy tűnik, hogy a festményt egyfajta apokaliptikus telítettség hatja át.

Nikolaj Beer is többször ellátogatott a művésztelepre. A III. művésztelepre készítette kitűnő, a lírikus absztrakció szellemében megalkotott művét, a *Kompozíció II. (1975)* címűt. Később, a XVIII. művésztelep keretén belül azzal a festményével járult hozzá a gyűjteményhez, amely a híres *Kükeč* ciklusa magvát képezi. Beer jellegzetes képzőművészeti stílusáról van szó, amikor energikus vonásokkal mozgalmas festői felülettel, autonóm képhártyává barázdálja a színes felületet. A XXVI. művésztelepen sajátos színes-expresszív stílusában megfestette *Csente (Čentiba, 1998)* című művét.

A lendvai művésztelep gyűjteményének kitűnő darabjai közé tartozik még a muravidéki alkotók számos műve. Vladimir Potočnik, ljutomeri festőművész a III. művésztelepen megfestette a kitűnő *Csendélet XX. (Tihozitje XX., 1975)* című művét, Jože Denko pedig az új kép szellemében készítette el festői tájképét Lendvahegyről, amelynek a *Kompozíció I. (1986)* címet adta. Göntér Endre, akit sajátos viszony kapcsol a helyhez, annak mitológiájához és hagyományához, a XIX. művésztelepen posztromantikus szellemben festette meg a sötétségbe burkolt lendvai várat, és annak a sokatmondó *Hoffhalter* címet adta. Az antropomorf, „női testbe” zárt hegyoldal már altónusában elvegyül a *Seregélyek berepülése (Prilet škorcev, XXV., 1997)* burkolt szimbolikájával, majd saját térbeli archeológiájába kalauzol bennünket az *Elhagyott tűzhely (Zapuščeno ognjišče, 2001)* című festménnyel.

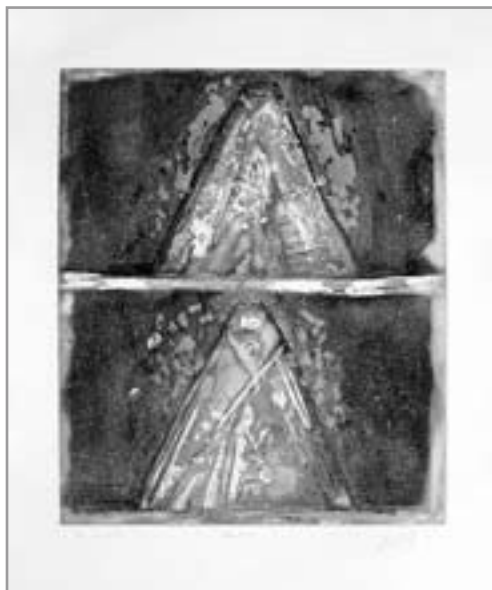
Lendvahegy miliője jelentősen befolyásolta Sandi Červek alkotópályáját. Tudjuk, hogy a XV. művésztelep keretén belül több képet készített, és specifikus expresszív stílusban oldotta meg térbeli viszonyát a festői felületen belül. Červek ugyanis a kiválasztott hegyi tájkép részle-

Matsumoto Takumi: A hely szelleme

Király Ferenc: Copek-féle malom

Péter László: Világsátrak

Király-Moss Suzanne: Puttonyos

tét lassacskán „feltolta” a kép felső keretéig. Ily módon a kiválasztott tájképi motívum képzőművészeti elemzésével a látott, kiválasztott környezetnek eltérő, autonóm képzőművészeti státust kölcsönzött. Később a XX. művésztelepen Mirko Rajnar is megfestette a Lendva-hegyet az expresszív hangsúllyal ellátott *Hegyi út (Pot v gorice, 1992)* címmel.

Az összegyűjtött művek terjedelme, de főleg a különböző formális követelmények és a jelentések gazdagsága miatt, tulajdonképpen nehéz pozitívista módon körvonalazni a hosszú harminc év során a Szlovéniából és szomszédos országokból érkező számos művész által megalkotott műegyüttest. Talán igazságtalan lennének az egyébként realizmust követő, de mégis igen nagyszerű alkotó, Ljubo Škrnjuggal szemben, akinek úttörő részvételéről az első művésztelepeken a *Vasút utca (Kolodvorska ulica, 1973)* című mű tanúskodik. Škrnjug a városnak szentelte még a *Lendvai motívum (Lendavski motiv, 1997, XXV.)* és a 2002-ből származó *Lendvai táj IV. (Lendavska krajina IV.)* című művét is.

A szlovén képzőművészet és főleg az avantgárd tendenciák óriásai közül külön hely illeti meg Avgust Černigojt. Részt vett a III. művésztelepen, amelyen megalkotta *Kompozíció I. (Kompozicija I., 1975)* című kollázsát. Jellegzetes képzőművészeti nyelvén a VII. művésztelepen Jože Horvat-Jaki kidolgozta a *Vágtában (V diru, 1976)* című művét. Érdekes Dušan Lipovec a *Táj lemenő nappal (Pokrajina z zahajajočim soncem, 1979)* című alkotása, a hegyek légységét pedig azok megfestésekor élethűen oltotta lágy, pasztell, zöld árnyalatokba Marjan Tršar. A kitűnő zsánerei jelöltségű kép *Pri kapljici (VIII, 1980)* Marjan Skumavec alkotása. Kiváló helyi elhelyezéssel két típust ábrázol valamilyen vendéglőben. Alenka Sottler pedig a XV. művésztelepre absztrakt hálót alkotott, amelynek a *Várfal (Grajski zid, 1987)* címet adta.

Janez Knez azzal, hogy többször is visszatért Lendvára, sajátos lakóhelyet szerzett itt; részt vett a XXV. és a XXVI. művésztelepen; nyílt kolorittal és felépítéssel 1997-ben megalkotta érdekes, többjelentésű képét, egy évvel később pedig a *Csente* tájképi impressziót. Azon szlovén művészek közé soroljuk, akinek a munkáját semmiképpen sem szabad figyelmen kívül hagyni, aki Zmago Jeraj meszteri stílusában alkotott. Lendvahegy hangulatának pompás képzőművészeti kommentárjáról van szó (1992, XX.), amelyet már szinte vad szórakozottsággal permeteznek le a karikírozva megfestett „nap” sugarai. Ugyanilyen pompásnak mondhatók Marina Mihelič Satler *Csente triptichonjára* (Triptih Čentibe, 1998; XXVI.) zöld színei.

Azon festők közé, akikre a kifejezetten absztrahált és egy meghatározott minimalisztikus szintű felfogás és a geometriai tendenciákkal való elkötelezettség jellemző, számos festő sorolható. Az ilyen irányzatot valló művészek közé tartozik Vinko Fišter is, aki topográfiai mondanója ellenére már az V. művésztelepen több kitűnő munkát alkotott, és pedig *Lendva* és *A táj intermediális*

jelenléte IV. (Intermedijalna prisotnost krajine IV., 1977) című festményeket és két grafikai lapot. Köztük található a teljesen letisztult képzőművészeti recepcióban topográfia felismerhető motívumú *Borospince (Zidanica, 1980, VIII.)* Dezider Švaratól és Maria Teresa de Zorzi művei (VIII., *Home sweet Home; Colors in Lendava; 1980*). Jelentős hely illeti meg a gyűjteményben Ignac Medent, aki a XII. művésztelepen megtervezte a XXXIX kép-objektumot (1984), amelyre rafinált geometriai-absztrakt jelentésréteg jellemző.

A 80-as években a visszaszoruló „újfestészettel” szemben az expresszív tendenciák győzedelmeskedtek és terjedtek el az ú. n. „gesztuális” festészet különböző fokozatain belül. Itt meg kell említeni Szokolszky Miklós *Portróját ködsapkával (Portret z megleno kapo, 1980, VIII.)*. Az expresszív figuralitás jellemző Mészáros Györgyre a *Mézeskalácsosok (Medičarji, 1983; XI.)*, valamint Karlheinz Gruber egyazon művésztelepen készült *Figura VI. (1983)* című művére. A gyűjtemény kitűnő művei közé tartozik Tóth Csaba *Negyedik negyed (Četrta četrtina, 1986; XIV.)* című mozgalmos, grisaille (szürke tónusú) alkotása. Képzőművészeti szempontból kitűnő művek közé soroljuk Erich Novosel burgenlandi festőművész *Sárga figura (Rumena figura, 1987)* című alkotását. Kétségtelenül különös hely illeti Horváth Jánost is, akire a sejtelmes mimetikai nyomok ellenére a *Csendélet (Tihožitje, 1991, XIX.)* című festményén a mély és szubtilis tárgyiasság jellemző.

Erősen expresszív hangú, a német neoexpresszionista festészet és főleg az ú. n. Neue Wilde domináns irányzatát visszhangzó művek közé tartozik Erwin Reisner *Önarcképe (Avtoportret, 1988)*. A különböző kiindulópontokra való tekintet nélkül ez még Kotnyek István *Tűkörablak (Zrcalno okno, 1987)* és Budaházi Tibor *A csentei Krisztus (Kristus iz Čentibe, 1989, XVII.)* vagy Koszti Miklós István *Hadik Mihály katonája (Vojščak Mihály Hadika, 1992, XX.)* című művein is felismerhető.

A festészetben a gesztuális és neoexpresszív áramlatok hatásukat tekintve különböző irányokba terjedtek el, melyekre pedig csupán formálisan alkalmazhatjuk az absztrakt expresszionizmus fogalmát. Itt kell megemlíteni főleg a kezdetekben Marjan Gumilart és Darko Birsat (részt vettek a XVII. művésztelepen), majd később Zlatko Kozdat is (XVIII. művésztelep). Főleg Marjan Gumilart kell mindenképpen kiemelni, aki a XVII. művésztelepre megalkotta jellegzetes absztrakt kollázsát (*Cím nélkül – Brez naslova, 1987*).

A festészet helyzetét, főleg a 20. század végén, képtelenség megérteni csupán a formális analízisen keresztül, hiszen a különböző művészeti artikulációk előzőnlésében látszólagos visszahátrálásról van szó, tehát a formális toldalékokhoz való ragaszkodásról. Ezért nyíltan leírhatjuk, hogy retrospektív szemszögből azok a festmények tartoznak a legjobb alkotások közé, amelyek a XXVII. és XXVIII. művésztelepen születtek meg. Úgy tűnik, hogy

1999-ben és 2000-ben a szerencsés véletlen (vagy talán Judita Krivec Dragan kolléganő kiválasztásának érdeme) során gyűltek össze azok a művészek, akikre ugyan eltérő kiindulópont jellemző, viszont az alkotói összefonódások során számos kitűnő művel rukkoltak ki.

Így azon tény ellenére, hogy a háttérben még felismerhetnénk az újfestészet jellegzetességeit, neoexpresszív vonással vonták be műveiket Pippo Altomare (*Foglie rosse*, 1999; *Forchette per Tizy*; 2000), Ezüst György (*Lendvai önarckép*, 1999; *Huszárok tisztelgése*, 2000) és Bíró Gábor (*Lendva IV.*), Gordana Kovačič Macolič (*Mašina koja skuplja pauke.*, 1999); Slaven Macolič (*Lovec sanj*, 1999); miközben az analitikus Črtomir Frelih a kép tektonikájával foglalkozott és a figura elhelyezésével a képen (*Prostor figure* és az expresszív *Ecce homo*, 2000). A lírai absztrakció mezején tág hangzatokat megszólaltató műveket alkotott meg erre a művésztelepre a kiváló triptichonnal és az *O.T.* képpel (1999 és 2000) Johann Julian Taupe, valamint a *Csésze fekete* (1999) és a *Lendva előtt* (2000) című képpel Rudi Benetik. Az absztrakt expresszionizmus szellemében

a szubtilis kékségekbe kalauzolnak bennünket a *Himmelblau I., II., III.* triptichon képei és Veronika P. Dutt *Farbbe-wegung-gelb* című képe, valamint Dominik O. Križan kifinomult képépítéseinek zsánerien vonzó motívumai *Záporpatak* (*Hudournik*, 1999), *Várkertek, interpretáció I., II., III.* és Elke Simel Iktásai (*O.T.*, 1999; *Nature is stronger*, 2000), Anne Marie Holm (*Dead castle-insects*, 1999; *Dead Organic Form I.*, 2000), valamint Tiziana Contino minimális rajzzal mesterien megalkotott műve.

E rövid feljegyzés végén leszögezhetem, hogy a kiterjedés szempontjából terjedelmes gyűjteményről van szó, amelyet az adott retrospektív tekintetben képtelenség egészében felölelni, és analitikusan érinteni minden művet. A bemutatás során kiténik, hogy a gyűjteményre sokszínű stílusirányzat és tartalmi gazdagság jellemző, amely a kiemelt minőségű mesterművekben nyilvánul meg. Ha ezek a későbbiekben példaképpül szolgálnak a jövőbeli társaságoknak, a Lendvai Nemzetközi Művésztelep festménygyűjteménye minden szempontból még elkötelezettebb lesz.

Bronzöntés a 2005-ös, 33. művésztelepen

Mario Berdic:

Születésnap tárlat a lendvai Vár Galériában

Ludvik Pandur újabb képei

Mario Berdic művészettörténész megnyitóját mondja, mellette a festőművész, Ludvik Pandur és Gerics Ferenc, a Vár Galéria igazgatója

A Mariborban élő festőművész és professzor 60. születésnap tárlatának megszervezésében egyaránt szerepet vállalt a lendvai Galéria Múzeum és a maribori képzőművészek egyesülete (DLUM); ezeket az újabb kori szlovén képzőművészeti színtér két fontos alkotójának személyisége és munkássága köti össze. A Lendván született Pandur Lajcsi (apa) és a Slovenj Gradecben született Ludvik Pandur (fiú), mindketten a Zágrábi Képzőművészeti Akadémia diplomásai, a maribori képzőművészek egyesületének aktív tagjai, amely korábban a koroškói és stájer képzőművészekén kívül a prlekijai és muravidéki alkotókat is felölelte; mindketten a Maribori Pedagógiai Fakultás (korábban Pedagógiai Akadémia) Képzőművészeti Tanszékének rendes tanárai és mélyen kötődtek a hazai, lendvai környezethez és egyben magyar gyökereikhez; mindkettő saját hallgatói nemzedékének felbecsülhetetlen képzőművészeti ismereteket adott át, jellegzetes alkotásaikkal pedig a kortárs szlovén képzőművészetben is letették névjegyüket. Ludvik Pandur a jeles jubileum során először a Lendvai Galéria Múzeumban mutatkozott be az újabb időkben született, tizenöt éves alkotói korszakát reprezentáló alkotásaival ez év tavaszán, a maribori DLUM Galériában pedig augusztusban mutatta be leg-

újabb képeit a *Rózsák ideje* ciklusból és frissen keletkezett más alkotásait. Mindkét kiállítási térben olyan alkotásokat vonultatott fel, amelyeket a művész még egyáltalán nem mutatott be, vagy pedig csak kizárólag idegen közönség láthatta őket Spanyolországban és Olaszországban.

Ludvik Pandur kozmopolitizmusa változatos, táj- és figurális motívumokkal áthatott műegyüttesben nyilvánul meg közvetlenül, amelyben a különböző kultúrák jellegzetességeit kapcsolja össze a sajátos, egymást összefűző képzőművészeti vallomásokban; ezek különböző irodalmi vagy zenei alapokból erednek, vagy akár közvetlenül a természetes vagy urbánus környezetből. Európai utazásai során a művész sikeresen beleéli magát az egyes vidékek lelkületének szerepébe, amikor is nem csak a megfestett ábrázolásokkal, hanem nyelvük segítségével is közelebb jut az emberekhez, hiszen a szlovén és magyar nyelven kívül horvátul, németül, angolul, olaszul és spanyolul is beszél. Ennek a viszonynak a következményeként az alkotót abban az országban, amelyben él és kiállít, újra és újra „örökbe fogadja” úgy a közönség, mint a kritikusok és a szakma, hiszen szóban, valamint vizuálisan kifejezi tiszteletét a helyi kultúra, történelem, irodalom, zene- és képzőművészet iránt. A *másság* számára nem ellentéteket

jelent, hanem az egész részét, így opusában érezhetjük a jellegzetes északi élesség összeolvadását a délies lágyággal, a rurálisít az urbánus ambientével, a férfi princípiumot a nővel, az epikát a lírával, a mitológiát a valósággal. Szlovénia, Magyarország, Dalmácia, Svájc, Olaszország, Spanyolország, Németország, az Egyesült Államok azok az országok, ahol Ludvik Pandur nem csupán kiállított, hanem alkotott is, társalgott, ismerkedett és benyomásokat, élményeket gyűjtött, elfogadta a másságot és folyton fizikai képességeinek határára sodorta önmagát. Ez utóbbi Pandur alkotói egyéniségének lényeges tulajdonsága: a legkeményebben robotolni a kimerültségig, kihasználni minden ihletet, kitartani az utolsóig, még az egyébként rendkívül érzékeny egészsége rovására is, akár a műtermekben, akár en-plair-air, mint például a művésztelepeken.

Alkotókészségét szimbolikusan alkimista vagy metamorf festészetnek is nevezhetjük, hiszen kihasználja a festői felületet és a színes „prima matériát” többjelentésű alaki, színes, kompozíciós, motivikus, ikonografikus, szimbolikus és tematikus transzmutációk kivitelezésére, amelyek egyben reverzibilisek és evolutívek. Az átalakulások a képzőművészeti kifejezésben is megnyilvánulnak, amely engedélyezi az antik, reneszánsz, manierista, barokk, impresszionista, expresszionista, asszociatív-absztrakt és absztrakt-expresszionista formai és tartalmi tényezők szabad „áthajlását”. A vonal, szín, jel és a képzőművészeti objektum egésze jelentik az egyenértékű szemantikus eszközöket, amelyek többretegű kriptográfiai üzenetét csak analitikus megfigyeléssel érthetjük meg; ez viszont mindig kissé eltérő következtetéseket eredményez, a művész alkotásainak metamorf jellegével összhangban.

Pandur újabb alkotásainak ikonográfiai és tematikai kiindulópontja alapjául tekinthetjük az Apollóról és Daphnéról szóló antik mítoszt, ahol megtörténik az ember fává változása, tehát a varázslat, amelyet a művész mindig újra és újra megformál különböző változatokban. Az említett történetből Ovidius, római költő *Metamorfózis* című verseskötetében meglévő antik történetei nyomán sajátos képzőművészeti interpretációinak terjedelmes mitológiai ciklusa alakult ki (például Danae, Apolló és Daphné, Piramus és Tisbe, Nárcisz és Echo, Jupiter és Io, Phaeton bukása). Mondhatnánk, hogy J. V. Valvasor után (grafikai ciklus) a szlovén kulturális életben egy alkotó sem szentelt annyi figyelmet Ovidius *Metamorfózisának*, mint ő. Az ember és fa közti analógia csodálatos megnyilvánulása észlelhető a görög oszlopban (pl. Erechteion), amelyet Pandur egykor a New York-i veduták ciklusának skyscraper-ré való metamorfózisa kontextusában alkalmaz (hasolónan Loos vázlatához, melyet a Chicago Tribune részére készített dór stílusú oszlop formájában). Itt meg kell említeni Pandur másik kedvenc mitológiai tematikáját is, amely a kelta mesevilágból ered a Szent Grálról és Parsifal lovagról szóló mítoszra tett hangsúllyal, ami a művész zenei oldalról is ihletet, Wagner operaciklusa formájában. Érdekes, hogy éppen a zene és a tánc a legkedvesebb mé-

diumai az irodalmon és persze a természetén kívül, amelyből ihletet merít képzőművészeti alkotásaihoz. Ilyen példa a *Svájci ciklus*, amely Nietzsche *Im-ígyen szóla Zarathustra* c. filozófiai művének szellemi atmoszféráját közvetíti, ahol megtalálhatjuk Richard Strauss azonos című szimfonikus alkotásának drámai-meditatív kicsengését, az Alpesi szimfóniájával együtt.

Lendván főleg azokat a műveit állította ki, amelyek egyrészt Szlovéniára vonatkoznak, másrészt pedig Spanyolországra, a művész legkedvesebb szellemi menedékhelyére, hazáján kívül. Mindkét esetben annyira meghittették Pandurt az etnográfiai és geográfiai jellegzetességek, hogy felhagyott a korábban említett ikonográfiával és új kihívásoknak szentelte magát. A spanyol (ibériai) ciklus, vagy inkább fázis, Pandur vonattal való utazása során kezdődött Madrid és Toledo között, a táj látványával, Aranjuez környékén, amely zenei ihletet adott Joaquín Rodrígueznek is a híres *Concierto de Aranjuez*-hez. Pandur az említett ciklust Antonio Machado spanyol irodalmárnak szentelte és *Campos de Castilla* című művének. A későbbiekben, amikor a művész 2001 tavaszán újabb spanyol utazásokat tett, a ciklust kibővítette még az egyazon címet viselő *Kasztíliai mezőkkel*, a *Diszkréció tezejével* és a *Clamos Clavados*-szal. Ebbe a sorozatba tartoznak az ú. n. „szürke képek” is, amelyek kolorista módon jellemzik a *Lebegés struktúráit*. Még a *Mezők* előtt Pandur megalkotta a *Kertek* ciklust (1999/2001), sokszor a jellegzetes hármast figurákkal – fákkal („sacra conversazione”), ahova a mitológiai *Jesenik (El Otonero)* figurális kompozíciója is besorolható két változatban, melyen a sötétzöld emberi szilletteken vörös, sárga és fehér nyomok „törnek” az ég felé.

Az újabb kori, talán legintimebb képzőművészeti ciklusát a művész az eredeti andalúziai táncnak, a flamencónak és egyben leányának szentelte, amikor is újból bebizonyította a zene és tánc iránti lelkesedését, amelyek majdhogynem *szinesztétikusan* zengenek Pandur festői felületeinek színkompozícióival összhangban. A flamenco ciklus a *Lebegés struktúrája* ciklusba tartozik (2004/05), újból bevezetve az önálló, jellegzetes női alakot dinamikus excentrikus kompozícióban, függőleges vagy vízszintes hangsúllyal, amely viszont lassan elveszíti horgonyzóhelyét, és a többi objektummal és struktúrával együtt a levitáció benyomását kelti. A „bailadora” magányosnak tűnik legintimebb érzelmei és szenvedélyei vallomásában, a térben való mozgás által a zapateadot (az ütem sarokkal való kiverése) járva. Még ha sejtjük is a gitár, ének és taps hangját, nem egy társas flamenco fiestáról van szó, hanem személyes katarziszról.

A haza a művész kedvenc meseországa, művészi és filozófiai gondolkodásának kiinduló- és célpontja, ahol a mediterrán találkozik az alpesi és pannon világgal, mint egyfajta inspiratív alkimista retorta, amelyben a bölcsesség köve van megszületőben, a *Lapis philosophicum*, mindig új képzőművészeti alkotás formájában. A *Parkok* ciklus (1992/98) a maribori lírai hangulatú parkvilág (Mestni

park, Rožni grič, Trije ribniki, Piramida) és a titokzatos Pohorje hommage-aként született meg, ahol az erdei állatvilágon kívül rejtett mitológiai lényekkel is találkozhatunk. A Parkokat a *Praznik (Ünnepek)* ciklus követi (2006/07) a *Struktúrák lebegése* keretén belül, ahol Ludvik Pandur opusában először jelenik meg a fehér hattyú, a rút kiskacsa átváltozására utalva, a lélek megtisztulásának különböző antik misztériumokban való asszociációival telítve, de egyben alkimista finomodásként is. A *Rózsák ideje* (2005/07) ciklusának ihlete, amely a DLUM Galériában is látható, a művész műtermének közvetlen közeléből ered, pontosabban Mariborban a Maister utcában lévő házak előtti ültetvényekből. Pandur itt precedenst teremtett, az elközpontiasított, hálós kompozíciónak és a fázisnak a *Struktúrák lebegése* címet adta (az Ünnepekkel együtt). A rövid, határozott vonások az uralkodó nem kromatikus, szürkés kolorittal, fehérségekkel kombinálva, a ritka kromatikus, piros és más kör alakú hangsúllyal (virágokkal) vannak kontrasztban. A szemlélőben ténylegesen a színes struktúrák és formák lebegését keltik, aminél szokatlan, magányos és rejtett, függőleges irányú, cikcakkos vonalat vehet észre, amelyek a korábbi „szürke képekből” erednek, mintha a szerző ebben a „labirintusban” mégiscsak a térbeli orientáltságra szeretne rámutatni. A *Struktúrák lebegése* ciklusba tartoznak a most keletkezett, jellegzetes függőleges formátumú képek, amelyeket Pandur először állított ki a DLUM Galériában, és kimondottan relatív, széles, elvágott vonásokkal formált meg, amelyekkel a

geometrizált struktúrák kompozíciós hálózatát építi szélsőségesen redukált, majdhogynem grisaille kolorittal. A képzőművészeti egész a látens kerti ültetvényekből eredő részletek benyomását keltik madártávlatból, aminél meg kell említeni, hogy a kromatikus hiánya közvetlen hatással van a jellegzetes hangeffektus hiányára.

Pandur koloritja általában kimondottan ellentétes, zengő és egyes ecsetvonásaiban hipnotikusan szuggesztív, olykor agresszív, az örvényesen gesztuális rétegekkel pedig bizonyos kombinációkban pszichedélikus asszociációkat kelthet. A művész mediterrán-északi palettájának elidegeníthetetlen részei a színes árnyalatokkal egyenrangú, nem kromatikus szürke tónusok, feketével és fehérrel szegélyezve. A gazdagon pasztózus, fekete, sötétkék, bordópiros és sötétzöld árnyalatok jellegzetes voluminózus benyomást keltenek transzcendens szimbolikájukkal. A vörös, bíbor, lila, narancssárga és rózsaszín, általában csak hangsúlyok vagy egyes alakok gyengéd és nőies szenzibilitásúak, miközben a fehér a fény villanásainak vagy káprázatainak nyugtalanságát kölcsönzi. Az egész ábrázolás jellegzetes színesztézián alapszik, mintha csak a hangos színek dallamát figyelniük meg.

Ludvik Pandur alkotókedve a hatvanadik év időszakában is töretlen, kimeríthetetlen potenciállal bír, új kutatásokat sejtet úgy a kifejezőmód, mint az ikonográfia, szimbolika és tematika terén.

(Elhangzott május 11-én a Vár Galéria kiállítótermében.)

Enteriőr a kiállításon

Novotny Tihamér:

Múltunk örökkön ráharap a jövőnkre

Horváth Lajos festőművész és Diénes Attila szobrászművész kiállításáról

Horváth Lajos festőművész (1941, Pápa) a Kortárs Magyar Művészeti Lexikon szerint a pápai Képzőművészeti Szabadiskolában Cziráki Lajostól és A. Tóth Sándortól tanult. (Ha ez így van, egyik sem rossz iskola!) 2002-es katalógusának életrajzában viszont nagyobb általánosságban inkább azt hangsúlyozza, hogy „mesterei a magyar és az európai művészettörténet alakjai, akiknek műveivel könyvekben, múzeumokban, képtárakban találkozott.” Sőt, nem művésznek készült! „Gondolatait, világlátását akarta kifejezni, s ehhez találta meg – hosszú felkészülés után – a formát.” Ugyanennek a kiadványnak az előszavában Bereczky Lóránd művészettörténész a következőket hangsúlyozza: „Bátran alkalmazza a kulturális örökség minden rekvizitumát (...) Kitűnő kompozíciókészség, briliáns rajztudás és hasonlóan briliáns koloritérzékenység jellemzi művészetét, és egy olyan transzponálási képesség, amely új közegbe emeli a művészeti örökségként ismert fragmentumokat. (...) Érzelem és értelem egysége valósul meg művészetében.”

Az ő esetében a különféle régi és új realizmusok, a szimbolizmus, a metafizikus és szurrealista törekvések kikerülhetetlen mintáit, eredményeit, képi toposzait, sajátosságait elemző és hasznosító festményeit nézve a klasszikus és a modern művészet kimagasló képviselőinek gondolati, bölcséleti és képszerkesztési értelemben fontosnak ítélt konkrét műalkotásaival vagy azok részleteivel valóban gyakran találunk kapcsolódási és igazodási pontokat. Az *Ars pictura* című festészetfilozófiai képén például megidézi Johannes Vermeer *A festő műtermében* című vásznának központi figuráját, az állványa előtt a nézőnek háttal dolgozó barettsapkás művész kockaköveken ülő, de tájba helyezett korhű alakját, aki éppen egy olyan festményen dolgozik, amely egy nyitott ablakba helyezett tájképet ábrázol. A múlt előtt posztmodern beállítottsággal tisztelgő, platóni mélységeket rezegtető, ars poetica ízü mű bravúrja, hogy a kintet és a bentet összedolgozó, a valóságos teret az illuzórikussal háromszorosán összecsere-lő (vagy inkább egymásba metszően megsokszorozó) *képben a kép* szituáció azt a tájrészletet folytatja, örökíti meg, amelyet a vászon elfed a szemünk elől.

Ez a festői tett azonban további művészeket és műveket von érdekklődési körünkbe, hiszen René Magritte és Paul Delvaux is alkalmazott már hasonló okból,

hasonló ábrázolási módszereket. Ám Horváth Lajos más festményein, illetve azok motívumaiban, jelképegyüttállásaiban, kompozíciós megoldásaiban, emberi alakjaiban, természetelemeiben és választott tárgyaiban, valamint témáiban és festészeti eszköztárában, nemcsak Caravaggio, esetleg Diego Velázquez inspiratív nyomait találjuk meg, de felfedezhetjük a kapcsolatot Arnold Böcklin, Puvis de Chavannes, Édouard Manet, Csontváry Kosztka Tivadar, Carlo Carrà, Giorgio de Chirico vagy éppen Salvador Dalí bizonyos műveivel. Legalábbis a kiemelés, az átírás, az átértelmezés, az átköltés, a behelyettesítés vagy a mai helyzetbe ültetés szintjén.

Ha valami stíluskategóriaifélet szeretnénk kreálni alkotómódszerére és világszemléletére nézve, akkor azt mondhatnánk, hogy művészete a metafizikus festészetbe oltott mágikus realizmus és a szimbolizmussal kevert szürrealizmus kiérlelt, összetartozó, bonthatatlan ötvözete. Olyan festészet, amely valójában az eszme, a gondolat, az idea szolgálatában áll, de nem nélküli a kifinomult érzékiséget sem. Mintha csak a franciában oly hasonlóan ejtett szójáték, a „*saintaise*” (a megszentelés) (Gauguin által kitalált szó!) és a „*synthèse*” (a szintézis) együttes jelenlétét találnánk a témában, formában, tartalomban, felületben, kompozícióban és jelképekben, vagyis a képegységben. Ez a festészet nem csak a szemnek, sokkal inkább a tudatnak, az intellektusnak, a szellemnek és a léleknek, sőt a morálnak szól. A pusztá ábrázoláson túl keresi a dolgok mögött rejtőzítő titokzatos összefüggéseket. Spirituális és világi érdeklődéssel kapcsolja össze a végest a végtelennel, a láthatót a láthatatlannal, az ösztönéletet az értelemmel, az emlék-, fantázia- és álomképeket a kényszerképzetekkel és a valódi megfigyelésekkel. Hihetetlen tereket és szédületes időtávlatokat nyit meg vagy nyitogat egybe. Merész képzettársításokkal zaklatja fel konvenciókhoz szokott érzékszerveinket és idegrendszerünket. Valójában sejtelmekkel teli világnézeteket, megfeythetetlennek mutató világszemléleteket és a tudatalatti óceán mélységes titkaira támaszkodó világmagyarázatokat akar a néző elé tárni! Visszatérő gondolatokat és örök kételyeket közvetít, személyes és közösségi húrokat penget, egyéni és kollektív érzéseket szólaltat meg vagy fojt el. Jelképekbe burkolózik, mitológiákat, metaforákat és allegóriákat használ vagy alkot az emberi vágyokról, a hitről és az igazság különböző megjelenési formáiról, a rejtőzködő Istenéségről, a lét értelméről vagy értelmetlenségéről, a kezdetekről és a végről, a szerelemről és halálról, a hegyről és a tengerről, a Mindenség őrzőiről, a rossz álom természetéről, a mulandóságról, a test metamorfózisairól, a feltámadásról, az erkölcsi törvények hiányáról, Európáról, a mai Ádámról és Éváról, valamint a bezártságról... [*Szabálytalan diptichon, Saul I., A mindenség őrzője, Akt (A nő), Feltámadás, A „törpe”, Metamorfózis (Két nő), A hegy, Tenger, Éva, Ádám, tojás, Írnok (Mózes), Léda, Európa, Totem, Szabadban*].

A varjak

A doboz titka

Diénes Attila szobrászművész (1942, Marosvásárhely) figurális kisplasztikái éppen ezen a szinten, tehát a morális tartalmak és a metafizikus-reális (esetleg szür-reális) formák, témák és filozófiák, az egyéni egzisztenciák és a közösségi-társadalmi problémák válság- és lelkiállapotainak, krízishelyzeteinek a szintjén kapcsolódnak Horváth Lajos művészetéhez. A két alkotó egyes művei, mintha közvetlen érzelmi és gondolati összeköttetésben állnának egymással. Bár Diénes plasztikáiban esetenként mintha több lenne az abszurd humor, a kritikai él, a satirikus gúny és a keserű irónia, Horváth festményeiben pedig a töprengő melankólia, a magasztos beletörődés, a vágyképekkel keveredő, örök szorongás és a megfeythetlenségekből fakadó, a megoldatlanságokból származó nyomasztó életfélelem.

Ha lakonikus tömörséggel kívánnánk összefoglalni Diénes művészi személyiségének legfőbb sajátosságait, a következőket mondhatnánk el róla: lazaság nélküli, rendkívül igényes, tematizált dolgain, kitűzött céljain elszánt következetességgel végigjáró, sokoldalú alkotó, reneszánsz típusú, modern ember, mert arany keze és nyughatatlan szelleme van. Pályáját szürrealista felfogású grafikákkal, valamint metafizikus témájú absztrakt tér-filozofikus és tér-geometrikus festményekkel kezdte, de szövött, és tervei alapján manufaktúrává fejlesztett egykori marosvásárhelyi műhelyében szövetett, hatalmas méretű, rendszerint szintén metafizikus alapállású, elvont geometrikus vagy szimbolikus-organikus motívumokat használó, gyapjúból készült faliszőnyegeket; s öntött, faragott, gyúrt, bravúros formai tökélyre vitt ábrázoló és tisztán elvont formavilágú kis- és nagyméretű kő, fém, fa, agyag és kombinált anyagú szobrokat és iparművészeti tárgyakat.

Diénes figurális szobrászata éppúgy merített az új kőkori bálványok (erős test, csökött végtagok, torzított, természetellenes testtartás) formavilágából, mint az ókori egyiptomi fejszobrászat mágikus hagyományaiból és a klasszikus görög kultúra mitológiai témáiból (pl.: a *Daphné-sorozat*), vagy akár a drapériákat kedvelő barokk és az érzéki felületeket kultiváló impresszionizmus stílusából (pl.: *Próféták, Harlekin-sorozatok*). Ő tehát a sokoldalúan eklektikus alkotók közé tartozik. A stílusokat azonban sohasem keverte és ma sem keveri. Nem a posztmodern radikális eklektikája vagy dekonstrukciója ez, ahol egy-egy műben megjelenő különféle stíluselemek szinte elképesztő rend szerint („akár egy halom hasított fa”) keverednek egymással. Nála a stíluskorszakok jól elkülöníthetők, tisztán, kidolgozottan, kiérleltelen jelennek meg előttünk, tehát csak egymáshoz viszonyítva képeznek párhuzamos vonalakon futó eklektikát. [„A Picasso-szerű eklektikus művészek (...) végigjárnak vagy fél tucat stíluskategóriát.” – mondhatná róla Herbert Read, s tegyük hozzá, jogosan.]

Diénes bronz és egyéb fémötvözetekből készített figurális kisplasztikáinak és domborműveinek java része, mintha egy nagy életszínház örök s folytonosan visszaszisszaterő szereplői volnának, akik tipikus jellemeket,

drámai helyzeteket és éles társadalmi konfliktusokat jelenítenek meg és játszanak el. A bravúros technikai tudással előadott, perfekten fogalmazott régebbi és újabb alakok, karikírozott jellemek, egyszerű attribútumokkal és kulisszatárgyakkal egyértelműsített élethelyzetek – vezessenek azok akár a Biblia, akár a görög-római mitológia közmeg-egyezés területére vagy a klasszikus és modern irodalmi és színpadi remek filozofáló-moralizáló világába – mindig aktualizálható és mindig általánosítható problémákkal foglalkoznak. A sors különös fintorának tarthatjuk például azt a szomorú tényállást, hogy a valamikori ceaușescu érában megfogalmazott kínos és emberpróbáló, a szemlélyiségeket és közösségeket egyaránt hétpróbás kísértéseknek és lélektöréseknek alávető és kitévő, a szinte csak romboló és önmészto alternatívákat kínáló, rég elfelejtettnek hitt szerepsituációk és élethelyzetek ma újra (szinte ugyanúgy) érvényesek lettek.

Igy jelenhetnek meg Diénes színdarabjában a különböző társadalmi személyiségtypusok, a maszkot viselők, a *Barbár királynő*, a *Hamis próféta*, a *Melankólia* megtestesítői; a különböző sorshelyzetek kiszolgáltatottjai, az ártatlan áldozatok, a kitaszítottak, az örök vesztesek csoportjai és egyedei, a manipuláció elbutítottjai (*Zenégép, Együtt, Kitörés, Hírek* vagy *Információ, Segélykérés, Balkáni életérzés, A fal*); a kilátástalan életlehetőségekből az öncsalatásba menekülők vagy csapdahelyzetben vergődők alakjai (*Délibáb, Kapcsolat, Szemben önmagunkkal, Vívódás, Értelmetlen filozofálás az életről*); s az Aranykort idéző, profanizált ószövetségi biblia pauperumok (*Az Éden, Éva születése, Az Éden gyümölcse*).

A világ és az antivilág, a test és a héj, a hús és a drapéria, a megragadhatatlan tartalom és a megragadható forma, az álom és a valóság, a fény és az árnyék, a kulturális hagyomány és az egyéni mitológia, a kilátás és a belátás, az összekapcsolt időzónák és az egymásba vezethető téri helyzetek, az egyén és a történelem találkozása-ként vagy szembenállásaként volt értékelhető ez a kiállítás. Mert múltunk örökkön ráharap a jövőnkre... Mert a két alkotó érzi: ez itt a festészet és a szobrászat ideje.

(Nagy László Városi Könyvtár és Szabadidő Központ, Ajka, 2007. május 21. – június 4.)

Napóra Bolyai János emlékére

A Nagy ölelő

Tiszteletadás Euklidesznek

Varga Ferenc:

„Kozmosz-közvetítők”

Művészteleni tárlat Zalaszentgróton

Hatodik alkalommal jöttek Zalaszentgrótra művészek az ország különböző városaiból, sőt külföldről is, hogy három héten át baráti együttműködésben gazdagodjanak egymás munkájából és emberségéből. Húsz művész jött el a csáfordi szőlők közé egy régi iskolaépületbe, hogy töltekezzen a zalai égbolt fényeiből, a zalai dombok káprázatos színeiből, csodálatosan intenzív zöldjeiből, és e dombok gyümölcséből, a finom zalai borokból, hogy a közös munka során ki-ki új lendületet, biztatást és hitet nyerjen a folytatáshoz.

Ez a húsz művész nagyon is különbözik egymástól. Máshonnan jöttek, más életutat jártak be, más volt az iskolájuk, más a mesterük, így az életüket intéző eszméik sem mindig egyformák. Különböző a munkájuk és különfélék a műveik is. Van, aki ecsettel dolgozik, van, aki vésővel, van, aki ceruzával és tollal, van, aki sarokcsiszolóval és vésőgéppel. Van, akit a vonalak és pontok rendszere, van, akit a színek varázslata készítet munkára, van, akit a legátetszőbb szellemiség, és van, akit a legtömörebb anyag szólít magához, hogy belőle, általa művet készítsen. Itt, Zalaszentgróton három héten át ez a húsz művész, ez a húsz egészen különböző ember mégis közösséget alkotott. Hogyan jöhet létre közösség eltérő gondolkodású, munkamódszerű, és temperamentumú emberek között? Figyeltem barátaim munkáját és szavait, hogy kiderüljön, mi az, ami a formai különbségeken túl valahol mégis összeköt minket. Szeretnék most az ő gondolataikra hivatkozva a közösségről beszélni, úgy, mint egy művésztelen közösségről, de úgy is, mint általában véve ember és ember, kozmosz és ember közösségről.

Lelkes Márk szobrászművésznek köszönhetjük a szimpózium kitalálóját már évek óta. Először őrá szeretnék hivatkozni. Egyik beszélgetésünk során Márk kezébe fogott egy hosszúka, hajó alakú hungarocell darabot, és miközben gyönyörködött ebben a valóban szép, íves formában, különböző oldalról nézegette, megfigyelte, arról beszélt, hogy mit jelent számára a hajó. Elmondta, hogy szerinte az ember sokszor túlságosan határozottan halad az útján, és ezzel megváltoztatja maga körül a világot. A hajó viszont – annak ellenére, hogy mozgásának van egy iránya – kénytelen ráhagyatkozni a tenger hullámaira. Elfogadja, hogy van nála nagyobb hatalom, ami őt megtartja és viszi a célja felé. Ha ellenkezne a tenger hullámaival, elsüllyedne. Jelképezheti a hajó általában véve az embert vagy az egész emberiséget, de jelképezheti szorosan vett szakmai értelemben a művészt is. Más eredmény származik egy olyanfajta művészi munkából, amelyben a művész a saját énjéből

szemléli a világot, és más, ha igyekszik elfeledkezni önmagáról, és önmaga helyett a másikat, a világot vagy a művet állítja gondolkodása középpontjába.

Emlékezzünk csak vissza, hogyan szól a bibliai teremtéstörténet! Hogyan magyarázza az ember bűnbe esését, a béke szétszakadását, az egység széttöredezését Ádám és Éva története? Mit is mond a csábító gonosz Ádámnak és Évának? Azt mondja, hogy ha esztek a fa gyümölcséből, olyanok lesztek, mint az Isten. Több ezer éve már, hogy az ember megtalálta magában a rosszra való hajlamának magyarázatát. Azért bukunk el, mert olyanok akarunk lenni, mint az Isten. Ahelyett, hogy egyszerűen csak benne lennénk a világban, ahelyett, hogy a helyünkön lennénk, a világ középpontjává akarunk válni. Saját magunkhoz viszonyítjuk, magunkhoz képest szemléljük, bíráljuk és formáljuk a világot. Innen az egység széttöredezése, a kozmikus szeretet felhasadása, innen a fájdalom és a háborúság. Az önmagára, önnön hatalmára eszmélt embernek két választása van. Vagy benne marad saját énjének, saját hiúságának csapdájában, vagy megpróbálja túlhaladni énjét, és akárhány elbukás után is nekilát, hogy helyre állítsa a világgal való közösségét. Aki belátta, hogy önmaga középpontba állításából, a hatalom akarásából csak háborúság és fájdalom származhat, az nem dolgozik többé a maga dicsőségére, hanem mindent megtesz azért, hogy munkájával a világgal való egységet szolgálja.

A művész munkája nehéz munka. Kitartást, keménységet és áldozatot követel, a fizetség és az elismerés pedig sokszor elmarad. Ugyanakkor néha átélheti a művész, hogy rátalál egy különös értékre. Rajzának, festményének vagy szobrának készítése során ráeszmélhet valami addig ismeretlen nagyságra, munkájában felcsillanhat a szépség és a varázslat. Nagy kísértés ez a művész számára. Megtévesztheti az a tapasztalat, hogy kezei között mű születik. Közönséges, egyszerű emberi kezei között, amelyekkel egyébként hétköznapi cselekedeteit végzi, amelyekkel kanalát és poharát fogja, amelyekkel kapaszkodik az autóbuzson vagy a dinnyét válogatja a piacon, amelyek olajosak lesznek, ha visszateszi a leesett kerékpárláncot, egyszóval önmagának mint leghétköznapibb embernek leghétköznapibb kezei között a faragás, a festés vagy a rajzolás során létrejön valami nagyszerű, önmagán túlmutató dolog, létrejön a mű. Mit kezdjen a művész ezzel a tapasztalattal? Megint csak két lehetőség áll előtte. Vagy enged ember mivoltából fakadó eredendő hiúságának, és elhiszi, hogy a kezei között megszületett szépség és varázslat forrása ő maga, ő maga a mű létrejöttének célja is, és a mű az ő dicsőségét szolgálja. Nem származik boldogság a munkából, ha saját dicsőségünkért dolgozunk. Az így készült műben a néző is megéri a művész hiúságát, és elfordul tőle. Az önértetből és becsúgyból készült mű falakat épít közénk, bezár minket. Megbontja a közösséget és széttördeli az egységet.

Az a művész viszont, aki felülemelkedett énjén, túlhaladta hatalomvágyát, és a világot nem önmaga szűk né-

Ragó Lóránt: Fezette II. - III.

zópontjából, hanem a valóság széles horizontjának tiszta objektivitásából szemléli, tudni fogja, hogy a munkája során előállt érték nem öbelöle származik. A színek harmóniájából, a vonalak rendjéből, a formák gazdagságából, a szellem és az anyag egymáshoz rendeléséből hiába is született szépség és varázslat az ő kezei között, tudja, hogy nem ő ennek a szépségnek és varázslatnak a forrása, és nem ő a célja sem. Nem az övé a dicsőség. Ő csak haszontalan szolgál, aki a kötelességét teljesítette. Az a művész, aki ilyen alapállással dolgozik, igazi boldogságot nyer a munkájától. Az így készült művet szívesen nézik mások is, mert a világgal való egység, amit az ilyen mű képvisel, mindannyiunk titkos reményisége.

A tenger hullámaina ráhagyatkozó hajó jelképezheti az énjén felülemelkedett, a hiúságát túlhaladott embert, vagy jelképezheti a művészt, aki belátta, hogy jó művet csakis önmagát elfeledve, önfeledt munkával hozhat létre, és tudja, hogy csak az ilyen mű adhat önfeledt örömet a nézőnek is.

Csoma Gábor festőművész szavaira is szeretnék hivatkozni, akinek egy beszélgetés során olyan tisztán hangzott el egy gondolata, hogy fel kellett jegyznem. Így szólt ez a mondat: „Valójában én csak közvetítő vagyok, a kép meg halad a maga útján.” A munka iránti alázat, az önmaga törvényei szerint formálódó, a létbe kíváncsi mű tisztelete nyilvánult meg a szavaiban. Valóban, a művész nem több, csak közvetítő. Egyszerű munka, haszontalan szolgál, aki teszi a dolgát. Nem ő áll a középpontban. Ráhagyatkozik a képre, érzékenyen figyel a kép kívánságát, és aszerint alakítja a formát, aszerint fejleszti a színek és vonalak rendszerét, ahogy azt a kép megkívánja. A festés alázatos munkájának önfeledt pillanataiban legalább ennek az önfeledtségnek az idejére helyre állhat a szétfődeztettség egysége. Egység a képpel, egység a tájjal, egység a kozmikus renddel. A kép megőrzi ezt az önfeledtségből eredő egységet, és közvetíti a néző felé. Ezáltal a kép szemlélésekor a néző is részese lehet a helyreállt nagy egységnek.

Baráz Tamás szobrászművész is egy korokon és kultúrákon átívelő közösségről beszélt egyik délután, amikor munka közben pihenőt tartottunk. Tamás pályája kezdete óta elkötelezettje egy anyagnak, a kőnek, és a legkomolyabb szakmai színvonalon, a legelmélyültebb szellemiséggel folytatja a kőszobrászatot már majdnem két évtizede. Nem véletlen, hogy számára az anyaghoz

fűződő viszony, az anyaggal folytatott kommunikáció lehet eszköz egy közösség elérésére. Minden anyag, így a kő is mulandó. Mégis – mivel a természetben a kő a mi életünknel akár több milliószor is hosszabb időn át gyakorlatilag változatlan állapotban létezik, és a belőle készült szobor életünknel sokkal hosszabb időn át is megmaradhat –, alkalmas arra, hogy ha nem is birtokolhatja az öröklétet, legalább a jelképévé válhat. Egy három vagy négyezer éve készült kőszoborra ugyanúgy nézhetett egy korabeli ember, mint mi, mai nézők. Egy régi szobor szemlélésekor elgondolhatom, hogyan mozgott a szobrász keze a forma körül, hogyan véste, csiszolta a követ. Ugyanúgy dolgozott a szobrász, aki már régen nem él, mint mi, akik még élünk. A szobor valamit közvetít közöttünk. A kőszobor sokkal szélesebb időskálán létezik, mint a minket körülvevő legtöbb dolog. A kortárs művészet haladónak mondott teóriái nem is tudnak mit kezdeni a kőszobrászattal. Aligha fér össze a fogyasztói társadalom piaci rendszerének mintájára felépülő, folytonos változást követelő művészetértelmezés az időtlenséget jelképező anyaggal, a kővel. Aki ma kőből szobrot farag, feláldozza a korszerűséget, de valami nagyszerűbbet kap helyette, a koroktól és kultúráktól független, egyetemes közösség tudatát.

Az a hús művész, aki itt, Zalaszentgróton három héten át együtt dolgozott, biztos, hogy nemcsak a jókedvű esti borozgatásokban lelte meg a közösséget, de meglelte ki-ki a maga eszközeivel az önfeledt munkában, az időtlenséget jelképező anyagokban, az egyetemes szakmai értékekben is, és munkájukból olyan művek születtek, amelyek ember és ember, kozmosz és ember helyreállt közösségét, vagy legalábbis ennek a közösségnek a vágyát képviselve örömet sugározhatnak mindenkinek. Három héten át figyeltem ezt a művészetaságot, ezért biztosan állíthatom, hogy amint a hajó ráhagyatkozik a tenger hullámaina, úgy ezek a művészek is érzékenyen, figyelmesen és szerényen ráhagyatkoznak valami náluk nagyobb erőre, és boldogságot remélhetnek annak a tudatától, hogy nem a maguk dicsőségére dolgoztak. (A 6. Zalaszentgróti Művésztelep és Szimpózium résztvevői: Baráz Tamás szobrászművész, Csáki Róbert festőművész, Csoma Gábor festőművész, Enrica Rebeck (Olaszország) szobrászművész, Józsa Pál szobrászművész, Kuti László szobrászművész, Kovács Hajnalka grafikusművész, Kő Boldizsár grafikusművész, Lelkes A. Gergely festőművész, Lelkes Márk szobrászművész, Meszlényi Molnár János szobrászművész, Miksa Bálint festőművész, Nagy Edit festőművész, Patrice Belin (Franciaország) szobrászművész, Raffay Dávid szobrászművész, Ragó Lóránt grafikusművész, Sallay Géza szobrászművész, Székó Gábor szobrászművész, Tóth Dávid szobrászművész, Varga Ferenc szobrászművész.)

(Elhangzott a Villa Negra Közhasznú Egyesület 6. Zalaszentgróti művésztelepének és szimpóziumának zárókiállításán, a Kastély Galériában, 2007. július 14-én.)

Sallai Géza:
Utazó ikon II.

Meszlényi Molnár János
Terrarium

Enteriőr a kiálltásról

Kostyál László:

New Age – Új generáció

Az I. Zalai Ifjúsági Tárlatról

Annak előrebocsátásával kell kezdenem a maga nemében úttörő és éppen ezért nagy jelentőségű kiállításról szóló tudósításumat, hogy nem tartom szerencsésnek a címadást. A New Age – új kor(szak) – terminussal nem önmagában van baj, hiszen bizonyos szempontból a tárlat valóban egy remélhető új korszak kezdetét jelzi. A New Age-nek azonban van egy olyan, szellemi-spirituális, részben a kereszténység utáni korszakra utaló jelentése, amelyet semmiképpen nem keverhetünk össze egy fiatal művészgeneráció, mégoly üdvös színrelépésével. Bár a *Műértő* hasábjain éppen ezekben a hónapokban körülhárítani és fogalmilag – véleményem szerint meglehetősen egyoldalúan – definiálni próbált *kortárs művészet* egyik szellemi háttere kétségkívül a ma emberének spirituális fogódzókat kínáló, vallásilag eléggé eklektikus New Age, azonban a fiatal zalai művészek kiállításának ehhez nem sok köze van. Mint ahogy – a kérdés kapcsán kikívánczok belőlem – gyakorlatilag a kortársak jó része művészetének sincs sok köze a kortárs művészethez (vagy ahogy mind gyakrabban használják, kortárművészethez), legalábbis a mai pragmatikus elméletírók szerint. Előbbi társadalmi, utóbbi művészettörténeti értelemben használja a kortárs jelzőt, így az a laikusok számára pusztán kronológiai ekvivalenciát jelent, míg a szakma a még le nem zárt művészeti diskurzusokat tovább gazdagító művekre vonatkoztatja. Bonyolítja a helyzetet a műkereskedelmi értelmezés, amely a reprezentatív Christie's aukciósház álláspontja szerint a mindenkor utolsó 20-25 év művészetét takarja (Csizmadia Alexa: Kor-kérdés, *Műértő*, 2007. április, 8. o.). És ha egy

Gyerák Petra: Cím nélkül

fogalom mögött ennyire ambivalens jelentések rejtőznek, ott bizony a fogalommal valami baj van, ami furcsa, hogy még nem ütött szeget kortárs szakembereink fejébe...

Horváth László Adrián: Vízó

Nem szokás ugyan karakteresen megfogalmazni, de most mégis megteszem: az ilyen értelemben vett kortárművészet csak az egyik pólusa a kortárs művészetnek. A másik pólust formailag látványelvű, tartalmilag az általános értékekre (s nem a napi aktualitásokra) koncentráló művészetnek nevezhetjük (magasabb rendűnek tekintve őket, mint például a nemzeti vagy a vallási értékek).

A fiatal zalai alkotók bemutatkozása tehát ifjú, kortárs alkotók kiállítása, de csupán részben kortárművészeti tárlat. Mind stílus-formai szempontból, mind a narratíva oldaláról felvonultat teljesen hagyományos és merészen újító jellegű műveket. A többség természetesen – az alkotók életkorából és élethelyzetéből következően is – e kettő között elhelyezkedő útkeresésről tanúskodik, de annak precíz lebontására, hogy a pragmatikus szemlélet szempontjai alapján melyek tartoznak konkrétan a kortárművészet kategóriájába, nem vállalkoznék. Annál is kevésbé, mert ahogy jeleztem, a meghatározás sántít: egyoldalúnak és diszkriminatívnak tartom, s csak jobb híján, amolyan terminus-pótléknak tudom elfogadni, amíg nem születik adekvát elnevezés e valóban létező tartalomra (javasolnám például a globális művészetre utaló „globart” mozaikszót).

A fenti, talán szórszálhasogatónak tűnő fejtegetésnél – higgyék el, nem az – számunkra azonban most fontosabb a kiállítás jelentőségének alátámasztása. A kezdeményezők a Zalában született és ide kötődő vagy itt élő, felsőfokú képzőművészeti tanulmányaikat végző vagy azokon már túl lévő, 30 évnél nem idősebb fiatalokat szólítottak meg s hívtak bemutatkozásra. A termés most először érett be. Az elmúlt időszakban a művészeti vénával megáldott fiatalok főiskolai (egyetemi) tanulmányaikat követően alig-alig tértek vissza, így egy generációs tárlat megrendezésének kevés értelme lett volna. Kisfaludi Strobl Zsigmondtól kezdve Vajda Lajoson, Szobotka Imrén, Bezerédi Lajoson keresztül Benyó Ildikóig, Pajzs Lászlóig, Dús Lászlóig, Drabik Istvánig hosszan lehetne sorolni a Zalából elszármazott s hírnévre jutott művészeket. E folyamat felismerése másfél évtizede vezetett el oda, hogy néhány művésztanár összefogása révén (itt nem lehet elhallgatni Fischer György szobrászművész kezdeményező szerepét) Zalaegerszegen az Ady Endre (akkor még csak általános) iskolában egy olyan új műhely és alkotóközösség jött létre, amely megteremtette a megyeszékhelyen a középfokú művészeti képzést, lényegesen jobb és szerteágazóbb lehetőségeket biztosítva a korábban és vele párhuzamosan is szép eredményeket felmutató rajzsakköröknél. A Zalában új képzési forma révén az ezredfordulón jelentősen megnőtt a művészeti vonalon továbbtanuló és ezt a szakmát választó fiatalok száma, s közöttük immár számos olyan is akadt, aki további boldogulását a megyébe visszatérve képzelel el, míg mások, bár a távolból, (egyelőre) szoros kapcsolatot ápolnak szülőhelyükkel. Erre a várostörténeti (mert hát az alkotók többsége a megyeszékhelyhez kötődik) szempontból nagy jelentőségű tényre épül a mostani tárlat. A jövőben remélhetőleg rendszeressé fog válni, s ez a város polgárosodottságának is fontos fokmérője. Olyan lépcsőfok, amelyre joggal lehet büszke a település, ugyanakkor komoly felelősséget is ró a döntéshozókra. Az egerszegi művészeti gimnázium fölött a hírek szerint sötét felhők gyülekeznek, pedig léte sokkal többet jelent a városnak pusztán finansiális kérdésnél. A művészeti intézmények rangot adnak egy településnek, a képzés működtetése és a fiatal művészek megtartása esélyt arra, hogy nem csupán befogadója, hanem markáns alakítója is legyen a kulturális fejlődésnek. A tárlat résztvevőinek jelentős részében a jelek szerint tudatosult mindez, s a közös jövő iránti felelősség rájuk eső részét vállalják.

Huszonhatan vannak. Huszonhatan mondják el véleményüket a még inkább általunk alakított, de már általuk is megismert világról. Huszonhatan adnak számot abbéli elképzeléseikről, hogyan kellene tovább formálni és kijavítani azt, amit mi – legalább részben – elrontottunk. Többnyire nem leckét mondanak fel (bár ilyen is akad közöttük), hanem önálló gondolatokkal állnak elének. Vannak, akik „kortárs” gondolatokkal, és vannak, akik „lezárt diskurzushoz tartozó”, mégis aktuális – értsd örökérvényű – gondolatokkal. Mert mi másnak tarthatjuk például Sza-

bó Attila teljesen hagyományos formakincsből merítő halas csendéleteit, a tálcán a kibelezett kopolyússal, mellette a késsel, mint a krisztusi áldozat ősi szimbólumból kiinduló, átvitt értelemben napjainkra ugyanúgy vonatkoztatható parafrázisának. Ugyancsak nem korszerűek Gondos Anna vagy Gyulai Zsuzsanna természet-részletei, melyek inkább fiktív, belső, mint külső tájat állítanak elének, melyeket különös emocionális töltés fűt. A táj médiumként való felhasználását a romantikus, utóbb a szimbolikus és az expresszionista festészet is vallotta, alkalmazása mégsem feltétlenül tűnik anakronisztikusnak. Sokkal inkább az Marics Attila csak kevésé átfogalmazott Munkácsy-recitátuma: a *Poros út* távolodó szekereének elének idézése kevésé illik a tárlat jellegéhez.

Horváth Csongor: Test

Sarkos és egyértelműen kritikus a véleménye az emberi életet már magzat korában elpusztítani hajlamos világunkról Molnár Dánielnek (*Memento vitae*), a kiürelt, elszáradt növényeket és az önmagát elpusztító globális civilizáció rekvizitumait vizionáló Horváth László Adriánnak (*Vízión, Város, Elhagyott világ*), vagy a behunyt szemű, de kétségbeesett, artikulálatlan kiáltásra nyíló szájú, a fejről leválasztott arcot megmintázó Gyerák Petrának. Gazdag Ágnes, Kéri Katinka és Monok Balázs a fotórealizmus eszközeit használja fel: az emberi test egyes részleteit (arc, tenyér, szem, fül, orr stb.) környezetükből kiszakítják és felnagyítják, aminek révén jelentésük megváltozik, s immár

az egész része helyett a rész egészét vagyunk hajlamosak látni bennük. A tenyér redőzete meghatározhatatlan biomorfi burjánzás lesz, a tágra nyitott szem egyetlen kérdőjellé, a fül pedig a kíváncsiság szimbólumává lényegül át. A kicsiny figuráival a rendelkezésre álló fehér felületnek – Fehér László nyomdokán haladva – csupán apró töredékét felhasználó Fischer Judit és Tóth Norbert munkái kapcsán előbb a „miért” kérdés fogalmazódik meg bennünk, majd egyre inkább az üresség és a magányosság érzete.

A müncheni képzőművészeti akadémián idén diplomázott és a tárlat legmagasabb díját elnyert Bóbits Diána az op art egymás mögötti több, átlátszó (itt: áttetsző) rétegre festő és így térbe helyező gesztusához nyúl vissza, és a megsebzett, illetve a bekötözött kéz gondolatával játszik el. Harmadik művén ugyanazt a témát boncolva profán ikonosztázt állít fel, melynek közös nevezője a vért asszociáló piros festékpamacs (*Everyday Accidents I-III.*). Bacsó Ágnes és Bárdosi Katinka – bár egymástól teljesen eltérő módon – kiragadott civilizációs lenyomatokat emel központi képi motívummá. Előbbi steril háttér elé helyezi drótháló-kollázsait, melyek triptichont alkotnak, s tulajdonképpen egy József Attila vers (egyik szakasza még olvasható) geometrikus metamorfózisaként interpretálhatók. Utóbbi titokzatos, fiktív, ismeretlen írásjeleknek is értelmezhető, sugárzó motívumokat fest a vászonra, melyek fantasztikus, villódzó környezetükben önálló életre kelve látszanak lebegni (*Orient, Cola-fény*). Borbás Helga *Kis kóbor hajója* és *Alvó repülője* egy játékos, ugyanakkor a feje tetejére állt világot állít elénk, választást engedve a játékosság vagy a kritika hangsúlyozása között. Kiss Ágnes Katinka portréi nem a fiziognómia jegyeinek, hanem a pszichének megragadására törekvő, erőteljes színekkel és gesztusokkal fogalmazó, ta-

lán az ábrázolt aurájának láttatására is törekvő arcképek, a másodikon az ábrázolt körvonalai már feloldódnak a nagyrészt csurgatással, illetve lendületes mozdulatokkal felvitt színekavalkádban (*János I-II.*).

Egyaránt a szimbolikus-szürrealista hagyományokból merít Pető Bernadett, Szabó Balázs és Herkli Máttyás Barnabás. Pető *Tördelve (I-II.)* c. kompozícióinak kőfigurája kubista tömörszerűséget mutat, Szabó lírai megfogalmazású, tájba helyezett pszeudo-portréja a szemlélő számára nehezen azonosítható eseményre vagy jelenségre utalhat (*Remegés*), míg Herkli kitalált, hullámozó vonaljátékkal, érzékletesen megfestett, kvázi-környezetbe helyezett tárgyai (*Ágy a hieroglifák között*) és figurái (*Zöld fej, Álom*) immanens törvények szerint kelnek életre. Szentgróti Dávid a képmezőt kitöltő képzeletbeli táj és az előtte lebegő képfelület-síkok viszonyát relativizálja, bár lehet, hogy a harmonikus összhatást keltő, vízszintes színsávok mögött főleg valódi térbeliséget keresni (*Lépcsős*). Másik két képén (*Ruha, Sírmosás*) a szubjektív ikonográfia művészi gesztusával helyez csak részben felismerhető motívumokat a felületre. Dienstag István térképből, csipkefüggönyből és színes magazinokból kivágott részletek, illetve fehér lapból kiollózott kvázi piktogramok tudatosan részleges felragasztásával a térbe is kilépő kollázsait alapul használja fel nagyrészt szögletes, geometrikus jellegű motívumaihoz, melyek így szándékoltan eklektikus végeredményt adnak (*Cím nélkül I-II.*). László Edina kompozícióját (*Camouflage*) elsősorban akár egy műszaki tervdokumentáció vagy egy mérési feladvány részének is tekinthetnénk, s csak hosszabb szemlélődés után derül ki, hogy a méretezéssel is ellátott idomoknak és pont-rendszereknek csak egyes részletei konkrétak, mások pedig feloldódnak a piros-fehér-fekete

Herkli Máttyás Barnabás: *Ágy a hieroglifák között*

feltok kavargásában. Burucs Szabolcs precízen kidolgozott grafikai lapja (*A haragosok bugyra*) az utolsó ítélet apokaliptikus vízióját idézi, vele szemben Horváth Csongor csak az alak egyes részeit láttató akt-tanulmányokkal jelentkezett. Tóth Veronika faszobra címe (*Geometria szabadon*) ellenére biomorf jellegű: egy felnagyított, félbevágott gyümölcsmagot asszociál, bronzplasztikája (*Szorító*) ezzel szemben geometrikus formanyelvet használ.

A tárlat tehát összességében nem csupán változatos, hanem számos művészileg is izgalmas és továbbgondolásra érdemes vizuális ötletet állít elénk. A kiállítók jelen-

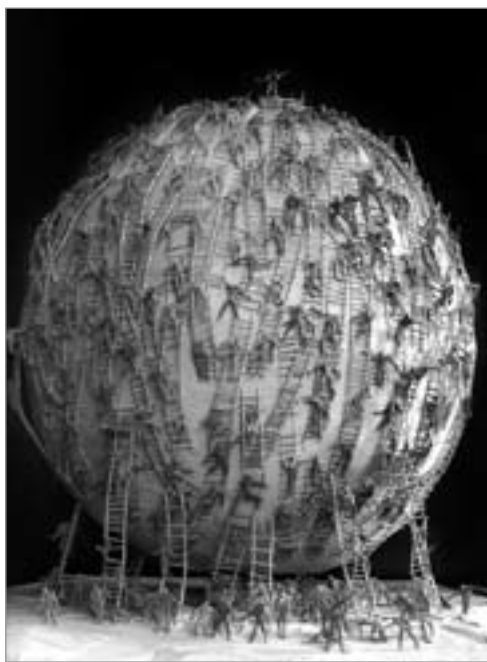
tős része képes igazi értéket is hozzátenni a megye művészetéhez, hisz mind formai oldalról, mind a narratíva szempontjából van önálló mondanivalója, bár utóbbi még nem minden esetben kikristályosodott. Önbizalmuk elismerésre méltó, ugyanakkor alapja lehet a további építkezésnek. A szakember és a laikus kiállítás-látogató is abban bízhat, hogy a mostani tárlatnak lesz folytatása, a zalai képzőművészet önreprodukciós potenciálja megmarad, s az itteni városok képesek lesznek megtartani művészeiket, s biztosítani a lehetőséget további fejlődésükre. Úgy legyen!

Enteriőrök a kiállításról

Cebula Anna:

12-ik Nemzetközi Textiltriennálé - Łódź 2007

Maria Romana Gierczynska: Úton

2007-ben két évfordulót ünnepelhetett a lengyel textilipar és a lengyel textilművészet. 170 éve történt, hogy a szász származású Geyer Lajos megalapította Łódź városában az ún. Fehér Gyárat, és 45 éve, hogy eme gyár falai között kapott helyet a Lengyelországi Központi Textilipari Múzeum. Ebben az épületben, melyben több mint száz éven keresztül folyt a termelés, a textilek, az anyagok, kelmék előállítására, immáron tizenkettedik alkalommal került megrendezésre a nemzetközi textiltriennálé. 50 ország 132 alkotással képviseltette magát a több, mint 3000 m²-t felölelő múzeumban. Ennek a rangos kiállításnak három napon keresztül voltak kísérő rendezvényei, így textil fesztiválról is beszélhetnénk, amihez egész évben nivós tárlatok, bemutatók kapcsolódnak ország szerte.

2006-ban a Szombathelyi Képtárat kérték fel nemzeti konzulensnek, hogy válassza ki a textiles szakmából annak a három művésznek egy-egy munkáját, mely a 12. Nemzetközi Textiltriennálén Lodzban 2007-ben képviselni fogja Magyarországot. Hosszas mérlegelés után Katona Szabó Erzsébet, Kubinyi Anna és Nagy Judit alkotókat találtam legméltóbbnak a műfaj képviselőre.

Katona Szabó Erzsébet kolozsvári születésű művész, aki 1983 óta Gödöllőn él és dolgozik, *Fal* című nagyméretű bőr kompozícióját azért választottam ki, mivel egy olyan hagyományt követett tudatosan, mely a középkori várak falait beborító bőr tapétákra vezethető vissza; a cordován-oknak nevezett borító elemek főleg Spanyolországban, Franciaországban, valamint Olaszországban voltak jelentősek a barokk és a rokokó korában.

Kubinyi Anna erdélyi utazásai hatására szötte meg a *Székely kapu* című alkotását, mely az ottani kultúra gazdag motívum kincséből merítve dicséri annak ősi, az idők kezdete óta változatlan, egységes jellegét. A harmadik résztvevő Nagy Judit Munkácsy-díjas gobelinművész az eleve elrendeltség gondolatát választotta témájának, nagyméretű, pompeji vörös alapon, arannyal átszótt, fehér állat és növény motívumokból összeálló *Predestinatio IV* című gobelinjén

Kubinyi Anna: Székelykapu

A rendezvénysorozat, melyen a három művésszel részt vettünk 2007. május 21-én a 12. Nemzetközi Textiltriennálé megnyitójával kezdődött: a Centralne Múzeum Włókiennictwa-ban. A vendégeket a kiállításon Kropiwnicki polgármester úr köszöntötte, ezt követte Norbert Zawisza múzeum igazgató megnyitója, majd sor került a díjak átadására. Legnagyobb meglepetésünkre és örömünkre Katona Szabó Erzsébet *Fal* című műve a díjazott alkotások közé került. A triennálén anyagát a múzeum három emeletén lehetett megtekinteni. Egyaránt jól mutattak a fal- és a

tértexilek, kihasználva az épület sajátosságait. Felbukkantak a szombathelyi Miniatúrtextil Biennáléről ismert művészek - Andrzej Banachowicz (Lengyel), Aleksandra Bibrowicz Sikorska (Lengyel), Nobuko Hiroi (Japán), Berta Jakubowicz Teglio (Argentina), Taranek Dorota (Lengyel), Kyo-ko Ueda (Japán), Maria Antonia Zecchinato (Itália) - nevei.

Wanda Casaril: Séta a csillagokban

A művek nagy többsége - talán a környezet-védelemre való összpontosítás miatt - környezetbarát anyagokból készült, vagy pedig utalt valamilyen formában a természetben megtalálható természetes textil nyersanyagokra.

A következő két megnyitó szintén a Múzeum Włókiennictwa-ban volt. A 10. Összlengyelországi Textilkiallítás a lengyel művészek fal-és tértexileit mutatta be a nagyközönség számára. A textilművészetben alkalmazott legkülönfélébb technikákkal találkoztunk: kézi és gépi szövással, fonással, applikálással, patchwork-el. A 8. Lengyel Miniatúrtextil kiállításra - kis alkotások kis helyen - jellemző volt, amit már a Nemzetközi Triennálé kapcsán is leírtam: többnyire a természetes anyagok felhasználása. Ugyan itt a Fehér Gyár épületében a Klimat Galériában nyílt meg Andrzej Rajch professzor önálló jacard kiállítása. Ez az élményekben gazdag nap a már hagyományos találkozóval zárult a Centralne Múzeum Włókiennictwa-ban, ahol számos lengyel és külföldi művész megjelent. Włodzimerz Cygannak (aki a 12. Nemzetközi Textiltiennálé aranyérmét nyerte 2007-ben) itt állt módomban gratulálni.

A „Fesztivál” második napján (május 22-én) a lodzi Szépművészeti Akadémia Textil Karának volt a kiállítása.

Három csoportot lehetett elkülöníteni a munkák kifejező eszközét tekintve. Mindegyik csoporton egy-egy textilművész - professzor befolyását, hatását lehetett megfigyelni. Ezt követte Antoni Starczewski professzor munkáinak bemutatása a Blok Galériában. A nap további részében egy gyönyörű szecessziós villában folytattuk a művészi élményekben való tobzódást. Itt Boleslaw Tomaszkiwicz életmű kiállítása volt látható. Az idős mester, akinek keze alatt több textiles generáció nevelkedett a főiskola falai között, egy sajátos, speciális dupla felvetéses technikát fejlesztett ki, ezzel egy bizonyos sajátos, egyéni stílust teremtve meg. Záróeseményként a Lengyel Képzőművészek Szövetségében, a Galeria na pietrze-ban nyílt meg Bozena Fisiak, a szombathelyi biennáléről már ismert lengyel textilművésznőnek a kiállítása. Azsúros munkái nagyon hasonlítanak a gödöllői művésztelepen dolgozó Katona Szabó Erzsébet bőr munkáihoz. Csak míg Katona Szabó Erzsébet ollóval vágja ki őket, addig Fisiak Bozena matricával dolgozik, ez látszik a szabályosan ismétlődő mintáknál.

Koji Takaki: Tsui

Ezek után, a harmadik napon, Krakkóban, a II. Textilművészeti Fesztivál (II. Fesztivál Tkaniny Artystycznej) keretében megtekintettük Abakanowicz Magdalena *Abakanjait*, melyek az ottani Nemzeti Múzeumban (Muzeum Narodowy) voltak láthatók. Lengyelországi utunkat a krakkói Wawelben lévő, 1540-50-ben, Zsigmond Ágost lengyel uralkodó megbízásából készült falikárpitok, *Arrasok* megtekintése zárta, valamint a palotában lévő cordovánok tanulmányozása tette teljessé.

Király László:

Szombathelyi Bartók Fesztivál, 2007

A Dunántúl egyik legjelentősebb kulturális eseményére került sor július 8-18. között Szombathelyen. Az immár 23. alkalommal megrendezett Bartók Fesztivál évtizedek óta őrzi rangját és hirdeti az egyetemes zenetörténet egyik legnagyobb génuszának nevét és munkásságának jelentőségét. A nyitókonzerten a város európai rangú zenei

együttese, a Savaria Szimfonikus Zenekar (idén áprilistól ez a hivatalos neve) működött közre a zeneigazgató, Alpaslan Ertüngaalp vezényletével. Műsoruk első felében Bartók két ritkán játszott műve, a hangulatos *Magyar parasztdalok*, valamint a *II. szvit* szerepelt. Szünet után pedig a *Concerto*, amely nem csak szerzőjének, hanem a 20. századi zenetörténetnek is egyik legjelentősebb alkotása. Jól emlékszem még arra az időre, amikor a zenekar csupán egyike volt a nem túl magas színvonalú együtteseknek. Időközben hatalmas fejlődésen ment keresztül: mára nem csak, hogy európai rangra emelkedett, de vonóskarának kristálytisztza, szép hangzásával, a fafúvók érzékeny gyönyörű szólóival, a rezek erőteljes, pontos megszólalásaival egyéni ízű, zamatu zenekarrá vált. Derűlátóan tekinthetünk a magyar zenei élet jövője elé, ha 2007-ben egy dunántúli megyeszékhely zenekara ilyen magas színvonalon tud megszólaltatni egy olyan – zenei és technikai szempontból egyaránt – nem könnyű remekművet, mint a *Concerto*.

A másnapi kamarahangversenyen Nagy Péter zongorázott, Kokas Katalin hegedűn, Zempléni Szabolcs kürtön játszott. Schubert *f-moll zongoraszonátája* után Bartók *I. hegedű-zongora szonátája*, majd a szünetet követően Ligeti György (1923-2006) *Kürttrioja* hangzott el. Ez utóbbi – immár negyedszázados - kompozíció egyértelműen kiállta az idő próbáját, és méltó módon csatlakozott az előző két műsorszámhoz. Nagy öröm volt számomra az is, hogy a három fiatal művész anyanyelvi szinten szólaltatta meg a darabot.

„Bartók – új zene”. Ez volt idén is a fesztivál mottója, s a harmadik koncerten betekintést nyerhettünk a legújabb alkotások világába. Lakatos György fagott-művész megbetegedése miatt a műsor kissé megváltozott, de így is figyelemre méltó, élvezetes kompozíciókat hallottunk. A műsorból számomra Pierre Boulez *Dérive I.* című 1984-ben

készült kamaraműve, valamint Johannes Schöllhorn *Spur* című – magyarországi bemutatóként elhangzott - szerzeménye emelkedett ki. Ezen az estén Iannis Xenakis *Plekto*, Horváth Balázs *Waiting for...* és Tihanyi László *A katona sírfelirata* című darabjai hangzottak még el, ez utóbbi mű szerzőjének, az est karmesterének gondos betanításában, amely igen magas színvonalú előadást eredményezett. A koncert műsorához csak annyi megjegyzésem van, hogy nem ártana a jövőben az új zene fogalmát kissé tágabban értelmezni és ezek mellé – az egyébként kiváló darabok mellé – beengedni olyan műveket is, melyek nem Schönbörg tizenkét fokú zenéjére vezethetők vissza.

A következő napon az ausztriai Lockenhausba kirándult a Bartók Fesztivál résztvevőinek egy csapata. (Fiatalabbak kedvéért: a város neve valamikor Léka volt és a történelmi Magyarországhoz tartozott.) A Lockenhausi Kammermusikfest rangját mi sem jelzi jobban, mint hogy művészeti vezetője a világhírű hegedűművész, Gidon Krémer. A hangulatos vár tornyában elhangzott műsor nagy részét Beethoven kamaraművei képezték – változó színvonalú előadásban. De hallhattunk egy erőteljes, terjedelmes kortárs finn vonósnégyest, Jouni Kaipainen *5. kvartettjét* is, melynek nosztalgikus befejezése különösen emlékezetes maradt. Ami számomra – és ezzel nem voltam egyedül – igen kellemetlen benyomást tett, az Bartók *Mikrokosmos*jának öt darabja volt, hegedű és vibrafon átiratban. Nincs itt hely kifejtetni, miért ízléstelen és a zeneszerző művészetét hamis színben felmutató ez a hangszerelés, de a Bartók-örökösök helyében én komolyan fontolóra venném ennek a változatnak a letiltását.

Csütörtökön a szombathelyi Premontrei Gimnázium dísztermében Rohmann Imrének, a salzburgi Mozarteum professzorának zongorázását hallgathatta meg a fesztivál közönsége. Virtuóz és meggyőző előadásban szólaltak meg Domenico Scarlatti szonátái, valamint Bartók zongoraművei. Egyéni ízlés kérdése persze, de nem túl szerencsés ez a műsor-összeállítás. Nem szeretem ugyanis egy étkezés alkalmával váltogatni a mézes-mazsolás süteményt a fűszeres-hagymás sült hússal. Scarlatti szonátái gyönyörűek, szívet-lelket melengetőek, de rögtön utána belecsöppenni Bartók szűrős, anti-romantikus világába úgy, hogy a művész egyszer-e egyszer szünetet sem tartva kapott bele az olasz barokk után a 20. századi mester illúziókat romboló, kemény hangvételű darabjaiba, valahogy nyugtalanságot keltett bennem. Ettől függetlenül Rohmann Imre, ez a szerény, de nagy tudású és tehetségű művész méltán érdemelte ki a közönség zajos tetszésnyilvánítását.

Népzenei este és táncházra invitálta a közönséget másnap a Megyei Művelődési Központ színháztermébe a Vujisics, illetve a Söndörgő együttes. Kiváló csapat mindkettő, hangulatosan szólaltatták meg Bartók 1912-es szerb gyűjtésének hangszeres darabjait, valamint Vujisics Tihamér és az együttes saját gyűjtésének dallamait. Szerencsésnek éreztem azt is, hogy egyik-másik számukhoz tánc-produkció is csatlakozott. Nem tehetek róla, de ezt

a fajta zenét én idegennek érzem koncertteremben egy passzív közönség előtt megszólaltatva. E muzsika vérpezsdítő hangulatához nekem hozzátartozik a tánc és a sülős csevapcsicsa illata is...

Nem volt ugyan rossz idő, de végül is az MMK színháztermében került sor a Modern Art Orchestra szabadtérre meghirdetett jazz-koncertjére, melynek előadói színvonala nem, de műsora kissé csalódást okozott. Kivéve persze az első számot, Sztravinszkij 1945-ös *Ebony Concerto*-ját, melyet Woody Hermann együttese számára komponált a szerző. E művel kapcsolatban nem merül fel a kérdés: ez most jazz, vagy komolyzene? Egyszerűen remekmű és kész. Hárs Viktor – az együttes nagybőgősének kissé fellengzős - *Az ötödik pecsét* című darabja a jazz felől közelít az avantgarde komoly zenéhez. De ez a közelítés kimerül abban, hogy szinte minden akkordja fülsértő kisszekundokat halmoz egymásra. Ettől kellene avantgarde-nak éreznünk a darabot? A fiatal Horváth Balázs éppen ellenkezőleg, az avantgarde felől közelít a jazzhez. Kiváló, jól hangzó jazz-kompozíció született volna meg tollából, ha nem érezné azt a kényszert, hogy ma már „minden egész eltörött” és túrhetetlen konzervativizmus az, ha egy kompozíciós folyamatot következetesen végigvisz a szerző. Így aztán a mű címének (*Divergent*) megfelelően a zenei anyag sehonnan-sehová nem tartó töredékeket sorolt egymás mellé, végig bizonytalanságban hagyva a hallgatót. Az az ötlet pedig, hogy a kompozíció közben konferálja fel a szólísta (Fekete Kovács Kornél – trombita) a művet és a közreműködőket – mintegy melodramává téve a zenét - már foglalt: Maurizio Kagel egy darabjában néhány évvel ezelőtt már megjátszotta.

Gershwin *Kék rapszódia*-ja következett volna ez után – a műsor szerint. A valóságban azonban egy fantáziát hallottunk, amelyben időnként felbukkantak a rapszódia főbb motívumai, de megszólalt Gershwin egy híres slágere is, az *I've got rhythm*. Nem hiszem, hogy a zeneszerző boldog lett volna ezt a – Vukán György zongoraszólójával előadott – „koktélt” hallgatva. A műsor záró száma Gryllus Samu *Blues for Charles* című narrátorra és jazz-zenekarra írt néhány perces darabja egy gimnáziumi farsangi bálon kellemes tréfának hatott volna, egy „komoly” koncerten azonban kissé kínosnak tűnt. A közönség ismétlést kikövetelődő tetszésnyilvánítása, majd a műsort záró vastapsa bizonyította, hogy e sorok írójának nincs igaza...

A jáki templomban került sor a Nemzeti Énekkar Kodály-koncertjére a zeneszerző 125. születésnapját ünneplendő. Antal Mátyás együttese a legszebb Kodály-kórusokból adott elő (*Adventi ének, Jézus és a kufárok, Hegyi éjszakák, Öreges stb.*) a művekhez méltó színvonalon. Orgonán Zászkaliczky Ágnes működött közre és nagyon szép szólókat hallottunk Széll Cecíliától.

Vasárnap este a Szombathelyi Képtárban rendezték meg a fesztivál sztárvendégének, Markus Stockhausen trombitaművésznek (a világhírű német zeneszerző, Karlheinz Stockhausen fia) és feleségének, a holland Tara

Bouman klarinétművésznek improvizációs estjét. Kellemes koncertnek lehettünk fültanúi, mely azt bizonyította, hogy a két – hangszerét mesteri fokon használni tudó – muzsikus nem csak házaspárként, hanem művészként is harmonikusan tud együttműködni.

Ugyanez a harmónia jellemezte a sárvári Nádasy-kastélyban koncertet adó házaspár Keith és Julie Tippett/s/ ének-zongora kettős előadását. A mintegy 60 perces improvizáció a free és klasszikus jazz, valamint a John Cage nevével fémjelezhető avantgarde zene által határolt ingoványos talajon zajlott. A két muzsikus valóban érzi egymást, közös hullámhosszon vannak. Az improvizáció a pillanat művészete, amely átélhető, izgalmas perceket okozhat, de mivel igazi keretei nincsenek, maradandó zenei élményt nem, legfeljebb különböző hangulatokat vihet magával a közönség a koncert után. A részben preparált zongorán, mini-verklin és csegetttyűkön, valamint maracason is játszó zongoraművész mellett az énekesnő különböző egzotikus ütőhangszereket, illetve furulyát is megszólaltatott. A közönség nagy tapssal jutalmazta a különleges produkciót.

A Bartók-Fesztivál programja nem csak koncertekből állt, előadások, kiállítások színesítették a választékot. Emellett kiváló művésztanárok (Csengery Adrienn – ének, Kim Kashkashian – brácsa, Rohmann Imre – zongora, Marcus Stockhausen – trombita, Jeney Zoltán és Johannes Schöllhorn – zeneszerzés, Tihanyi László – karmester) vezetésével mesterkurzusokon vehettek részt a pályakezdő fiatal muzsikusok. A Karmesterkurzus záróhangversenyén Ligeti György kamarakoncertjét, Boulez *Dérive* című kamaraművét, valamint Sztravinszkij *A katona története* szvitjét vezényelték a résztvevők. Rendkívül jó érzés volt azt megtapasztalni, hogy olyan fiatal emberek, akik még meg sem születtek Ligeti Kamarakoncertjének magyarországi bemutatója idején /1971/, milyen rutinosan vezényelték a darabot (mind a négy tételt más hallgató dirigálta), akár ha Mozart, vagy Schubert műve került volna a kezük alá... A műsort Markus Stockhausen *Any way* című kamaraegyüttesre írt darabjának magyarországi bemutatója zárta. A műfajilag nehezen besorolható, több tételes alkotást Tihanyi László, a karmester kurzus tanára vezényelte. Szoprán szólístaként az a kiváló énekesnő, Kőváry Eszter Sára működött közre, akinek már régen a világ legjelentősebb előadóművészei között lenne a helye.

A fesztivál záró-koncertjén a Nemzeti Filharmonikusok működtek közre Pesko Zoltán vezényletével. A mottónak megfelelően három klasszikus 20. századi mester műve mellett (Sztravinszkij *Fúvósszimfóniák*, Kodály *Galántai táncok*, Bartók *Zene húros, ütőhangszerekre és cselesztára*) két mai szerző műve hangzott el. Eötvös Péter *Replica* című brácsaversenyét a méltán világhírű Kim Kashkashian játszotta, Jeney Zoltán *Pavane* című zenekari alkotása pedig ősbemutatóként került a szombathelyi közönség elé.

Hír-Tükör

Németh János keramikuművész kiállításai Erdélyben

A Munkácsy-díjas keramikuművész, aki számtalan helyen kiállított Európában, ezúttal Erdélyben mutatkozott be. A marosvásárhelyi Bernády Házban május 25-én megnyílt tárlata premiernek is tekinthető, ahol a gazdag életmű jeles darabjaival ismerkedhettek a látogatók. Negyven, köztük nagyméretű, alkotás került bemutatásra. Ez a tárlat az életmű kis keresztmetszetéből adott ízelítőt, betekintést mindarról, ami a keramikuművészt izgatta, foglalkoztatta az elmúlt évtizedek során. A tárlaton a művész jellegzetesen formált alakjai, karakteres figurák, rusztikusan mintázott állatok, mitikus hősök szerepeltek; bibliai jelentek, a magyar őstörténet és népmesei világ csodái tárultak az érdeklődők elé. A gondosan válogatott anyag átvándorolt Sepsiszentgyörgyre, a Gyárfás Jenő Képtár termeibe, ahol július 13-án nyílt meg az érdeklődéssel várt kiállítás. A vernissage-on Németh János elmondta: „Én olyan szellemiséget próbálok, vagy szeretnék kialakítani, olyan művészetet tovább építgetni magamban, ami magyar marad úgy, hogy azért európai. Vagyis, úgy legyünk európaiak, hogy megmaradjunk magyarnak. Nekem ez a vágyam.”

Boncz Barnabás

A kiállítás
megnyitója

Enteriőrök a
kiállításról

3. számunkban Király László: *Mini-fesztivál, 2007., Budapest* című írásában értelemzavaró hiba csúszott be egy „nem” kimaradásával. Az 53. oldal utolsó bekezdése a kézirat szerint (helyesen) a következő:

„Az idős zeneszerző (Farkas Ferenc) magabiztosan, nagy tudással kezeli a kórust. Különösen hatásos, hangulatfestő zenét írt a Sötét a város kezdetű versrészletre. Egészében azonban számomra ez a kórusdarab már kissé fáradt zene benyomását kelti. „Komponálok, mert ehhez értek, s nem is akárhogyan”: valahogy ez rejlik számomra a mű megírásának szándéka mögött. Ám a hallgató, mint utókor, sok örömben nem részesül e zenét hallgatva.” Valamint Eötvös Péter kompozíciójának címe pontosan: *Psy*, és Király László lábjegyzetben előforduló művét *Piano piece* címmel jegyzi a zenei szakirodalom.

A Könyvhétre jelent meg Zalasabaron élő szerzőnk Tunyogi Csapó Gábor: *A mérleg jegyében, tanulmányok, versek Október körül* című kötete. A szerző, az emigráns irodalom jeles alakja 1956-os forradalom után hagyta el Magyarországot és Kocsis Gábor néven kiterjedt közírói tevékenységet folytatott magyar és német nyelven. Ennek a foglalata a jelen kötet melyet az Antológia Kiadó gondozott.

A Balatonfüreden rendezett XV. Salvatore Quasimodo Költőverseny különdíját az idén a lapunkban is rendszeresen publikáló Szálinger Balázs kapta *Cseles Homérosz* c. verséért. A nagydíjat Miklya Zsolt nyerte el. A rangos vetélkedőre számos hazai és határainkon túli alkotó küldött verseket. A hét tagú zsűri elnöke Szörényi László irodalomtörténész volt; az ünnepélyes díjkiosztó gálára Füreden, szeptember 7. és 8. között, az Anna Grand Hotelben kerül sor.

Varga Ferenc: Kármén

Szerzőinkről

- Bence Lajos (1956; Lendva, Szlovénia) Költő, kritikus, esszéista. Legutóbbi kötete: Hazatérítő (Versek 1996-2006) (Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet – Pannon Tükör Könyvek, 2006)
- Boncz Barnabás (Zalaegerszeg) Művészeti író.
- Cebula Anna (1968; Szombathely) Művészettörténész, muzeológus.
- Ferenc e. Győző (1937; Zalaegerszeg) Kritikus, helytörténeti kutató.
- Gömöri György (1934; Cambridge) Költő, író, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi műve: Versek Marinak, Pont Kiadó, 2006.
- Janez Balazic (Muraszombat) Művészettörténész, muzeológus.
- Kerék Imre (1942; Sopron) Költő, műfordító, kritikus. Legutóbbi kötete: Virágvölgy, Hazánk Kiadó, 2003.
- Keresztury Dezső (Zalaegerszeg, 1904. szept. 6. – 1996. szept. 6.) Költő, író, műfordító, irodalomtörténész.
- Király László (1954; Budapest) Zeneszerző, zenei szakíró.
- Kostyál László (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, muzeológus.
- Kun Árpád (1965) Költő, író. Legutóbbi kötete: Véletlen madár, Balassi Kiadó, 2003.
- L. Simon László (1972; Budapest) Költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Nem lokalizálható, Orpheusz Kiadó, 2003.
- Lackner László (1943; Zalaegerszeg) Prózaíró, legutóbbi kötete: A Skorpió jegyében. (Móra Kiadó, 2005)
- Lehota János (1943; Nagykanizsa) Kritikus, Bánk bán kutató.
- Mario Berdic (Maribor) Művészettörténész, muzeológus.
- Méhes Károly (1965; Pécs) Költő, író. Legutóbbi könyve: Hollander Emőke meztelenül, Pro Pannónia Kiadó, 2007.
- Novotny Tihamér (1952; Budaörs) Művészeti író. Legutóbbi kötete: Sztéguruló üveggyölkökben... (VLS Kulturális Egyesület, 2004)
- Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: Vi(g)aszkereskedés, Vörösmarty Társaság, 2002.
- Pomogáts Béla (1934; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: Az erdélyi magyar irodalom története, I-III., Alexandra Kiadó, 2007.
- Pusztai Zoltán (1955; Győr) Költő, legutóbbi kötete: Önarckép varjúval.
- Selmeci György (1947; Marin, Svájc) Költő, képzőművész. Kötete: Írott munkák, Meyrin, 1997.
- Szálinger Balázs (1978; Taksony) Költő, író. Legutóbbi kötete: A sík. (Ulpius Kiadó, 2005)
- Szegedi Kovács György (1959; Sárszentmihály) Költő, író. Legutóbbi kötete: Pompeji mozaikok, Ráció Kiadó, 2005.
- Szeles Judit (1969; Skee, Svédország) Versei és prózái irodalmi lapokban jelennek meg.
- Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta.
- Tunyogi Csapó Gábor (1932; Zalaszabar) Költő, kritikus, esszéista. Legutóbbi kötete: A Mérleg jegyében, tanulmányok, versek Október körül. (Antológia Kiadó, 2007)
- Varga Ferenc (1967; Pécs) Szobrászművész, művészeti író.
- Vass Pál (1927; Köveskál) Nyugalmazott tanár.

Következő számaink tartalmából: Máté Imre, Kerék Imre, Bence Lajos, Szálinger Balázs, Tóth Imre, Zagorec-Csuka Judit, Nagy Zsuzsa, Karáth Anita versei; Kabdebó Tamás, Podmaniczky Szilárd, Gervai András, Pósa Zoltán, Haklik Norbert, Saáry Éva, Tóth Livia prózája; Horváth Attila, Ferencz e. Győző interjúi; Pomogáts Béla, Tüskés Tibor, Geresits Gizella, Szemes Péter, Pápes Éva, Kardos Ferenc tanulmánya, kritikája; Novotny Tihamér, Kostyál László, Horváth M. Zoltán, Péntek Imre, Borka Elly, Király László, Sárdi Dóra és Chak István képző-, zene- és színházművészeti írásai.